

Kilpailukykyinen kansakunta

Diskurssit ja asiantuntijavalta Suomen kilpailukyvystä
käydyssä keskustelussa Helsingin Sanomissa 2012–2013

Hannu-Pekka Komonen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Yhteiskuntapolitiikka

Lokakuu 2014

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Sosiaalitieteiden laitos
Tekijä/Författare – Author Hannu-Pekka Komonen		
Työn nimi / Arbetets titel – Title Kilpailukykyinen kansakunta. Diskurssit ja asiantuntijavalta Suomen kilpailukyvyistä käydyssä keskustelussa Helsingin Sanomissa 2012–2013.		
Oppiaine / Läroämne – Subject Yhteiskuntapolitiikka		
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu	Aika/Datum – Month and year Lokakuu 2014	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages
Tiivistelmä/Referat – Abstract		
<p>Suomen kilpailukyky on erittäin merkittävä tema suomalaisessa politiikassa. Suomalainen yhteiskunta on siirtynyt suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan, ja kilpailukykyä pitävät tärkeänä niin poliitikot, työmarkkinajärjestöt, asiantuntijat kuin kansalaisetkin. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, mitä ja miten Suomen kilpailukyvyistä puhutaan ei-poliittisten toimijoiden puheenvuoroissa Helsingin Sanomissa vuosina 2012–2013.</p> <p>Aineistoina ovat 182 Suomen kilpailukykyyn liittyvää tekstiä Helsingin Sanomissa, sekä neljä teemahaastattelua, joissa haastatellaan Suomen kilpailukyvyistä kirjoittavia Helsingin Sanomien toimittajia. Teoreettisena viitekehyksenä ovat deliberatiivisen demokratian ideaali ja päiväjäestystutkimus. Metodeina lehtiaineiston analyysissä ovat teoriasidonnainen sisällönanalyysi, diskurssianalyysi ja retorinen diskurssianalyysi.</p> <p>Tutkimuksen lehtiaineistosta löytyy viisi diskurssia, jotka on nimetty suoraksi talouspuheeksi, yhteisölliseksi kriisipuheeksi, koulutus- ja osaamispuheeksi, kilpailukykykriittiseksi puheeksi ja kulttuurisen merkityskehyksen puheeksi. Eniten näkyvyyttä keskustelussa saavat työmarkkinajärjestöt. Koulutustaan osalta näkyvimpiä ovat ekonomistit. Suomen kilpailukyky näyttäytyy puheenvuoroissa useimmiten neutraalina, mutta huomattavasti useammin negatiivisessa kuin myönteisessä valossa, vaikka Suomi on menestynyt kansainvälisissä kilpailukykyvertailuissa erinomaisesti. Julkisessa keskustelussa Suomen kilpailukyky on monesti yleistermi tai hokema, jonka avulla ajetaan joitakin itselle tai omalle viiterymälle suotuisia tavoitteita.</p> <p>Toimittajat haluaisivat tuoda moniäänistä keskustelua ja vaihtoehtoisia näkemyksiä esille, mutta käytännön työssä monet eri syyt vaikuttavat siihen, että kommentteja usein pyydetään tutuilta henkilöiltä, joilta saa varmasti kommentin ja jotka haluavat ottaa kantaa. Vaihtoehtoisten näkemysten ja uusien asiantuntijoiden löytäminen on useista eri syistä vaikeaa, mikä herättää kysymyksen siitä, onko vaihtoehtoisten näkemysten löytämisen vaikeus yksi syy suomalaiseen yhden totuuden kulttuuriin.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kilpailukyky, media, asiantuntijuus, journalismi, julkisuus		

Sisällys

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	3
1.2 Aiempi tutkimus.....	6
1.3 Tutkimuskysymykset.....	9
2 Teoreettinen viitekehys, aineisto ja metodit.....	11
2.1 Teoreettinen viitekehys.....	11
2.1.1 Media ja journalismin kenttä.....	11
2.1.2 Deliberatiivinen demokratiakäsitys ja julkinen keskustelu.....	15
2.1.3 Kilpailukyvyn monet määritelmät.....	18
2.1.4 Suomi ja kilpailukyky-yhteiskunta.....	20
2.1.5 Asiantuntijuus.....	26
2.1.6 Päiväjärjestystutkimus (agenda setting).....	28
2.2 Aineisto.....	29
2.3 Metodit.....	31
2.3.1 Diskurssianalyysi ja sisällönanalyysi.....	31
2.3.2 Teemahaastattelu.....	35
3 Lehtiaineiston analyysi.....	37
3.1 Tahot ja intressiryhmät.....	38
3.2 Koulutustaustat.....	40
3.3 Henkilöt.....	41
3.4 Keskustelun diskurssit.....	41
3.4.1 Suora talouspuhe.....	43
3.4.2 Yhteisöllinen kriisipuhe.....	48
3.4.3 Koulutus- ja osaamispuhe.....	51
3.4.4 Kilpailukykykriittinen puhe.....	53
3.4.5 Kulttuurisen merkityskehityksen puhe.....	55
3.5 Millaisena Suomen kilpailukyky näyttäytyy?.....	57
3.5.1 Myönteinen.....	58
3.5.2 Varovaisen myönteinen.....	59
3.5.3 Neutraali.....	60
3.5.4 Varovaisen negatiivinen.....	61
3.5.5 Negatiivinen.....	63
4 Teemahaastattelujen analyysi.....	66
4.1 Helsingin Sanomat, Suomi ja kilpailukyky.....	66
4.2 Kilpailukyvyn tärkeydelle on monia syitä.....	68
4.3 Teollisuuden ongelmat saavat Suomen kilpailukyvyn näyttämään heikolta.....	70
4.4 Haastateltavia valitaan monenlaisilla perusteilla.....	73
4.5 Monipuolinen keskustelu olisi tärkeää, mutta ei välttämättä toteudu.....	79
4.6 Vaihtoehtoisia näkemyksiä haluttaisiin löytää.....	82
4.7 Konsensus ja kolmikanta voivat hyvin.....	85
4.8 Kriisitietoisuutta ei lietsota.....	86
5 Johtopäätökset ja pohdintaa.....	89
5.1 Tutkimustulosten arvioiminen.....	89
5.2 Pohdintaa ja jatkotutkimusaiheita.....	93
Lähteet.....	96
Liitteet.....	111

1 Johdanto

Mikä on se tavoite, johon meidän pitää tässä hetkessä kansakuntana sitoutua? Se on Suomen kilpailukyvyn parantaminen. Kilpailukyky on heikentynyt vauhdilla. Tämä näkyy talousmittareista. – – Kilpailukyky, työ ja hyvinvointi. Tämän pitää olla suomalaisen yhteiskuntapolitiikan tärkeysjärjestys tulevina vuosina, jos haluamme säilyttää sen hyvän, jonka edelliset sukupolvet ovat meille rakentaneet.

- Helsingin Sanomien päätoimittaja Mikael Pentikäinen HS:n pääkirjoitussivun kolumnissaan "Kansakunnan pelastamisen hetki" 2.12.2012.

Julkisuudessa eivät esiinny eniten pätevimmät, tietävimmät, älykkäimmät tai lahjakkaimmat suomalaiset. Julkisuudessa esiintyvät eniten ne, jotka eniten haluavat julkisuutta. Media myös tarjoaa heille eniten julkisuutta, koska se on medialle helpointa. Kysyjä tietää, mitä saa. Kuluttaja ei välttämättä tiedä. – – Kiitos siitä, että seassa on joitakin, jotka oikeasti tietävät ja jaksavat selittää meille asioita. Kuten vaikkapa Raimo Sailas tai Sixten Korkman.

- Helsingin Sanomien toimittaja Seija Sartti HS:n pääkirjoitussivulla 11.9.2013.

Suomi elää yhteiskuntapoliittisesti mielenkiintoista ja haastavaa aikaa. Useita vuosia kestänyt talouskriisi ja Suomen velkaantuminen (ks. esim. Findikaattori 2014a, 2014b, 2014c) asettavat paineita uudistuksille esimerkiksi verotuksen ja julkisten menojen osalta. Samalla median rooli on herättänyt keskustelua. Keijo Rahkonen ja Heikki Hiilamo (2013) ovat esittäneet huolensa "ekonomistien hegemoniasta" julkisessa keskustelussa. Mika Pantzar on sanonut, että julkisessa keskustelussa ei nosteta esiin positiivisia asioita, vaan halutaan maalata lamaa "niin sanotuilla vastuullisilla puheenvuoroilla" (Yle 2013a). Jussi Ahokkaan ja Lauri Holapan (2014) mukaan Suomen talouspolitiikkaa ja julkista talouskeskustelua dominoi valtavirtainen talousteoria, jonka harjoittaminen johtaa hyvinvointivaltion musertumiseen ja heikentyvään talouskehitykseen.

Viime vuosikymmenien aikana Suomen kilpailukyky on noussut tärkeäksi aiheeksi julkisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa. Suomi on muuttunut kilpailukyky-yhteiskunnaksi (ks. lukua 2.1.4). Suomalaisen yhteiskuntapolitiikan "johtotähdeksi" on tullut kilpailukyvyn kasvattaminen (Saari & Pessi 2011, 15).

Näkemykset Suomen kilpailukyvyistä kuitenkin vaihtelevat: sitä pidetään esimerkiksi hyvänä, parantuneena ja jopa yhtenä maailman parhaista (esim. World Economic Forum 2013, 2014), mutta myös heikentyneenä (esim. Elinkeinoelämän keskusliitto 2013), kilpailukyvyttömänä tai jopa menetettynä (esim. Suomen Kuvalehti 2.4.2013; HS 21.8.2013). Yhtäältä kilpailukyvyn monitulkintaisuus ja toisaalta sen erittäin suuri tärkeys kansalaisten keskuudessa ja poliittisessa päätöksenteossa luovat tarpeen tutkia, millaisena aiheesta käyty mediakeskustelu näyttäytyy. Medialla on valtaa ja sillä voi olla vaikutusta sekä poliittiseen päätöksentekoon että kansalaisten mielipiteisiin, näiden kolmen vaikuttaessa toisiinsa (esim. Soroka 2002, 279).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan monipuolisesti deliberatiivisen demokratiakäsityksen toteutumista, sekä asiantuntijoiden ja kansalaisten näkyvyyttä Suomen kilpailukykyyn liittyvässä uutisoinnissa ja keskustelussa Helsingin Sanomissa. Lisäksi tutkitaan monipuolisesti, mitä ja miten Suomen kilpailukyvyistä puhutaan. Puoluepoliittiset toimijat, kuten esimerkiksi kansanedustajat, ministerit ja muut puolueen edustajat, on rajattu tästä tutkimuksesta pois. Rajausta on tehty, koska tutkija on erityisen kiinnostunut ei-puoluepoliittisten toimijoiden näkyvyydestä ja vallasta mediassa, ja näkee tarkastelun useasta syystä erityisen hedelmällisenä. Tarkasteltavat ei-puoluepoliittiset toimijat ovat esimerkiksi asiantuntijoita, virkamiehiä, järjestöjen edustajia sekä yksittäisiä kansalaisia. (ks. Railo 2013, 119.) Ei-puoluepoliittisilla toimijoilla on huomattu olevan merkittävästi näkyvyyttä politiikan julkisuudessa (Berg ym. 2009, 59). Kansalaiset myös luottavat asiantuntijoihin huomattavasti enemmän kuin poliitikkoihin, jotka ovat Suomen vähiten luotettu ammattiryhmä (Pietikäinen 2011; Reader's Digest 2013). Kilpailukyvyn tärkeydestä poliitikoille on myös tehty havaintoja jo aiemmassa tutkimuksessa (ks. esim. lukua 2.1.4).

Tutkimuksessa käytetty kahta primaariaineistoa. Tarkasteltavana lehtiaineistona (ks. Liite 1) ovat Suomen kilpailukykyä käsittelevät ei-poliittisten toimijoiden puheenvuorot Helsingin Sanomien kotimaa-, talous- ja mielipidesivuilla vuosina 2012–2013. Toisena aineistona käytetään neljän toimittajan teemahaastatteluja,

joiden avulla pyritään hahmottamaan laajempi ja tarkempi kuva tutkittavasta teemasta sekä saamaan toimittajilta vastauksia aineistoanalyysistä nousseisiin kysymyksiin.

Johdantoluvussa esitellään tutkimuksen lähtökohtia sekä aiempaa tutkimusta, joka on vaikuttanut tutkimuskysymysten asetteluun. Lisäksi esitellään tutkimuskysymykset. Luvussa kaksi käsitellään tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Luvuissa kolme ja neljä esitellään olennaisimmat tutkimustulokset. Luvussa viisi käydään läpi tutkimuksen johtopäätöksiä, arvioidaan tutkimustuloksien merkitystä ja esitetään jatkotutkimusaiheita.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Poliittisen viestinnän ja päivänpolitiikan keskiössä ovat massamedian, poliitikkojen ja kansalaisten väliset suhteet (Soroka 2002, 264). Vaikka media on muuttunut monipuolisemmaksi ja puolueettomammaksi, yli puolet suomalaisista on samaa mieltä väitteestä, että Suomessa toimittajat ohjaavat mielipiteitä liian paljon. Väitteestä eri mieltä on viidennes kansalaisista. (Haavisto & Kiljunen 2011, 25–26.)

Helsingin Sanomien entinen päätoimittaja Janne Virkkunen (2013, 156) on esittänyt huolensa siitä, että journalistilla on analyttisen ja tasapuolisen raportoinnin korostamisen sijaan ”kasvavaa halua” ottaa asioihin kantaa. Tosin on huomionarvoista, että sosiaalisen median nousun myötä yhä useammat toimittajat käyttävät aktiivisesti sosiaalista mediaa, jossa heillä on varsin paljon vapautta tuoda itseään esille ja jakaa sisältöä omista näkökulmistaan (Isosaari 2014, 80). Toimittajat voivat ilmaista sosiaalisessa mediassa muun muassa omia poliittisia mielipiteitään, mikä voi herättää kysymyksiä jääviydestä tai perinteisten journalistien normien noudattamisesta (esim. Dahlen Rogstad 2013; Vainikka ym. 2013, 12; Hietaneva 2012; Uusi Suomi 2.9.2014). Omien näkemysten esilletuominen sosiaalisessa mediassa jakaa toimittajia: useimmat näyttävät suhtautuvan siihen kielteisesti, mutta jotkut pitävät sitä myönteisenä (Lehtonen

2013, 64–67; Isosaari 2014, 67–69).

Suomi oli viimeksi talouskriisin ja suurten uudistuspaineiden kourissa 1990-luvun alun laman aikaan. Media on saanut tuolta ajanjaksolta kritiikkiä. Media-alan eliitin toimesta on esitetty, että tilanteeseen herättiin liian myöhään, talousjournalismi ja talouspoliittinen keskustelu oli heikkoa, syitä ja seurauksia ei selvitetty, hoettiin yhtä totuutta, yksinkertaistettiin asioita liikaa eikä talouden kehitystä ja suuntaa osattu arvioida (Salminen 2006, 106–107; Virkkunen 2013, 99). Myöhemmin on todettu, että vaihtoehdottomaksi väitetyle poliitikalle olisi ollut myös vaihtoehtoisia ratkaisuja, jotka olisivat saattaneet toimia paremmin. Esimerkiksi säästöpolitiikassa Ruotsi ajoitti säästöjen tekemisen nousukauteen ja kattoi osan sopeutustarpeesta veronkorotuksilla, päinvastoin kuin Suomi. Suomen talouskasvu oli laman jälkeen hieman korkeampaa kuin Ruotsissa, mutta Ruotsissa oli laman jälkeen parempi työllisyysaste, maahan ei syntynyt yhtä laajamittaista pitkäaikaistyöttömyyttä, lama aiheutti pienemmät sosiaaliset kustannukset ja tuloerojen kasvu oli maltillisempaa kuin Suomessa. (Kiander 2001, 99.)

Suomea on usein kuvattu yhden totuuden maaksi. Sillä voidaan tarkoittaa sekä eliittien tapaa rakentaa konsensusta merkittävässä kansallisissa asioissa että median yhteistä yhdenmukaisuutta ja keinoa jättää vaihtoehtoiset näkökulmat pois julkisuudesta. (Luostarinen & Uskali 2006, 190; ks. esim. Ilmonen 1993, 174.) Suomalaista keskustelukulttuuria on pidetty vaimeampana kuin muissa Länsi-Euroopan maissa ja syitä virallisen linjan myötäilyyn on haettu muun muassa suomalaisesta mentaliteettihistoriasta (Kiander & Vartia 1998, 163). Eliitin yhdenmukaisuutta, julkisen ilmapiirin homogeenisuutta ja yksimielisyyttä on pidetty Suomessa käydyn julkisen keskustelun omana erityispiirteenä (Kantola 2002b, 292–293).

Monista päivänpoliittisista kysymyksistä ei vallitse selkeää konsensusta tutkijoiden ja asiantuntijoiden keskuudessa, minkä osoittavat tutkijoiden ristiriitaiset näkemykset esimerkiksi minimipalkasta (esim. IGM Forum 2013), Suomen kilpailukyvyistä (esim. Taloussanomat 11.12.2012) ja tuloeroista (esim.

Talouselämä 27.2.2014; Berg ym. 2014). Arvostetut, mediassa näkyvät ja siteerattavat professorit saattavat olla keskenään jyrkästi eri mieltä, kuten esimerkiksi Vesa Kanniaisen (2012) ja Heikki Patomäen (2012) sekä Vesa Kanniaisen ja Sixten Korkmanin (Iltalehti 7.5.2014) väliset debatit osoittavat. Risto Eräsaaren (1999, 236) mukaan ”asiantuntijamielipiteiden ja -neuvojen hajonnasta ja vaihtelusta on monilla aloilla tullut arkipäiväistä asiantuntijapluralismia”, samalla kun ”aina on sitäpaitsi jännitteitä ja ristiriitoja, joita ei tule eikä voida asiantuntijatiedolla jäädättää”. Nämä huomiot herättävät tarpeen tutkia, ketkä asiantuntijat saavat näkyvyyttä Suomen kilpailukykyä käsittelevässä uutisoinnissa.

Anu Kantola (2002b, 289–290) on kuvannut talouspoliittista keskustelua ja tarvetta moniäänisemmälle keskustelulle seuraavasti:

Vapaiden markkinoiden hallitsemassa maailmassa olisi kiinnitettävä erityisesti huomiota siihen, missä valossa talouden asiantuntijat ja varmuus esitetään julkisuudessa. Journalismin olisi tuotava esiin lausuntoihin liittyvä arvoperustaisuus ja mielipiteellisyys sekä toisaalta talouspolitiikan erilaiset vaihtoehdot ja riskit. Näin luotaisiin kansalaisille paremmat edellytykset ymmärtää järjestelmän riskejä ja myös suojata itsensä niiltä. – – Kun tällaisia [talouden] ongelmia käsitellään julkisuudessa, on usein tärkeämpää ymmärtää ongelmiin sisältyvä epävarmuus ja moniulotteisuus, kuin uskoa sanasta sanaan sitä, mitä asiantuntija ja muu auktoriteetti aiheesta on mieltä. Julkisuudessa tulisikin korostua talouteen liittyvien käsitysten ja näkemysten mielipiteellisyys ja tulkinnallisuus.

Kantolan näkemys on tälle tutkimukselle hyvin olennainen, koska esimerkiksi asiantuntijoiden näkyvyyttä sekä lausuntojen sisältöä ja retoriikkaa tarkastellessa kiinnitetään huomiota siihen, millä tavalla varmuus ja asiantuntijat näkyvät julkisuudessa. Tutkimuksessa tarkastellaan monipuolisesti sitä, mitä ja miten Suomen kilpailukykyä puhutaan.

Kilpailukykyä puhuttaessa olennaista on myös valta-aspekti. Eri asioita voidaan perustella siten, että ne joko heikentävät tai parantavat kilpailukykyä kansainvälisessä kilpailussa. Esimerkiksi kollektiivista sopimusjärjestelmää ja hyvinvointivaltiota on puhujasta riippuen pidetty molempina. Keskeiseksi siis nousee *agendan määrittämisen valta*. (Kettunen 2008, 227–228.)

1.2 Aiempi tutkimus

Aiempaa tutkimusta on etsitty aiheeseen liittyvän kirjallisuuden avulla ja internetin erilaisista hakupalveluista, erityisesti Googlesta, Google Booksista ja Google Scholarista.

Median valtaa on tutkittu paljon, ja on esitetty, että median valta Suomessa on suuri ja se on vuosien aikana kasvanut (esim. Kantola 2011b, 178; Uimonen 2009). Toisaalta väitettä vastaan on esitetty myös vasta-argumentteja (esim. Väliaverronon 2012). Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on se, miten media – tässä tapauksessa Helsingin Sanomat – valtaansa käyttää: kenelle se antaa näkyvyyttä ja pyrkiikö se mahdollisesti vaikuttamaan yleiseen mielipiteenmuodostukseen.

Ilkka Ruostetsaaren (1992, 297) suomalaista valtaeliittiä käsitelleessä tutkimuksessa tuli ilmi, että joukkotiedotusvälineet, pankit ja yksityiset yritykset muodostavat ”vuorovaikutusverkoston”, jonka ”vuorovaikutus toimii pitkälti epävirallisten henkilökohtaisten kontaktien kautta, joilla on myös keskeinen merkitys yhteiskuntapoliittisessa vallankäytössä”. Kuneliuksen ym. (2010, 451) tutkimuksessa havaittiin, että suomalaisten päättäjien mielestä erikoistoimittajat ja päätoimittajat toimivat osana eliittiä tai ainakin ”vähintään sen ovensuussa”.

Monissa kysymyksissä medialla voi olla mielipiteitä tai intressejä, jotka vaikuttavat uutisointiin. Suomen pohtiessa liittymistä Euroopan unioniin vuonna 1994 muun muassa *Helsingin Sanomat*, *Aamulehti*, *Hufvudstadsbladet*, *Demari*, *Kansan Uutiset* ja *Suomenmaa* olivat liittymisen kannalla (Salminen 2006, 139). Helsingin Sanomissa EU-keskustelun kymmenestä eniten näkyvyyttä saaneesta poliitikosta vain kaksi olivat jäsenyyttä vastaan. On kuitenkin vaikea arvioida, kuinka suuri vaikutus medialla oli kansanäänestyksen tulokseen. Toimittajienkin näkemykset median vaikutuksesta äänestystulokseen vaihtelivat. (Journalisti 3.11.1994.) Kansalaiset olivat huomattavasti kriittisempiä liittymistä kohtaan kuin merkittävä osa mediasta: neuvoa-antavassa kansanäänestyksessä liittymistä kannatti 56,9 prosenttia ja vastusti 43,1 prosenttia äänestykseen osallistuneista

(Eurooppatiedotus 2014).

Matti Ylönen on havainnut, että vuonna 2011 Helsingin Sanomat käsitteli Euroopan komissiota pääkirjoituksissaan 45 kertaa, joista vain yhden kerran negatiivisessa valossa. Pääkirjoituksissa esimerkiksi keuhuttiin komission ekonomistista tietämystä ja talouden koordinointiin liittyvää valtaa sekä kuvailtiin sitä ”pienen kansan parhaaksi puolustajaksi”. (Ylönen 2012.)

Eri tahojen näkyvyyttä on tutkittu myös useissa muissa tapauksissa. Suomessa keskusteltiin innovaatioyliopiston perustamisesta vuosina 2005–2007. Helsingin Sanomissa hankkeen kannattajat pääsivät uutisissa selvästi enemmän esille kuin vastustajat, mutta mielipidekirjoitusten osalta tilanne oli päinvastainen. Kauppalehdessä hankkeen kannattajat saivat paljon enemmän näkyvyyttä kuin hankkeen vastustajat, niin uutisissa kuin mielipidekirjoituksissakin. Kauppalehden kirjoittelua aiheesta on pidetty ”varsin yksiaänisesti hanketta tukevana”. (Kunelius ym. 2010, 157.)

Juho Rahkonen (2006) on tutkinut väitöskirjassaan Suomen Nato-jäsenyydestä käytyä julkista keskustelua. Väitöskirjan päätelmissä esitetään muun muassa, että suomalainen media saa kohtalaisen arvosanan Nato-kesustelun demokraattisuudesta ja avoimuudesta. Erilaiset mielipiteet ovat päässeet hyvin esille, mutta keskustelua ovat kuitenkin hallinneet eliitin käyttämät puheenaiheet ja puhutavat. Demokratian kannalta ongelmallisena Rahkonen piti sitä, että Nato-jäsenyyttä käsiteltiin ikään kuin ajan kysymyksenä, vaikka mitään poliittisia päätöksiä asian suhteen ei ole tehty. (Rahkonen 2006, 275, 278–279.)

90-luvun talouskriisin julkisuutta tutkineen Anu Kantolan havainnoissa on tämän tutkimuksen osalta mielenkiintoista muun muassa se, että laman aikaan talouspolitiikan auktoriteetit yrittivät esiintyä julkisuudessa kurinpitäjinä ja heidän asenteessa julkisuutta kohtaan oli korostetun jyrkkä. Päättäjien julkisuudessa esiintymisen perusteella Kantola kuvaa, että julkisuudesta tuli ”vallankäytön areena, jossa eri tavoin ajattelevat pyrittiin pitämään kurissa ja

alistamaan päätöksille kansantalouden tilaan liittyvän suoranaisin pelottelun keinoin”. (Kantola 2002b, 279, 291.)

Helsingin Sanomien pääkirjoitusten suhtautumisesta kilpailukykyyn on havaintoja tehnyt Minna Koskinen (2008) Helsingin Sanomien pääkirjoituksia käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan *”Ja globalisaation pyörä pyörii” - Diskursiivinen analyysi Helsingin Sanomien pääkirjoituksista 1997-2007*. Koskinen löysi Helsingin Sanomien pääkirjoituksista kilpailukyvyn retoriikan, jonka avulla ”korostetaan uudistustarpeita”. Kilpailukyvyn retoriikassa nähdään heijastuvan ”kilpailukyky-yhteiskunnan eetos” ja kirjoitusten mukailevan ”kilpailukykytalouden puhetapoja”. Asiantuntijuuspuheenvuoroja pääkirjoituksissa saivat erityisesti elinkeinoelämän eri intressiryhmät. (Koskinen 2008, 42, 43, 56, 58.)

Kansainvälisissä päiväjärjestystutkimukseen (agenda setting) liittyvissä tutkimuksissa on tehty useita havaintoja. Esimerkiksi Italiassa medialla on todettu olleen agendan asettamisen avulla merkittävä rooli italialaisten äänestyskäyttäytymisessä vuoden 1992 vaaleissa (L. Shaw ym. 2004, 260). Saksassa on havaittu vuoden 1990 vaaleihin liittyvässä tutkimuksessa kehystämisen vaikuttavan kyseisen asian tärkeyden kasvamiseen (mt., 262). Kanadassa medialla on ollut merkittävä vaikutus ympäristöuutisoinnissa sekä yleisöön että politiikan agendaan, mutta tarkastellessa useita eri kysymyksiä on havaittu, että medialla, yleisöllä ja päätöksentekijöillä on toisiaan vahvistava rooli (Soroka 2002, 276–279). Van Aelst ja Walgrave (2006, 89–92) tarkastelivat yhdeksäätoista agenda setting -tutkimusta, joissa tutkittiin median vaikutusta politiikan agendaan. Näistä tutkimuksissa kahdeksassa havaittiin vahva median vaikutus, neljässä kohtalainen, kolmessa vähäinen ja neljässä lähes olematon.

Walgraven & Van Aelstin (2010) tutkimuksessa haastateltiin Belgian, Tanskan, Hollannin ja Ruotsin parlamenttien jäseniä. Tutkimuksen perusteella poliitikot ovat sitä mieltä, että media asettaa poliittista agendaa erittäin suuressa määrin. Walgraven & Van Aelstin mukaan tutkimuksen tulosten perusteella joukkotiedotusvälineet ovat vielä merkittävämpiä agendan asettajia kuin aiemman

tutkimuksen perusteella on osoitettu.

Lance W. Bennettin indeksiteorian mukaan tiedotusvälineiden uutisten näkökulma ja teemat ”heijastelevat vallassa olevien puolueiden mielipiteitä”. Kansainvälisessä tutkimuksessa on saatu monia havaintoja, jotka tukevat teoriaa. (Railo & Välimäki 2012, 102; ks. esim. Bennett ym. 2007, 54–55.)

1.3 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa arvioidaan usealta eri kantilta, kuinka deliberatiivinen demokratiakäsitys toteutuu Suomen kilpailukykyä koskevassa uutisoinnissa Helsingin Sanomissa vuosina 2012–2013. Teoreettisena viitekehyksenä ovat deliberatiivisen demokratian ideaali ja päiväjäjestystutkimus. Eri menetelmien avulla tarkastellaan, mitä ja miten Suomen kilpailukykyä puhutaan. Diskurssien tarkastelulla selvitetään, millaisia diskursseja keskustelusta löytyy. Tutkimuksessa tarkastellaan, keille ei-puoluepoliittisille toimijoille, kuten asiantuntijoille ja kansalaisille, Helsingin Sanomat antaa eniten näkyvyyttä Suomen kilpailukykyä käsittelevässä uutisoinnissa ja keskustelussa. Tutkimuksessa selvitetään, saavatko jotkut tietyt henkilöt paljon näkyvyyttä julkisessa keskustelussa. Lisäksi tarkastelun kohteena on, ovatko eniten näkyvyyttä saavat toimijat esimerkiksi ekonomisteja, kuten Keijo Rahkosen ja Heikki Hiilamon (2013) väitteen perusteella voisi ajatella. Erilaisten mielipiteiden pääsyä esille Helsingin Sanomissa tarkastellaan myös sen kautta, miten eri viiteryhvät – joita ihmiset julkisuudessa esiintyessään usein edustavat (esim. Rahkonen 2006, 169) – pääsevät esille. Täydentävä osa tutkimusta ovat toimittajien teemahaastattelut, joiden avulla muun muassa selvitetään, millä perusteella toimittajat omasta mielestään valitsevat uutisoinnissa käyttämänsä asiantuntijat, miksi Suomen kilpailukykyä kannattaa kirjoittaa ja miten toimittajat ymmärtävät valtion kilpailukyvyn käsitteen. Teemahaastatteluissa myös käydään läpi toimittajien näkemyksiä aineistoanalyysistä esiin nousseisiin asioihin.

Tutkimuskysymykset:

- Kuinka deliberatiivinen demokratiakäsitys toteutuu Suomen kilpailukykyyn liittyvässä uutisoinnissa Helsingin Sanomissa?
- Mitä ja miten Suomen kilpailukykyä puhutaan Helsingin Sanomissa?
- Mitä kilpailukykyä kirjoittavat toimittajat tarkoittavat valtion kilpailukyvyllä ja miten he valitsevat haastateltavat asiantuntijat? Miten he kommentoivat aineistoanalyysistä nousseita huomioita?

2 Teoreettinen viitekehys, aineisto ja metodit

Tutkimukselle olennaiset teoreettiset viitekehykset ovat deliberatiivinen demokratiakäsitys ja päiväjärjestystutkimus. Niiden lisäksi tässä luvussa käsitellään yleisesti median käsitettä sekä suomalaisen yhteiskunnan muutosta suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan, mikä auttaa hahmottamaan tutkittavaa ilmiötä laajemmassa historiallisessa kontekstissa. Lisäksi esitellään kilpailukyvyn käsitteen monimuotoisuus sekä tutkimusaineisto ja metodit.

2.1 Teoreettinen viitekehys

2.1.1 Media ja journalismin kenttä

Uudessa kielioppaassa (Itkonen 2000, 246) media määritellään seuraavasti: ”viestinnän kanava (lehdet, tv, radio, mainokset ym.), viestimet, tiedotusvälineet (kokonaisuutena); viestin, tiedotusväline; ilmaisuväline”. Medialla saatetaan siis välillä viitata vain yksittäiseen tiedotusvälineeseen, vaikka sana on monikko ja usein määritelty kattamaan kaikki joukkoviestimet (Rahkonen 2006, 52). Käsité *media* sisältää nykypäivänä monimuotoisen kirjon erilaista viestintää, kuten esimerkiksi joukkoviestinnän, keskinäisviestinnän, ryhmäviestinnän, paikallislehdet ja globaaleilla markkinoilla toimivat uutiskanavat. Koska viestinnän eri muodot ovat moninaistuneet, on median määritelty viittaavan ”ennen kaikkea viestintään, joka tapahtuu teknisten laitteiden avulla”. (Seppänen & Väliaverron 2013, 22–23.)

Joukkoviestintien toimintaan demokraattisissa valtioissa liittyy keskeisesti sananvapaus, joka on Suomessa määritelty myös perustuslaissa (ks. Finlex 1999, 2003). Kansainvälisen Toimittajat ilman rajoja (Reporters sans frontières / Reporters Without Borders) -järjestön lehdistönvapautta arvioivissa tutkimuksissa Suomi on sijoittunut vuonna 2012 jaetulle ykkössijalle yhdessä Norjan kanssa sekä vuosina 2013 ja 2014 ykkössijalle. Tutkimuksissa on tarkasteltu noin 180 maata. (Reporters sans frontières 2014.)

Pierre Bourdieun (2005, 30–31) mukaan yhteiskunnallisessa keskustelussa eivät kohtaa vain yksilöt, vaan erilaiset kentät. Bourdieun mukaan kolme kenttää, politiikan (the political field), yhteiskuntatieteen (the social science field) ja journalismin (the journalistic field), ovat autonomisuudestaan ja itsenäisyydestään huolimatta toisiinsa vaikuttavia. Juho Rahkonen on määritellyt journalismin kentän Bourdieun näkemysten pohjalta olevan “voimien ja odotusten muodostama kokonaisuus, joka määrittää tuolla kentällä olevien toimintamahdollisuuksia”. Esimerkiksi poliitikko toimii mediassa esiintyessään omalla kentällään, ei journalismin kentällä. Hänelle on kuitenkin eduksi ymmärtää, miten journalismin kenttä toimii, jotta voi saada viestinsä julkisuuteen mahdollisimman tehokkaasti. (Rahkonen 2006, 51–52.)

Montesquieun perinteisessä vallan kolmijako-opissa valta on hajautettu lainsäädäntö-, tuomio- ja toimeenpanovaltaan (esim. Seppänen & Väliverronen 2013, 170). Mediaa kutsutaan ja pidetään valtansa vuoksi usein neljäntenä valtiomahtina (esim. Carlyle 1840, 189; Seppänen & Väliverronen 2013, 170; Willis 2010, 14–15). 1980-luvun lopulta alkaen Suomen keskusteluilmapiiri vapautui ja media alkoi löytää rooliaan neljäntenä valtiomahtina, kun Urho Kekkosen väistyi presidentin tehtävästä vuonna 1981 ja Neuvostoliitto hajosi vuonna 1991, ja vallankäyttöä yleisesti demokratisoitiin lisäämällä pääministerin ja parlamentin valtaa (Niemi 2014, 19–20; 77–78). Media on alituisesti läsnä sekä ihmisten elämässä että organisaatioiden ja instituutioiden työskentelyssä, ja sillä on esimerkiksi valtaa määritellä ja laatia puheenaiheita yhteiskunnalliseen dialogiin (Seppänen & Väliverronen 2013, 170).

Bourdieun mukaan journalismia tutkittaessa tulee ottaa yksittäisten journalistien sijaan huomioon laajemmin journalismin kentän rakenne ja sen sisäiset mekanismit. Näin pystytään paremmin löytämään Platonin vertauskuvaa lainaten “narut, joilla sätkynukkeja ohjailaan”. Bourdieun mukaan media on kaupallistumisen ja taloudellisen riippuvuuden lisääntymisen myötä menettänyt autonomisuuttaan. (Bourdieu 2005, 41–42.)

Median roolissa on nähty olevan kyse asialistan tarkoituksellisesta hallinnasta (Kunelius ym. 2010, 51). Media ei vain uutisoi ja kerro, vaan myös tulkitsee ja valikoi (Julkunen 2001, 85). Esimerkiksi vaaleihin liittyvässä uutisoinnissa median rooli poliittisen agendan asettamisessa on rajoittunut, mutta journalistien valta agendan asettajana näkyy siinä, minkä puolueen agendoille ja kysymyksille annetaan enemmän huomioita kuin toisille, ja mistä asioista uutisoidaan (Van Aelst & Walgrave 2006, 98).

On kuitenkin myös esitetty, että poliittisia päätöksiä tehtäisiin käytännössä enemmän eliittiverkostoissa kuin julkisen keskustelun avulla. Näkemyksellä tarkoitetaan, että mediassa saatavasta näkyvyydestä voi olla hyötyä monella tavalla, mutta päätökset tehdään vakiintuneissa verkostoissa. (Kunelius ym. 2010, 263; Kantola 2002b, 266; Büchi 2006, 75; ks. esim. Lounasmeri 2010, 164–168; Mancini 1991.) Hannu Nieminen (2006, 32) on esittänyt näkemyksensä *eliittien sisäpiirijulkisuuksista*, joissa ensin muotoillaan päätökset ja asetetaan ne sitten keskusteltavaksi *poliittiselle julkisuusareenalle*, jossa päätökset legitimoidaan auktoritatiivisilla lausunnoilla, PR-kampanjoilla ja mielipidetiedusteluilla.

Demokratian kannalta mahdollisesti ongelmalliseksi on mainittu myös *epäviralliset politiikkaverkostot*. Niissä yritykset, valtiolliset toimijat ja kolmannen sektorin toimijat tekevät yhteistyötä päätöksiä valmistellessa. (esim. Rhodes 1997; Marsh 1998; Laukia 2013.) Demokratian kannalta ongelmallista voi olla esimerkiksi se, että verkoston aikaansaamat tulokset saattavat palvella vain kyseisen verkoston jäsenten intressejä (Marsh 1998, 57).

Tiedotusvälineet ovat vuosien aikana itsenäistymisen ja professionalisoitumisen ohella viihteellistyneet (Moring & Mykkänen 2009, 34). Media kilpailee kuluttajien huomiosta ja vapaa-ajasta monien muiden viestinten kanssa (Väliaverron 2011, 146). Journalismi on saanut kritiikkiä siitä, että tiedonvälityksen sijaan se keskittyisi *kohujournalismiin* ja *torijuoruiluun*. Kehityksen myötä toimittajat ovat, tai heidän tulisi olla, ennemmin *viihdetäiteilijöitä* kuin tiedonvälittäjiä. (Torkki 2014.)

Juhana Torkki (mt.) on kertonut luennointireissustaan suuren sanomalehden vieraana:

Nuhtelin heitä [sanomalehden toimittajia] siitä, että hekin ottivat osaa torijuoruilua muistuttavaan journalismiin. Toimittajat kuuntelivat puhettani nöyrinä kuin omenavarkaudesta äkätyt koululapset. Olin hyvilläni suoraselkäisestä esiintymisestääni. Mutta sitten maailmankuvani koki päivityksen. Tehdessäni lähtöä ja poimiessani takkia naulakosta kyseisen koulutustilaisuuden järjestäjä tuli kiittelemään minua toimittajille pitämästäni puheesta. Samalla hän kuitenkin huomautti, että valitsemani kohujournalismin vastainen teema itse asiassa oli vastoin koulutuksen intressejä: *”Katsos, olemme järjestäneet koko tämän seminaarin aivopestäksemme lehtemme toimittajia pois vanhanaikaisesta, objektiivisesta journalismista.”*

Korkea, notkistuva ja notkea moderni Suomessa

Konsensuksen tavoittelu on ollut vuosien ajan olennainen osa Suomen poliittista julkisuutta ja kulttuuria (esim. Lounasmeri 2010, 11). Vaikka poliittisessa kulttuurissa on nähty muutoksia (ks. esim. Saukkonen 2012), vuonna 2011 aloittaneessa Jyrki Kataisen hallituksessa oli edustettuina puolueita poliittisen kentän oikeasta laidasta vasempaan, ja työmarkkinajärjestöillä on edelleen merkittävä rooli päätöksenteossa. 1990-luvun alun laman jälkeen toimineiden hallitusten politiikka on yleisesti ollut melko samanlaista huolimatta siitä, millainen hallituksen kokoonpano on ollut (Kunelius ym. 2010, 41). Talvisodan henki sekä talkoot ja ponnistelut yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi ovat suosittua poliittista retoriikkaa (Kettunen 2012, 75).

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen julkista elämää korostivat harmonisuus ja kansallinen yhtenäisyys (Kantola 2011a, 35). Julkisuus oli asiakeskeistä, ja puolueet ja valtio pitivät mediakenttää kontrollissaan. Yhteiskunnallisessa ilmapiirissä vaikutti tunne kansallisesta yhteenkuuluvuudesta. Kansalaisia yritettiin median toimesta ohjata ”yhteiselle tielle valistuksen ja sivistyksen hengessä”. Aikaa on kutsuttu korkeaksi moderniksi. (mt., 35–36.; Kantola 2011b, 168.)

1980-luvulta alkaen poliittinen julkisuus muuttui: esimerkiksi skandaalihakuisuus lisääntyi, kilpailu uutisista kiristyi, julkinen elämä ammatillistui ja journalistien valta kasvoi. Tätä aikaa on kuvattu notkistuvaksi moderniksi. (Kantola 2011b, 168.)

2000-luvulta alkaen kansallisen julkisuuden on nähty hajonneen, verkkojulkisuuden merkitys on kasvanut, ja toimittajat ovat alkaneet suhtautua konsensukseen kriittisemmin. Tätä aikaa on kuvattu notkeaksi moderniksi. (Kantola 2011c, 118; Kantola 2011b, 168.)

Viime vuosina on keskusteltu paljon medioitumisen käsitteestä (esim. Ampuja ym. 2014, 22). Medioitumisella ei ole tarkkaa määritelmää, vaan sitä käytetään yleisluontoisesti kuvaamaan ”median yhteiskunnallisen ja kulttuurisen merkityksen kasvua sekä siihen liittyvää markkinoistumistendenssiä”. Prosessina medioitumisella viitataan median itsenäistymiseen muista instituutioista ja siihen liittyvään median omaan toimintalogiikkaan ja muiden instituutioiden tarpeeseen ottaa media huomioon omassa toiminnassaan. (Kunelius ym. 2010, 12–13.) Käsitteen tarkastelu on jaettavissa vähintään kahdelle tasolle: makrotasolla tarkastellaan instituutioiden keskinäisiä suhteita, mikrotasolla yksilöitä ja ihmisten jokapäiväistä elämää (Seppänen & Väliverronen 2013, 41).

2.1.2 Deliberatiivinen demokratiakäsitys ja julkinen keskustelu

Tutkimuksen taustaa hahmotellaan myös demokratian kautta, koska demokratia ja viestintä liittyvät kiinteästi toisiinsa (Nieminen 1998, 275). Viestimien demokraattisen roolin tarkastelu on jaettu kolmeen erilaiseen demokratianäkemykseen: 1) *Suora eli välitön demokratia*, jonka taustalla on klassisen Ateenan avoimen kansalaiskokouksen idea. Kaikki kokoontuvat yhdessä keskustelemaan ja päättämään käsiteltävänä olevasta asiasta, ja päätös tehdään joko yksimielisesti tai enemmistön kannan mukaisesti. 2) *Edustuksellinen demokratia*, jossa kansalaiset äänestävät ehdolla olevien joukosta edustajat, jotka saavat mandaatin poliittiseen päätöksentekoon. Länsimainen liberaali demokratia on pitkälti edustuksellista demokratiaa. 3) *Deliberatiivinen eli julkisen harkinnan*

demokratia, jossa ratkaisuja poliittisiin päätöksiin etsitään mahdollisimman laajan julkisen keskustelun ja harkinnan avulla. (mt., 281–285.) Median roolia lähestytään tässä tutkimuksessa deliberatiivisen demokratian ideaalin kautta, minkä vuoksi median käyttämiä asiantuntijoita ja yleisesti keskustelun moniäänisyyttä on tarkasteltava. Deliberatiivinen demokratia sopii tutkimuksen ideaaliksi hyvin myös siksi, että avoin ja laaja julkinen keskustelu on luonteikas keino kartoittaa ratkaisuja yhteiskunnallisiin kysymyksiin (Kiander & Vartia 1998, 169). Jos jostakin talouspoliittisesta teemasta annetaan yksiselitteinen kuva, on siihen luottaminen riskialtista (Kantola 2002b, 289). Talous ei ole yksinkertainen asia, vaan ”monimutkainen ja vaikeasti ennustettava erilaisten suhteiden verkosto” (Kiander & Vartia 1998, 169). Jussi Ahokas ja Lauri Holappa (2014, 350) ovat kritisoineet suomalaista mediaa siitä, että se kelpuuttaa talouspolitiikan asiantuntijoiksi yleensä vain uusklassisen koulutuksen saaneita taloustieteilijöitä, ja että ”harvat kriittiset puheenvuorot usein tehdään naurunalaisiksi, vaikka niiden esittäjillä olisi tukenaan runsaasti tieteellistä näyttöä”.

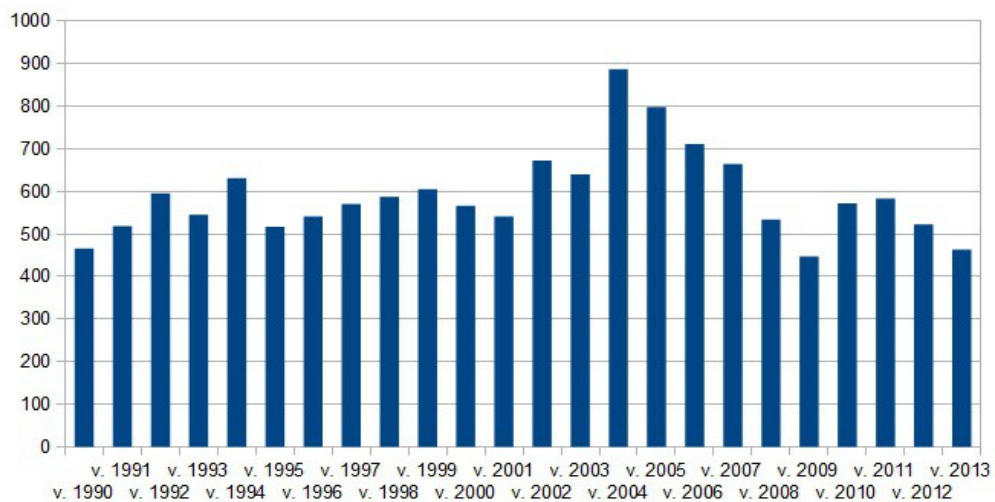
Akateemisessa demokratiakeskustelussa ja poliittisessä filosofiassa merkittäväksi teoriaksi ja tutkimusparadigmaksi nousseessa deliberatiivisessa demokratiassa (Grönlund 2009, 180; Kahane & Weinstock 2009, 1) ”menettelytapojen arvo on lähinnä siinä, miten ne edistävät demokraattisten toimijoiden sitoutumista tietynlaiseen julkiseen keskusteluun ja harkintaan” (Setälä 2003, 15). Tehtyjen päätösten tulisi perustua tasavertaisten kansalaisten välillä käytävään tosiasioihin perustuvaan julkiseen ja arvovapaaseen keskusteluun ja pohdintaan (Grönlund 2009, 180; Cohen 2003, 345–346). Argumenttien tulisi olla totuudenmukaisia ja päteviä, minkä myötä keskustelijoiden rationaalinen potentiaali voitaisiin saada mobilisoitua yhteisymmärrykseksi (Habermas 1984, 99–100; Cohen 2003, 348). Samalla pyritään oman edun tavoittelun vähentämiseen (Grönlund 2009, 200). Deliberatiivista demokratiaa ei voida toteuttaa pelkästään institutionaalisilla keinoilla, vaan medially on siinä oleellinen rooli (Rahkonen 2006, 26).

Deliberatiivisen demokratian politiikan teoreetikoilla on näkemyseroja. Yhteistä heille ovat deliberatiivisessa demokratiassa teesit, että politiikan tulisi perustua

vastakkainasettelun sijaan enemmän perusteluiden vaihtoon, ja että harjoitetun politiikan oikeutus tulisi liberaaleissa demokratioissa olla demokraattisempaa. (Kahane & Weinstock 2009, 1.)

Deliberatiivinen demokratiakäsitys on keskeinen tälle tutkimukselle myös siksi, että kilpailukyky on aihe, joka on saanut esimerkiksi Helsingin Sanomissa melko tasaisen paljon huomiota vuosien ajan:

Kaavio 1. Kilpailuky*-sanon hakutulokset Helsingin Sanomien sähköisessä arkistossa vuosina 1990–2013.¹

Kyseessä ei ole yksittäinen uutistapahtuma, vaan sellaisen aiheen käsittely, joka on avoin ja ratkaisematta. Siinä on siis kyse deliberatiiviselle demokratialle keskeisestä *julkisesta keskustelusta*, joka on “median ja journalismin välittämä, kielellisten tekojen muodostama jatkumo, joka koskee jotakin yleisesti merkittävää tai kiinnostavaa asiaa”. (Rahkonen 2006, 16, 25.)

Julkinen keskustelu ja sananvapaus ovat tärkeä osa modernia valtiojärjestystä (Kantola 2002b, 266). Julkisuus on paikka, jossa erityisesti yhteiskunnalliset instituutiot ja poliitikot taistelevat vallasta (Railo & Välimäki 2012, 103). Julkisuus on määritelty periaatteessa kaikille avoimeksi (Rahkonen 2006, 25). Kansalaisten

¹ Helsingin Sanomien sähköisen arkiston hakukone on pääkirjoitusten osalta ainakin osittain rikki vuoden 2012 osalta, mikä saattaa selittää hakutuloksien laskua kyseisenä vuonna. (ks. lukua 2.2)

mahdollisuudet vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon ja julkisuuteen ovat kuitenkin rajalliset (Setälä 2003, 163), minkä vuoksi esimerkiksi jotkut henkilöt saavat julkisuudessa enemmän näkyvyyttä kuin toiset.

2.1.3 Kilpailukyvyn monet määritelmät

Mikrotaloudellisella tasolla kilpailukyvyllä tarkoitetaan yrityksen kykyä kilpailla, kasvaa ja tuottaa voittoa markkinoilla. Makrotaloudellisella tasolla käsitettä ei usein ole kovin tarkasti määritelty. (Reinert 1994, 2.) Määritelmiä on erilaisia, ja erilaisten kilpailukykyvertailujen tulokset riippuvat siitä, mitä asioita tutkimuksen tekijät näkevät kilpailukykyyn liittyvän. Käsitteen onkin esitetty olevan esimerkiksi epämääräinen, laaja ja runollinen (Heiskala & Kantola 2010, 139; Krugman 1994; ks. esim. Kiander 2013, 52).

Yksi perinteinen kilpailukyvyn mittaamisen muoto on ollut suhteelliset yksikkötyökustannukset ja hintakilpailukyky, mutta viime vuosina on kiinnitetty huomiota myös tarjontaketjujen vaikutuksiin (Haaparanta 2012; 2013). Tarjontaketjujen vaikutukset huomioon ottavan tutkimuksen mukaan Suomen kilpailukyky on parantunut vuosien 2000–2011 aikana (Bayoumi ym. 2013, 17; Haaparanta 2013). Samoin tarkastellessa suhteellisia yksikkötyökustannuksia vuosina 1992–2011 on Suomen kilpailukyky parantunut (Haaparanta 2012).

Taloushistorian näkökulmasta käsitettä tarkastelleen Erik Reinertin mukaan kilpailukyky on oikein käytettynä tärkeä käsite maailmantaloutta ja varallisuuden jakautumista analysoitaessa ja sille on käyttöä julkisessa keskustelussa, vaikka sitä käytetään usein väärin ja huonosti määriteltynä. Reinert käyttää määritelmää, jonka mukaan kansallisen kilpailukyvyn tarkastelu rajoitetaan toimiin, jotka kasvattavat kansallista elintasoa. Tuottavuus ja tehokkuus eivät kuulu kyseiseen määritelmään: vaikka on vaikeaa olla kilpailukykyinen ilman korkeaa tuottavuutta ja tehokkuutta, eivät ne itsessään tee maata kilpailukykyiseksi. Esimerkiksi monet tehokkaat tuottajat ja maat voivat olla varsin köyhiä. (Reinert 1994.)

World Economic Forumissa julkaisemissa (2010, 2011, 2012, 2013) globaaleissa kilpailukykyvertailuissa Suomen kilpailukyky oli vuonna 2010 maailman seitsemänneksi paras, vuonna 2011 neljänneksi paras sekä vuosina 2012 ja 2013 kolmanneksi paras. Raporteissa kilpailukyvyn tarkastelu on jaettu kymmeneen pääpilariin, joilla on yhteensä 114 eri indikaattoria. Pääpilarit ovat instituutiot, infrastruktuuri, makroekonominen ympäristö, terveys ja peruskoulutus, korkeakoulutus ja harjoittelu, tavaramarkkinoiden tehokkuus, työmarkkinoiden tehokkuus, rahoitusmarkkinoiden kehitys, teknologinen valmius, markkinoiden koko, liiketoiminnan kehittyneisyys ja innovaatio.

World Economic Forumissa (2014) vuonna 2014 julkaistussa Euroopan maita käsittelevässä raportissa Suomi sijoittui rankingin ykkösjalle. Tutkimuksessa tarkasteltiin seitsemää pääpilaria, joilla oli yhteensä 71 indikaattoria. Pääpilarit olivat yritys ympäristö, digitaaliagenda, innovatiivinen Eurooppa, koulutus ja harjoittelu, työmarkkinat ja työllisyys, sosiaalinen inkluusio ja ympäristön kestävyys.

Sveitsiläisen kauppakorkeakoulun IMD:n (International Institute for Management Development) julkaisemissa kilpailukykyvertailuissa (ks. 2012, 2013, 2014b), joissa tarkastellaan noin 60 maata, Suomi oli vuonna 2011 sijalla 15, vuonna 2012 sijalla 17, vuonna 2013 sijalla 20 ja vuonna 2014 sijalla 18. IMD:n vertailuissa tuloksiin vaikuttavat tekijät on ryhmitelty neljään päätekijään ja kahteenkymmeneen alatekijään. Päätekijät ovat taloudellinen suorituskyky, hallinnon tehokkuus, yritysten tehokkuus ja infrastruktuuri. (ks. International Institute for Management Development 2014a).

Kilpailukykyvertailuja yksinkertaisempi ja perinteisempi tapa tarkastella kilpailukykyä on vertailla työn tuottavuutta, suhteellisia työvoimakustannuksia ja niissä tapahtuneita muutoksia, mikä mahdollistaa yksiselitteisemmän ja tarkemman kuvan kilpailukyvystä kuin yhdistelmäindikaattorit. Kansainvälistä kilpailukykyä on mahdollista tarkastella myös esimerkiksi tuotannon kehityksen ja maksutasetietojen perusteella. Esimerkiksi vaihtotasetta tarkastellessa Suomen

kilpailukyky on heikentynyt vuoden 2007 jälkeen, ja vaihtotase oli vuonna 2011 alijäämäinen ensimmäistä kertaa 1990-luvun alun jälkeen. (Kiander 2013, 52–54.)

Paul Krugmanin (1994) mukaan kilpailukyky on merkityksetön käsite puhuttaessa kansallisesta talouspolitiikasta ja kilpailukyvyistä puhuminen on vaarallinen pakkomielle, joka vääristää sisäpolitiikkaa ja uhkaa kansainvälistä taloutta. Krugmanin mukaan kilpailukykyyn liittyvillä termeillä ajattelevien johtaa huonoon talouspolitiikkaan lukuisilla politiikan osa-alueilla – on kyse sisäisistä tai ulkoisista kysymyksistä, tai esimerkiksi terveydenhuollosta tai kaupasta. Myös palkittu taloustoimittaja, usean yliopiston kunniatohtori Samuel Brittan (2013) on ehdottanut, että poliitikkojen pitäisi lopettaa kilpailukyvyistä puhuminen. Hänen mukaansa kilpailukykykieli saa kauppa-, ulko- ja talouspolitiikan kuulostamaan nollasummapeliltä. Juhana Vartiaisen mukaan puolestaan pienessä euromaassa vastuu kilpailukyvyistä on julkisella vallalla (Helsingin Sanomat 4.8.2013).

2.1.4 Suomi ja kilpailukyky-yhteiskunta

Suomalaisessa politiikassa kilpailukyky on ollut tärkeä vaatimus ja tavoite pitkään, arviolta jo 1950-luvulta alkaen (Heiskala & Luhtakallio 2006, 10; ks. esim. Kettunen 2012, 90). Seuraavaksi käsitellään suomalaisen yhteiskunnan muutosta suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskunnaksi sekä sitä, millä tavalla kilpailukyvyn merkitys politiikassa on vuosikymmenten aikana muuttunut.

Suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan

Toisen maailmansodan jälkeisen Suomen keskeinen piirre oli suunnittelutalous. Geopoliittinen tilanne Neuvostoliiton naapurina suosi järjestelmää, jossa presidentillä oli paljon valtaa. Liiketoimintajärjestelmässä suuressa roolissa olivat valtionyhtiöt sekä muutama pankkiryhmä. Idänkauppa perustui Suomen ja Neuvostoliiton välisiin sopimuksiin, ja länteen suuntautuvaan kauppaan oli mahdollista vaikuttaa esimerkiksi devalvaatioilla. Yritysten toiminta ymmärrettiin ennemmin tuotanto- kuin markkinakeskeisellä tavalla. Vuosien aikana Suomesta tuli hyvinvointivaltio monen muun eurooppalaisen maan tapaan. (Heiskala 2006,

20–21.) Kun pohjoismaisia hyvinvointivaltioita rakennettiin, kilpailukyky ja maailmanmarkkinariippuvuus olivat merkittäviä aspekteja. Yhteiskunnallisen tasoituksen, talouskasvun ja demokratian kasvattamisen nähtiin tukevan toisiaan. (Kettunen 2012, 90.)

1980-luvulla kansainvälinen kilpailukyky oli Suomessa lähinnä talouselämän suosima käsite, ja sillä tarkoitettiin yleensä vientiyritysten hintakilpailukykyä (Kantola 2004, 12). Samoihin aikoihin maailmalla luotiin puitteita maailmantalouden globalisaatiolle: Yhdysvaltain presidentti Ronald Reaganin ja Britannian pääministeri Margaret Thatcherin hallinnot tekivät päätöksiä, jotka helpottivat pääomien liikkuvuutta (Heiskala 2006, 22). Suomessa suunnittelutaloudellisen puhetavan haastajaksi tuli kilpailukyvyn diskurssi (mt., 39). Suomalainen hyvinvointivaltio puolestaan joutui todellisiin rahoitusvaikeuksiin 1990-luvun alussa (mt., 21).

1980-luvulta alkaen muun muassa monia julkisia palveluita ulkoistettiin, julkishallinnossa monilla sektoreilla siirryttiin resurssiohjauksesta markkinataloushenkisempään markkinaohjaukseen ja monia palveluita ulkoistettiin. Myös monissa muissa OECD-maissa tehtiin samankaltaisia päätöksiä. Suomessa muutos oli kuitenkin varsin suuri: hyvinvointivaltion kannatus on ollut vahvaa ja sekä ammattiyhdistysliike että sosialidemokraattinen puolue ovat olleet merkittäviä vallankäyttäjiä. Yhdeksi syyksi muutokselle on esitetty, että 1980-luvulta alkaen julkisessa keskustelussa uusliberalismi sai dominoivan aseman. (Alasuutari 2006, 43–45.)

Neuvostoliiton ja reaalisosialismin romahtamisen myötä globaaliksi talousjärjestelmäksi tuli kapitalismi ilman uskottavaa haastajaa (Kettunen 2012, 90). Suomessa siirryttiin suunnittelutaloudellisesta yhteiskunnasta kilpailukyky-yhteiskuntaan (Heiskala 2006, 23–24) tai kilpailuvaltioon, jossa yritysmaailman käsitteet siirtyivät politiikkaan ja hallitusohjelmiin (Kantola 2006, 175).

Kilpailukyky käsitteenä sai uusia merkityksiä ja sitä ryhdyttiin käyttämään

monissa eri yhteyksissä ja tarkoituksissa (Kantola 2006, 165; Kettunen 2012, 90). Kilpailukyvyistä tuli niin suosittu ja vahvan aseman omaava käsite, että sillä ryhdyttiin perustelemaan toimia myös sellaisilla politiikan alueilla, jotka eivät perinteisesti olleet liittyneet kilpailukykyyn (Kantola 2006, 168). Vuosien aikana koko suomalaiseen yhteiskuntaan eteni orientoituneisuus kilpailukykyyn (Heiskala & Luhtakallio 2006, 11). Muutosta on kuvattu seuraavasti:

'Meidän' on tuotettava ja markkinoitava kilpailukykyinen toimintaympäristö globaalin talouden toimijoille, jotka vertailevat eri toimintaympäristöjä ja joiden ratkaisut ohjaavat sijoitusten, tuotannon, työpaikkojen ja niin sanotun luovan luokan liikkuvuutta. Tässä kantautui uusin muodon jatkuvuus ajattelu- ja toimintatavasta, jossa ulkoisiin pakkoihin vastataan sisäisellä tahdolla. Globalisaatio näyttäytyi kansallisen yhteiskunnan ulkoisen toimintaympäristön muutoksena, ulkoisina haasteina, joihin vastataan tekemällä kansallisesta yhteiskunnasta kilpailukykyinen toimintaympäristö. Globalisaatio luonnollistettiin ja kansallinen yhteiskunta tuotteistettiin. (Kettunen 2012, 90.)

Kansallisen yhteisyyden korostamista politiikassa jatkettiin, mutta nyt keskeistä oli talouden asettamien välttämättömyyksien toteuttaminen ja Suomen muuttaminen valtion toimien avulla ”toimintaympäristöksi rajattoman innovatiiviselle taloudelle”. Näin Suomesta alettiin rakentaa ja vaalia ”kansallista kilpailukyky-yhteisöä”. (mt., 91.) Pauli Kettunen on pohtinut, että monia eri asioita – esimerkiksi tasa-arvoa, hyvinvointivaltiota ja ympäristöä – voidaan pitää kansalliselle kilpailuedulle hyödyllisinä. Toisaalta hänen mukaansa voidaan miettiä, että jos hyvät seikat tukevat aina toisiaan ja edistävät kilpailukykyä, ovatko eri seikat hyviä vain, jos ne edistävät kilpailukykyä? Samalla kun ei kuitenkaan välttämättä huomata, että kaikki ihmiset ja ihmisryhmien erilaiset tarpeet, edut ja tavoitteet ”eivät ole taivutettavissa kilpailukyky-yhteisön projektin palvelukseen”. (mt., 93.) Voidaan myös miettiä, keitä edes ovat ”me”, joiden kilpailukykyä tulisi parantaa (Kettunen 2013).

Pauli Kettunen (2008, 11–12) on tarkastellut globalisaatiota kansallisena haasteena Ulrich Beckin (ks. 2006) kansallisen katseen käsitteen avulla, jolla viitataan siihen, että maailma on globalisoitunut ja kosmopolisoitunut, mutta

ajattelutavat ovat edelleen kansallisia. Yksi johtopäätös on, että:

Kansallisten kilpailukyky-yhteisöjen rakentaminen osoittaa kuitenkin, ettei yhteiskunnan käsitteen problematisoituminen ole hävittänyt holistista kuvaa kansallisesta yhteisöstä. Globalisaation käsittäminen kansalliseksi haasteeksi on selvästikin vahva ja yhä varsin itsestään selvä vaihtoehto. On ilmeistä, että kansallinen katse voi johtaa erilaisiin vastauksiin. Kuitenkin on perusteltua väittää, että sellaiset kansallisesti rajautuneet globalisaation käsittelyn vaihtoehdot, joissa kansallista kilpailukykyä ei asetettaisi käytännössä etusijalle, osoittautuvat joko voimattomiksi tai tuhoaviksi. Yhä voimattomampi globalisaation käsittelytapa on hyvinvointivaltionationalismi eli kansallisvaltiollisesti rajoittunut sosiaalisen turvallisuuden ja yhteyssyyden tavoittelu. Tuhoavuutensa on todistanut muukalaisvastainen äärioikeistolainen nationalismi. (Kettunen 2008, 227.)

Kilpailukyky-yhteiskuntahypoteesilla tarkoitetaan ajatusta, että Suomen kansalaisten hyvinvointi olisi kärsinyt kilpailukyky-yhteiskuntaan liittyvästä "kilpailueetoksen kaikkivaltaistumisesta" (Saari & Pessi 2011, 32). Hyvinvointi on kuitenkin laaja käsite, jolle on lukuisia erilaisia indikaattoreita (ks. esim. Hoffrén ym. 2010, 16–19; Parikka & Martelin 2011). Hypoteesia vastaan puhuvat muun muassa se, että suomalaisten terveys, elintaso ja hyvinvointi ovat parantuneet (Vaarama ym. 2010). Toisin kuin julkisen keskustelun perusteella voisi olettaa, yksinäisyyttä kokevien määrä ei ole kasvanut vaan laskenut (Moisio & Rämö 2007). Suomen bruttokansantuote asukasta kohti on kasvanut viime vuosikymmeninä merkittävästi (Findikaattori 2014a). 1990-luvun alun jälkeen sekä materiaallinen hyvinvointi että tuloerot ovat kasvaneet, mutta toisaalta tuloerot eivät ole kansainvälisesti vertailtuna suuret (esim. Hoffrén ym. 2010, 15; Tilastokeskus 2014). Eriarvoisuus hyvinvoinnissa ja terveydessä on puolestaan lisääntynyt (Vaarama ym. 2010).

Kilpailukyky politiikassa

”Sana 'kilpailukyky' kuvastaa talouspoliittisen keskustelun luonnetta. Siitä on tullut avainsana, talouspoliittiseen liturgiaan kuuluvan uskontunnustuksen pyhin sakramentti, jonka nimeen vannovat kaikki Suomalaisen Yhteisymmärryksen Poliitiikan osapuolet.” -Björn Wahlroos vuonna 1985. (Allén & Karhu 2003, 32.)

1980-luvulta alkaen kansallinen kilpailukyky on ollut keskeinen käsite, jonka varaan vallankäyttöä suomalaisessa politiikassa on rakennettu (Heiskala & Kantola 2010, 137). Hallitusohjelmissa talouden kansainvälinen kilpailukyky nousi tärkeäksi käsitteeksi 1990-luvun puolessavälissä (Kantola 2004, 8). Hallitusten ja elinkeinoelämän lisäksi myös ay-liike ryhtyi puhumaan kilpailukyvvystä (mt., 12). Enää ei puhuttu vain hintakilpailukyvvystä, vaan koko yhteiskunnan kilpailukyvvystä (mt., 71–77). Ay-liike ”asemoi itsensä voimakkaasti osaksi kansallista kilpailukykyä ja kansallisen sopimisen yhteiskuntaa” (mt., 111), joskin ay-liikkeen piirissä on nähty myös kriittisyyttä kilpailukyky-yhteiskunnallista ajattelua kohtaan (esim. Laakkonen 2010).

Hallitusohjelmissa kilpailukyvvyn käsitteen käyttö on lisääntynyt pitkän aikaa: 1980-luvulla sana mainittiin kaikissa hallitusohjelmissa lähinnä muutamia kertoja, mutta myöhemmin kilpailukyvvystä on tullut *poliittinen hokema* (Kantola 2006, 166). Kilpailukyky mainittiin 1990-luvulla Esko Ahon hallituksen hallitusohjelmassa yhdeksän kertaa, Paavo Lipposen ensimmäisessä hallitusohjelmassa 12 kertaa ja Paavo Lipposen toisessa hallitusohjelmassa 16 kertaa. 2000-luvulla Anneli Jäätteenmäen hallitusohjelmassa kilpailukyky mainittiin 31 kertaa, Vanhasen ensimmäisessä hallitusohjelmassa 32 ja toisessa 36 kertaa, ja Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa peräti 49 kertaa. (ks. Valtioneuvoston kanslia 2014a.) Kesäkuussa 2014 aloittaneen Alexander Stubbin hallituksen lyhyessä hallitusohjelmassa² kilpailukyky mainitaan seitsemän kertaa (Valtioneuvoston kanslia 2014b). Hallitusohjelmissa yleisesti Neuvostoliiton suhteiden korostaminen on korvaantunut taloudellisilla kysymyksillä ja

2 Alexander Stubbin hallitusohjelma on pituudeltaan vain vajaa kuusi sivua. Esimerkiksi Jyrki Kataisen hallitusohjelma on ilman liitteitä noin 80 sivun mittainen.

eurooppalaisella politiikalla (Kantola 2004, 8–9).

Kilpailukyky on esiintynyt hallitusohjelmissa “yleensä perusteena ja tavoitteena, johon muulla politiikalla pyritään ja joka velvoittaisi tiettyihin toimenpiteisiin” (Kantola 2006, 167). Kilpailukyvyistä on tullut yhä tärkeämpi ja olennaisempi käsite, jota käytetään varsin monenlaisten politiikan toimien perustelemiseen (Kantola 2004, 8). Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa Suomen kilpailukykyyn liittyviksi asioiksi mainittiinkin muun muassa “työmarkkinoilla vallitseva luottamuksen ilmapiiri” (Valtioneuvoston kanslia 2011, 3), energiaverotus (mt., 13); arvopaperimarkkinalaki ja lainsäädäntö (mt., 14), “maahanmuuttopolitiikka, joka tukee suvaitsevan, turvallisen ja moniarvoisen Suomen rakentamista”, energiatehokkaan teknologian tutkimus, tuotekehitys ja soveltaminen (mt., 41) sekä kunta- ja palvelurakenneratkaisut (mt., 75).

Yksi hyvä esimerkki kilpailukyvyn käytöstä poliittisista toimista puhuessa on Helsingin Sanomien tekemä haastattelu 13.12.2012. Siinä kysyttiin työmarkkinajohtajilta, miten Suomen kilpailukykyä kohennettaisiin. Haastattelun perusteella kilpailukykyyn vaikuttavia asioita ovat muun muassa työurien pituus, työtuntien määrä, työajat, palkkataso, yritysten verotus, moraali, sairauspoissaolot, henkilöstön koulutus, kolmikantainen kasvu- ja työllisyys sopimus, investoinnit, julkisen rahan investoiminen infrastruktuuriin ja vuokra-asuntojen rakentamiseen, kolmen päivän koulutusoikeus, nuorisotakuu ja sen kaltainen takuu pitkäaikaistyöttömille, elvyttävä finanssipolitiikka, tuottavuus, innovaatioihin ja koulutukseen panostaminen, hyvinvointipalvelut, sosiaaliturva ja infrastruktuuri.

Eurooppalaisessa politiikassa kilpailukyky on tärkeä tavoite. EU:n politiikkaohjelmien tavoitteina on toistuvasti ollut jäsenmaiden talouskasvun edistäminen ja niiden kilpailukyvyn parantaminen. Ohjelmat ovat soveltuneet hyvin suomalaiseen keskustelukulttuuriin ja politiikan tavoitteisiin, joissa niin ikään on korostettu paljon kilpailukyvyn merkitystä. (Kiander 2013, 40, 45–46.)

Euroopan neuvosto määritteli vuonna 2000 Lissabonin strategian tavoitteeksi

tehdä Euroopan unionista vuoteen 2010 mennessä maailman dynaamisin ja kilpailukykyisin tietoon perustuva talous, missä ei kuitenkaan täysin onnistuttu (esim. Rodriguez ym. 2010). Vuonna 2010 hyväksytyssä *Eurooppa 2020* -strategiassa yksi päätavoitteista on kestävä kasvu resurssitehokkaamman, vihreämmän ja kilpailukykyisemmän talouden avulla (ks. European Commission 2010). Vuonna 2011 Eurooppa-neuvoston silloinen puheenjohtaja Herman van Rompuy toivoi Euroopan kilpailukykyyn parantamista ja sanoi, että eurooppalaisen mallin säilyttäminen vaatii taloudellista vakautta, lisää eurooppalaista integraatiota ja lisää kilpailukykyä (Council of the European Union 2011). Saksan liittokansleri Angela Merkel sanoi helmikuussa 2014 Ison-Britannian parlamentille pitämässään Eurooppaa käsittelevässä puheessa, jossa kilpailukyky mainittiin seitsemän kertaa, että Euroopan unionista täytyy tulla vahvempi, vakaampi ja kilpailukykyisempi (The Federal Government 2014). Euroopan komission puheenjohtajaksi kesäkuussa 2014 valittu Jean-Claude Juncker (2014) mainitsee omia poliittisia suuntaviivojaan Euroopan komissiolle määrittelevässä dokumentissaan ensimmäisenä prioriteettinaan Euroopan kilpailukykyyn vahvistamisen ja investointien edistämisen työpaikkojen luomista varten.

2.1.5 Asiantuntijuus

Tutkimuksessa tarkastellaan myös asiantuntijoiden näkyvyyttä kilpailukykykeskustelussa. Esa Väliaverron (1996, 154) on määritellyt asiantuntijan seuraavasti:

Yksinkertaisen määritelmän mukaan asiantuntija on henkilö, jolla on käytössään sellaista erityistietoa, jota muilla ei ole. Erityistieto voidaan määritellä myös kompetenssiksi, joka tekee henkilöstä asiantuntijan. Tiedollisen määritelmän rinnalle on kuitenkin tärkeää lisätä toiminnallinen aspekti. Toiminnallisesta näkökulmasta asiantuntija käyttää tietoaan ja kompetenssiaan tiettyjen käytännöllisten, ei siis tieteellisten ongelmien ratkaisuun. Tässä mielessä asiantuntijuus on käytäntö: asiantuntijan tehtävänä on tarjota tietoa, tulkintoja tai ratkaisuja erilaisiin ongelmiin. Toiminnallisesta näkökulmasta asiantuntijuus on myös suhdetta kuvaava käsite. Tämän suhteen toinen osapuoli on joko asiakas, jolle asiantuntija tarjoaa ja myy palveluksiaan tai maallikko, jota hän valistaa. Toimiessaan julkisella areenalla asiantuntija on nimenomaan valistaja.

Asiantuntijan klassisiksi tehtäviksi on määritelty luokittelu, tulkinnat ja osoittaminen (Eräsaari 1999, 232). Asiantuntijan on esitetty turvautuvan "auktoriteettiinsa legitimoidakseen roolinsa tai asemansa ja tuottaakseen uskottavia, luotettavia tai odotusten mukaisia neuvoja" (mt., 235). Median osalta asiantuntijavallan merkitys liittyy sen vaikuttavuuteen: viestit ja sanomat ovat vaikuttavampia kun ne tulevat auktoritatiivisilta ja arvostetuilta lähteiltä (McQuail 1987, 88–89).

Esa Väliiverosen esittelemän Rae Goodellin teesin mukaan julkista keskustelua hallitsee tavallisesti pieni joukko 'näkyviä tutkijoita'. Nämä tutkijat eivät esiinny julkisuudessa välttämättä tieteellisten meriittiensä vuoksi, vaan he esimerkiksi osaavat ja haluavat näkyä julkisuudessa, osallistuvat yhteiskunnalliseen dialogiin ja popularisoivat tutkimuksiaan. Tämänkaltaisesta tutkijasta voi tulla julkisuudessa kaikkien teemojen asiantuntija. (Väliverronen 1996, 154–155.)

Asiantuntijoilla on mediassa selkeää valtaa, koska heidän näkemyksensä voisi olettaa perustuvan puolueettomaan ja tutkittuun tietoon. Asiantuntemukseen assosioituvaa auktoriteettia ja tiedettä kuitenkin käytetään usein taloudellisten ja poliittisten etujen oikeuttamiseen (Väliverronen 1997, 192). Kansalaisten on esitetty tulleen riippuviksi asiantuntijoista, ja *asiantuntijanäyttämöiden* ottaneen pysyvän position nykyisessä maailmassa. Asiantuntijoista ja heihin kohdistuvasta luottamuksesta "on tullut osa odotusten ja toiveiden kommunikoinnin järjestelmää". (Eräsaari 1999, 231.)

Suomen Akatemian Valta-tutkimusohjelman tulosten mukaan asiantuntijavalta on huomattava vallan muoto suomalaisessa tietoyhteiskunnassa (Pietikäinen 2011). Tutkimusohjelman ohjelmapäällikkö Petteri Pietikäinen (mt.) on kirjoittanut tuloksiin liittyen seuraavasti:

Me luotamme poliisin ohella vankasti asiantuntijoihin – tietäjiin, joiden me katsomme puhuvan tutkittua asiaa. Yliopistot ja tutkimuslaitokset ovat kärkipäässä, kun kysytään kansalaisten luottamusta erilaisiin instituutioihin. – – Asiantuntijuudelle on nykyisin kysyntää, koska sen avulla on helppo oikeuttaa vallankäyttö.

Tästä syystä poliitikot, joihin kansalaiset eivät kovin vahvasti luota, vetoavat päätöksiään perustellessaan mielellään asiantuntijoiden näkemyksiin ja selvityksiin. Kansalaiset arvostavat tutkimusta ja tietoon pohjaavaa politiikkaa, ja asiantuntijoilla on niin kansalaisten kuin poliitikkojenkin vankka tuki. – – Kansalaisen näkökulmasta asiantuntijavallassa on kuitenkin sudenkuoppia. Yksi niistä on kansalaisten vaikeus arvottaa eri asiantuntijoiden vastakkaisia tai muuten ristiriitaisia väitteitä. – – Toinen sudenkuoppa on saatavilla olevan informaation tulva. Miten erottaa väärä tieto oikeasta? – – Kolmas ongelma on median tapa tuoda mielellään esille erilaisia ja poikkeavia mielipiteitä laukovia asiantuntijoita. Kun itseään toisinajattelijana pitävä filosofi kertoo, että vain vaikeaselkoinen filosofia on oikeaa filosofiaa, hän voi saada väitteelleen palstatilaa ainoastaan sen poikkeuksellisuuden takia. – – Asiantuntijavalta on toimivaa ja valvottua silloin, kun vallan kohteena ovat kansalaiset itse ovat valistuneita ja kriittisiä. Tämä on tärkeää varsinkin tilanteissa, joissa asiantuntijat käyttävät suoraa määrittelyvaltaa.

2.1.6 Päiväjärjestystutkimus (agenda setting)

Päiväjärjestystutkimuksen mallien avulla on pystytty tutkimaan median ja yleisön välistä dynamiikkaa sekä niiden ja politiikan prosessien välisiä suhteita (Soroka 2002, 265). Päiväjärjestystutkimuksen juuret ovat 1960-luvulla. Sen lähtökohta on, että viestimet määrittelevät, mitkä asiat ihmisiä kiinnostavat ja miten he niistä ajattelevat. Tutkimukseen on liittynyt myös tutkimusta yleisön agendan muodostumisesta, median omista aihevalinnoista ja median vaikutuksesta politiikan agendoihin. Kehystämällä viitataan siihen, millainen vaikutus viestimillä voi olla ihmisten asenteisiin. *Priming*-näkökulmalla puolestaan tutkitaan, millaisia seurauksia agendan asettamisella on julkiseen mielipiteeseen. (L. Shaw ym. 2004, 257, 263–264). Päiväjärjestystutkimus mahdollistaa muun muassa poliittisten suhteiden laaja-alaisen tarkastelun ja poliittisen viestinnän empiirisen kartoittamisen (Soroka 2002, 265).

Päiväjärjestystutkimuksen keskeinen ajatus on se, että ”viestimet luovat yhteiskunnallista päiväjärjestystä nostamalla erilaisia puheenaiheita julkiselle asialistalle” (Rahkonen 2006, 165). Poliittisena prosessina päiväjärjestystutkimuksessa on kyse siitä, että eri kysymysten kannattajat kilpailevat keskenään mediahuomiosta (Dearing & Rogers 1996, 1). Agenda setting -tutkimukseen liittyvien tulosten johtopäätöksenä on esitetty näyttävän

selvältä, että media on 2000-luvulla tärkeimpiä agendan asettajia, tavoittelee se sitä tai ei (L. Shaw ym. 2004, 277).

Päiväjärjestystutkimusta on kritisoitu siitä, että se on – ainakin aiempina vuosikymmeninä – pohjautunut liikaa ärsyke-reaktio -malliin (Kosicki 1993, 100). Agenda settingiä täydentäväksi on kehitetty kehysanalyysi, jonka perusidea on, että ”tehdessään maailmaa merkitykselliseksi journalistit omaksuvat erilaisia kehyksiä, joiden läpi he tarkastelevat maailmaa”. Päiväjärjestystutkimusta ja kehysanalyysiä voidaan käyttää myös yhdessä kaksivaiheisena tutkimusmenetelmänä. (Rahkonen 2006, 167.)

2.2 Aineisto

Lehtiaineistona on Helsingin Sanomien sähköinen arkisto. Arkistosta on haettu hakusanalla *kilpailuky*^{*3} kilpailukykyyn liittyvät tekstit vuosilta 2012 ja 2013 kotimaa-, talous- ja mielipidesivuilta.⁴ Teksteistä (n=807) on otettu tarkasteltavaksi ne (N=182), joissa käsitellään Suomen yhteiskunnan, valtion tai kansantalouden kilpailukykyä, näkökulmana asiat joihin voidaan poliittisilla päätöksillä vaikuttaa. Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty näihin liittymättömät tekstit sekä myös sellaiset tekstit, jotka käsittelevät esimerkiksi pelkästään yrityksen tai vientiyritysten kilpailukykyä tai hintakilpailukykyä ilman Suomen yhteiskunnan tai valtion kilpailukykyyn liittyvää perustelua tai aspektia. Tarkasteltavien tekstien pituus vaihtelee. Teksteistä tarkastellaan Suomen kilpailukykyyn liittyviä puheenvuoroja ja lainauksia: monissa aineiston teksteissä Suomen kilpailukyky ei ole tekstin pääteema, vaan siihen viitataan esimerkiksi jonkin perustelun yhteydessä. Tutkimus on rajattu Suomen kilpailukykyä käsitteleviin aiheisiin, joten kaikkia tarkasteltavia tekstejä ei analysoida kokonaisuutena, koska osaan niistä liittyy myös Suomen kilpailukykyyn liittymättömiä teemoja, joita ei ole mielekästä

3 Hakusana löytää kaikki taivutusmuodot kilpailuky-alkuisille sanoille, esimerkiksi *kilpailukyvyn*, *kilpailukyvyistä*, *kilpailukykyinen* ja niin edelleen.

4 Tarkoituksena oli käsitellä myös pääkirjoituksia, mutta Helsingin Sanomien sähköisen arkiston hakukone on vuoden 2012 pääkirjoitusten osalta osittain rikki. Tutkija laittoi asiasta palautetta 18.3.2014 Helsingin Sanomille, jonka asiakasneuvoja vastasi, että vika korjataan, mutta korjausaikataulu ei ole tiedossa.

tarkastella tutkimukseen tehdyn rajauksen ja tutkimuskysymysten vuoksi.

Vuonna 1889 perustettu Helsingin Sanomat on valittu tutkimuskohteeksi sen vuoksi, että sillä on merkittävä asema suomalaisessa mediassa. Helsingin Sanomat on Suomen tilatuin ja laajalevikkisin sanomalehti: vuonna 2013 sen levikki oli 313 062, sunnuntainumeron 352 541 ja kokonaislevikki 354 737 (Levikintarkastus Oy 2013). Laajan levikin lisäksi Helsingin Sanomat on myös monien muiden viestinten usein käyttämä tietolähde. Juhani Wiion mukaan ”näin Helsingin Sanomat määrittelee hyvin pitkälle myös oman lukijakuntansa ulkopuolella sen, mikä on yhteiskunnassa ja politiikassa tärkeää ja mikä ei – ja hyvin pitkälti sen, miten eri asioihin pitäisi suhtautua”. (Wiio 2006, 22.) Helsingin Sanomilla on myös dominoiva asema ”valistuneen yhteiskuntapoliittisen linjan määrittelijänä” (Julkunen 2001, 85). Kuneliuksen ym. (2010, 266–268) tutkimuksen mukaan Helsingin Sanomat on lehti, jota päätöksentekijät seuraavat eniten, ja jonka sivuilla eliitin edustajat puhuvat toisilleen. Lehden sivuilla esiintyminen on tavoiteltua, ja esiintyminen ”katsottiin selvästi tehokkaimmaksi tavaksi tavoittaa toisia eliitin jäseniä”.

Toimittajien haastatteluissa (N=4) aineistona ovat heidän kanssaan tehdyt teemahaastattelut. Haastatellut toimittajat pyydettiin haastateltavaksi sillä perusteella, että he ovat kirjoittaneet useita Suomen kilpailukykyyn liittyviä tekstejä. Tutkimusta varten tehtiin yhteensä neljä haastattelua. Koska tutkimusaineistossa on paljon mielipidesivun tekstejä, pyydettiin haastateltavaksi myös yhtä mielipidesivun parissa työskentelevää henkilöä. Haastattelupyyntö lähetettiin kuudelle toimittajalle, joista viisi⁵ suostui haastatteluun ja yksi ei vastannut tiedusteluun. Toimittajista kaksi vastasi haastattelupyyntöön vasta toisella tiedustelukerralla, mikä hieman hidasti prosessia. Haastattelut tehtiin kesä- ja heinäkuussa 2014. Haastattelumateriaalia kertyi yhteensä noin 88 minuuttia, ja haastattelujen litterointien yhteispituus on noin 10390 sanaa. Haastattelujen kesto vaihteli noin 13 ja noin 28 minuutin välillä.

5 Yksi henkilö, joka työskentelee mielipidesivun parissa, vastasi tiedusteluun vasta siinä vaiheessa, kun muut haastattelut oli jo tehty ja analyysin tekeminen lähes valmis, joten haastattelu jätettiin tekemättä.

2.3 Metodit

Tässä tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan teoriasidonnaisen sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin avulla. Diskursseja muodostettaessa apuna käytetään retorista diskurssianalyysiä.

2.3.1 Diskurssianalyysi ja sisällönanalyysi

Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysissä tarkastellaan ja tutkitaan kielenkäyttöä sekä ”muuta merkitysvälitteistä toimintaa” (Suoninen 1999, 19). Olennaista on pohtia, miten eri asioita tehdään selkeiksi kielenkäytön avulla (mt., 18) sekä tutkia diskurssin sisäistä struktuuria (Leiwo & Pietikäinen 1996, 102–103). Diskurssianalyysin tausta on sosiaalisessa konstruktionismissa (Jokinen 1999a, 39), jolla tarkoitetaan todellisuuden ja kokemusten rakentumista sosiaalisesti (esim. Hacking 1999, 20; ks. esim. Berger & Luckmann 1966). Sosiaaliselle konstruktionistille – tässä tapauksessa tutkijalle – on tärkeää kriittinen asennoituminen itsestään selvänä pidettyyn tietoon, historiallinen ja kulttuurinen spesifisyys, se että sosiaaliset prosessit pitävät tietoa yllä, ja että tieto ja sosiaalinen toiminta liittyvät yhteen (Burr 1995, 2–4; ks. esim. Hacking 1999, 20–21). Kielen käyttämisellä ei pelkästään kuvata asioita neutraalisti, vaan myös rakennetaan ja luodaan sosiaalista todellisuutta (Suoninen 1999, 17–19) sekä *konstruoidaan* eli merkityksellistetään kohteet, joista kirjoitetaan tai keskustellaan (Jokinen ym. 1993, 18).

Retorisessa diskurssianalyysissä ”tarkastellaan merkitysten tuottamisen kielellisiä prosesseja siitä näkökulmasta, kuinka jotkut todellisuuden versiot pyritään saamaan vakuuttaviksi ja kannatettavaksi sekä kuinka kuulijat, lukijat tai keskustelukumppanit saadaan sitoutumaan niihin”. Retorisen analyysin lähtökohtana korostetaan todellisuuden tulkinnallista luonnetta. Diskurssianalyysille keskeistä on asenteiden sijaan *asemoituminen*.

Argumentaatioissa tavoitellaan usein oman aseman vahvistamista ja vastapuolen kritisoimista ja heikentämistä sekä pyritään saamaan kuuntelija tai vastapuoli ”puhujan puolelle”. (Jokinen 1999b, 126–127; Leiwo & Pietikäinen 1996, 95.)

Retoristen keinojen analysoinnin hyötyjä on kuvattu seuraavasti:

Se [retoristen keinojen analysointi] saa merkityksensä vasta osana laajempaa tutkimustehtävää. Se on eräs keino, jonka avulla voimme tutkimuksellisesti lisätä ymmärrystämme siitä, miten monin tavoin kielenkäyttö aktuaalisena toimintana on rakentamassa sosiaalista todellisuuttamme. Retoristen keinojen yksityiskohtaisen analyysin kautta avautuu mahdollisuus päästä käsiksi siihen, miten faktoja konstruoidaan, miten subjektipositioita rakennetaan, vahvistetaan tai kyseenalaistetaan. Retorinen analyysi mahdollistaa sen tarkastelun, kuinka erilaisia asioita ja tapahtumia normalisoidaan ja oikeutetaan tai vastaavasti, kuinka joistakin asioista tai teoista rakennetaan epänormaaleja tai epäsuotavia. Se voidaan myös kytkeä osaksi valtasuhteiden analysoimista, sillä retorinen argumentaatio on erottamattomasti sidoksissa hegemonisten diskurssien rakentamiseen ja purkamiseen. (Jokinen 1999b, 156–157.)

Esitetyn määrittelyn perusteella on tärkeä huomata, kuinka sopiva retoristen keinojen analyysi on tälle tutkimukselle. Sitä käytetään tässä tutkimuksessa nimenomaan laajemman tutkimustehtävän osana, tarkastellen esimerkiksi faktojen konstruointia, subjektipositioita ja valtasuhteita.

Yksi argumentoinnin tärkeä ulottuvuus on puhujan suhde yleisöön. Puhuminen ei ole pelkästään puhumista, vaan se on suunnattu tietylle yleisölle. Vakuuttavan ja suostuttelevan retoriikan avulla puheella pyritään sitouttamaan ja vakuuttamaan yleisöä johonkin argumenttiin. (mt., 128.)

Tutkimusten perusteella suosittuja retorisia keinoja ovat muun muassa *etäännyttäminen omista intresseistä, puhujakategorioilla oikeuttaminen, liittoutumisasteen säätely, konsensuksella tai asiantuntijan lausunnolla vahvistaminen, kategorioiden käyttö vakuuttamisen keinona, yksityiskohdilla ja narratiiveilla vakuuttaminen, numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen, metaforien käyttö ja ääri-ilmaisujen käyttäminen*. (mt., 132–152.)

Etäännyttäminen omista intresseistä liittyy siihen, että puhuja antaa ymmärtää, että hän ei mielipiteellään pyri ajamaan omia etujaan tai esimerkiksi edustamansa viiteryhmän etua. Intressit eivät ole ohjaavinaan puhujan näkemystä, vaan ne etäännytetään, ja keskitytään ”faktoihin” (mt., 133–134.)

Puhujakategorioilla oikeuttaminen liittyy siihen, mitä kategoriaa puhujan katsotaan edustavan. Esimerkiksi professorin väitteitä pidetään yleensä uskottavampina ja totuudenmukaisempina kuin kaduntallaajan esittämiä väitteitä. Retoriikan tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista, mitä kategoriaa missäkin tilanteessa käytetään. Ihminen voi olla samaan aikaan vaikkapa opettaja, isä, kaupunginvaltuutettu ja jalkapalloilija. Asiasta ja yleisöstä riippuen saatetaan korostaa eri kategoriaa. (mt., 135–136.)

Liittoutumisasteen säätelyssä tarkastellaan, etäännyttääkö puhuja itsensä väitteestä vai sitoutuuko hän siihen. Puhuja voi esimerkiksi joko liittoutua toisen ihmisen lausuman kanssa tai ainoastaan raportoida siitä sitoutumatta siihen. Puhuja voi esimerkiksi sanoa ”Pekka ei tänään tule kokoukseen, koska hän on katsomassa jalkapalloa”, jolloin hän sitoutuu Pekan väitteeseen. Toisaalta hän voi sanoa, että ”Pekka sanoi, että hän ei voi tulla tänään kokoukseen, koska hän on katsomassa jalkapalloa”, jolloin puhuja ainoastaan raportoi Pekan lausuman sitoutumatta siihen itse. (mt., 136–137.)

Konsensuksella tai asiantuntijalausunnolla vahvistaminen liittyy siihen, että puhuja yrittää vahvistaa omaa argumenttiaan esittämällä, että muutkin tahot ovat asiasta samaa mieltä. Puhuja voi myös viitata asiantuntijoihin: ”Yhteiskuntapolitiikan tutkijatkin ovat sitä mieltä, että..”. Yksi erityisen vahva keino on vedota tai viitata kulttuurisiin tekijöihin: ”Kaikki suomalaisethan tietävät, että..”. Tällaisessa tapauksessa argumentista tulee erityisen vahva – on vaikeaa vastustaa näkemystä, joka esitetään kaikkien hyväksymänä totuutena. Yleistä on myös vedota ”meihin”. (mt., 138–139.)

Tosiasiat puhuvat puolestaan -retoriikalla tarkoitetaan tapauksia, joissa tilanne ja

siihen liittyvät asiat saadaan tai yritetään saada näyttämään kiistattomilta faktoilta. Poliittisessa kielessä esimerkiksi ikävät päätökset saatetaan vain määritellä tosiasioiksi, joille ei ole vaihtoehtoa. (mt., 140–141.)

Kategorioiden käyttö vakuuttamisen keinona on keino, jossa kategorioita käyttämällä pyritään esimerkiksi luomaan tietynlaista kuvaa asiasta tai palvelemaan jotakin funktiota. Esimerkiksi eläinaktivisteja voidaan heitä puolustavissa puheissa nimittää eläinten suojelijoiksi, ja kriittisissä puheissa terroristeiksi. (mt., 141–144.)

Puhuja voi esittää asiansa monella tapaa. Hän voi esimerkiksi kertoa asian suoraan tai kertoa sen tarinana, jolloin kuulija pystyy tekemään johtopäätöksen itse. Esimerkiksi oikeudenkäynnissä puolustuksen asianajaja voi esittää suoraan, että murhaaja on sadisti, mutta vakuuttavampaa on esittää se yksityiskohtaisemmalla kuvauksella, jonka perusteella kuulija voi itse tehdä kyseisen päätelmän. Tällöin on kyse *yksityiskohdilla ja narratiiveilla vakuuttamisesta*. (mt., 144–145.)

Kun puhuja vetoaa tilastoihin ja numeroihin, puhutaan *numeerisesta ja ei-numeerisesta määrällistämisestä*. Voidaan esimerkiksi sanoa, että työttömyys on tilastojen mukaan lisääntynyt. Samalla voidaan kuitenkin jättää määrittelemättä, ketkä tilastossa olevat mukana, eli kuuluvatko siihen esimerkiksi opiskelijat ja eläkeläiset. Samaa tilastoa voidaan myös käyttää jonkin asian suhteen sekä puolesta tai vastaan argumentoidessa. (mt., 146–148.)

Kun jotakin asiaa kuvataan termeillä, jotka eivät varsinaisesti liity toisiinsa tai vastaa nimenomaisia määritelmiään, puhutaan *metaforien käytöstä*. Metaforilla pystytään luomaan esimerkiksi tehokkaita vertauksia ja mobilisoimaan monenlaisia merkityspotentiaaleja. (mt., 148–150.)

Ääri-ilmaisujen käyttämisellä tarkoitetaan sellaisten ilmaisujen käyttöä, jotka korostavat tiettyjä piirteitä. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi *ei koskaan, joka kerta, täysin, ei todellakaan, ikuisesti* ja *ei mitään*. (mt., 150–152.)

Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysillä tarkoitetaan sekä väljää teoreettista kehystä että yksittäistä metodologia, jota voidaan käyttää erilaisissa analyysikokonaisuuksissa. Analyysimuodot on jaettu kolmeen: *aineistolähtöiseen*, *teoriasidonnaiseen* ja *teorialähtöiseen*. *Aineistolähtöisessä analyysissä* aikaisemmillä teorioilla tai havainnoilla ei tule olla tekemistä analyysin lopputuloksen tai toteuttamisen kanssa, vaan analyysi tehdään aineistolähtöisesti. Tutkimuksessa käytettävä teoria liittyy vain analyysin toteuttamiseen. *Teoriasidonnaisessa analyysissä* on joitakin teoreettisia kytkentöjä. Teoriaa voidaan käyttää apuna analyysissä, ja aiemman tiedon vaikutus on tunnistettavissa analyysistä. Aikaisempaa tietoa ei käytetä testaamaan teoriaa vaan pikemminkin aukomaan ”uusia ajatusuria”. *Teorialähtöinen analyysi* ”nojaa johonkin tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun”. Sitä käytetään usein esimerkiksi aikaisemman tiedon testaamiseen uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 93, 97–102.)

Sisällönanalyysi on diskurssianalyysille tyypilliseen tapaan väljätkö kehys. Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysissä käytettävä analyysimuoto on kuitenkin luokiteltavissa teoriasidonnaiseksi analyysiksi: tutkimuksen tutkimuskysymyksiin ja analyysissä tarkasteltaviin tekijöihin ovat vaikuttaneet sekä aineiston että teemahaastattelujen tarkastelulle keskeinen deliberatiivinen demokratiakäsitys, agenda setting -teoria, aiempi tieto ja jotkin asiantuntijalausunnat. Analyysiä tehdessä ei kuitenkaan ole tarkoitus nojata tiettyyn teoriaan tai ajatteluun, tai testata aikaisempaa tietoa uudessa kontekstissa, vaan teoreettiset näkökulmat, tutkimuksen apuna ja lähtökohtiin vaikuttava aiempi tieto ja asiantuntijalausunnat toimivat teoriasidonnaiselle analyysille tyypilliseen tapaan analyysin ”apuna” ja ”ohjaajana”. (ks. mt., 97–100.)

2.3.2 Teemahaastattelu

Haastattelulla tarkoitetaan keskustelua, jonka tarkoitus on päätetty ennalta. Tutkimusmenetelmänä haastattelussa oleellista on kerätä informaatiota.

Haastatteluissa ”tutkijan tehtävänä on välittää kuvaa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista”. Tutkimushaastattelut on jaettu kolmeen lajiin, jotka ovat lomakehaastattelu, strukturoimaton haastattelu ja teemahaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 41–47.) Tässä tutkimuksessa tutkimusmenetelmänä käytetään teemahaastattelua.

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelu keskittyy tiettyihin teemoihin. Haastattelun teemat ja kysymykset ovat haastateltavien kohdalla samanlaiset tai samankaltaiset, mutta keskustelu on vapaampaa kuin esimerkiksi strukturoiduissa lomakehaastatteluissa. Yksittäisten kysymysten sijaan tärkeämpää on, että keskustelu kulkee tiettyjen oleellisten aihealueiden varassa. (mt., 47–48.)

3 Lehtiaineiston analyysi

Tässä luvussa tarkastellaan Suomen kilpailukykyyn liittyviä puheenvuoroja 182 tekstistä Helsingin Sanomien kotimaa-, talous- ja mielipidesivuilta vuosilta 2012–2013 (ks. Liite 1; lukua 2.2). Tässä luvussa käydään aluksi läpi, mitä kilpailukyvyllä aineiston puheenvuoroissa tarkoitetaan, tai mitä piirteitä siihen nähdään liittyvän. Sen jälkeen tarkastellaan tahojen ja intressiryhmien näkyvyyttä, henkilöiden näkyvyyttä, eri koulutustaustan omaavien henkilöiden näkyvyyttä, keskustelun diskursseja sekä sitä, millaiselta Suomen kilpailukyky näyttää. Näin vastataan monipuolisesti siihen *mitä* ja *miten* Suomen kilpailukykyä puhutaan ja kuinka deliberatiivinen demokratiakäsitys toteutuu.

Diskurssianalyysissä diskursseja voidaan tutkia pilkkomalla teksti osiin erilaisten kysymysten ja tarkastelutapojen avulla (esim. Isola 2014). Tässä tutkimuksessa puheenvuoroja analysoitaessa on tarkasteltu tekstin asiasisältöä, diskurssin tavoitetta, retoriikan keinoja, keskeisiä käsitteitä, sitä millaisena kilpailukyky näyttää, ja mitä kilpailukyvyllä tarkoitetaan tai mitä piirteitä siihen nähdään liittyvän.

Mitä kilpailukyvyllä tarkoitetaan tai mitä teemoja siihen liittyy?

Lehtiaineistosta tarkasteltiin, mitä piirteitä valtion kilpailukykyyn nähdään puheenvuoroissa liittyvän. Tulokset jaoteltiin teemoittain. Teemoilla on yhteensä enemmän osumia kuin lehtiaineiston teksteillä yhteensä, koska joissakin puheenvuoroissa kilpailukykyyn nähtiin liittyvän useampi kuin vain yksi jaotelluista teemoista.

Taulukko 1. Lehtiaineistosta löytyneet Suomen kilpailukykyyn liittyvät teemat.

Teema	%	Frekvenssi
Tulopolitiikka	25,7	53
Koulutuspolitiikka	11,2	23
Veropolitiikka	6,8	14
Vienti	6,3	13
Yhteiskuntapolitiikka	4,9	10
Työllisyyspolitiikka	2,9	6
Tuottavuus	2,4	5
Infrastruktuuuri	1,9	4
Rakenneuudistukset	1,9	4
Aluepolitiikka	1,5	3
Devalvointi	1,5	3
Työhyvinvointi	1,5	3
Ei määritellä ⁶	11,2	23
Muut	20,4	42
Yhteensä	100	206

Tulosten perusteella näyttää siltä, että yleisellä tasolla tarkasteltuna tulopolitiikka – johon liittyy muun muassa palkkataso ja muut työehtoihin liittyvät seikat – on suosituin teema. Koulutuspolitiikka on myös melko näkyvä teema, mikä korostaa käsitystä siitä, että kilpailukyky ei ole pelkästään talouspoliittinen kysymys, vaan siihen liittyy myös rakenteellisia tekijöitä. Kilpailukykyä puhuttiin myös usein määrittelemättä sen sisältöä millään tavalla, mikä korostaa sen merkitystä yleissanana tai hokemana (ks. esim. lukua 4.1; Kantola 2006, 166).

3.1 Tahot ja intressiryhmät

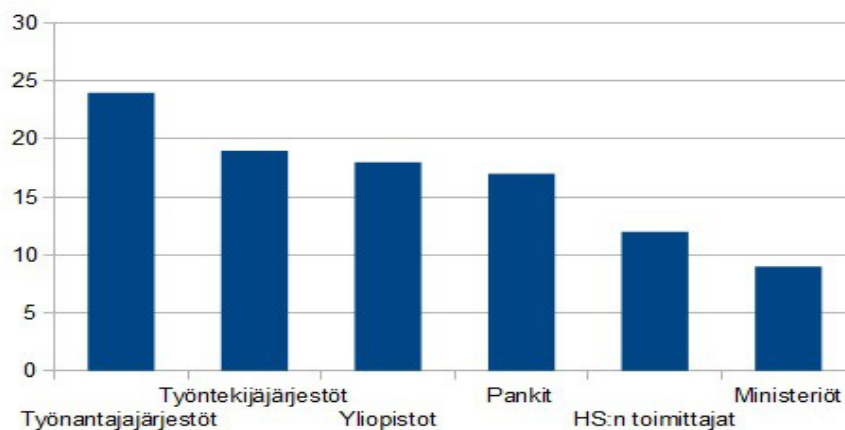
Tarkasteltavien päätoimijoiden luokittelun tarve perustuu siihen näkemykseen, että henkilöt edustavat julkisuudessa jotakin tiettyä viiteryhmää. Viiteryhmä usein vaikuttaa siihen, mitä henkilö voi julkisuudessa ilmaista (Rahkonen 2006, 169),

⁶ Tässä luokittelussa Suomen kilpailukykyä puhutaan mainitsematta ollenkaan, mitä sillä tarkoitetaan tai mitä asioita siihen liittyy.

mutta on myös muistettava, että tällä epäluulolla saatetaan joskus torjua päteviäkin argumentteja (Kiander & Vartia 1998, 167). Poliittisia tavoitteita omaavat tahot ja intressiryhmät saattavat myös tavoitella julkisuudessa asiantuntijan roolia (esim. Luostarinen 1998, 193).

Tarkasteltaessa eri tahojen ja intressiryhmien näkyvyyttä kilpailukyky-uutisoinnissa huomataan, että eniten kilpailukyvyistä puhuvat työmarkkinajärjestöt (N=43), joista työnantajajärjestöt (N=24)⁷ ja työntekijäjärjestöt (N=19) saivat melko yhtäläisesti näkyvyyttä. Muita merkittäviä tahoja ovat yliopistojen edustajat (N=18), pankkien edustajat (N=17), Helsingin Sanomien omat toimittajat (N=12) ja ministeriöt (N=9).

Kaavio 2. Näkyvimmmät tahot ja intressiryhmät.

Työmarkkinajärjestöjen edustajien haastattelemiseen palataan tarkemmin luvussa neljä, mutta yksi looginen selitys niiden näkyvyydelle voi olla niiden vallassa: Suomessa monet poliittiset päätökset hoidetaan kolmikantamenettelyn avulla. Kolmikannalla tarkoitetaan työntekijäjärjestöjen, työnantajajärjestöjen ja valtiovallan yhteistä muodostelmaa, joka on mukana tekemässä monia poliittisia päätöksiä. Laajapohjaisen hallituksen ja kolmikannan päätöksentekovallan muodostama konsensuspolitiikka on vaikuttanut viime vuosikymmeninä merkittävästi suomalaiseen poliittiseen päätöksentekoon kaikilla merkittävimmillä

⁷ Työnantajajärjestöihin on tässä luokittelussa yhdistetty sekä työnantajajärjestöt (17) että teollisuuden etujärjestöt (N=7).

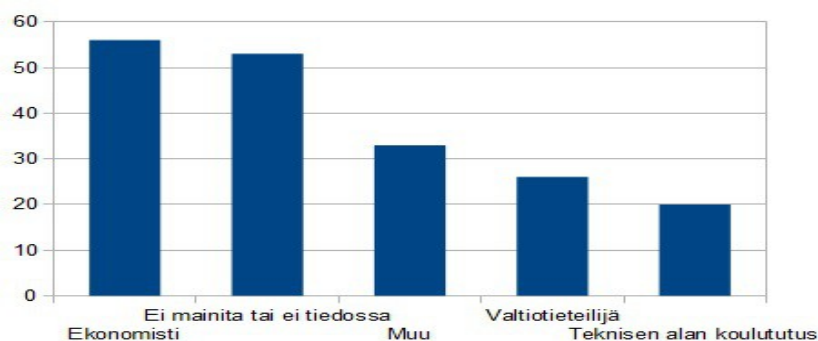
politiikan osa-alueilla. (Vihriälä 2013, 2.)

Kolmikannan hyviä puolia ovat muun muassa se, että päätöksentekoon osallistuu laaja määrä eri osapuolia ja päätöksenteko on vakaampaa ja kompromissihakuisempaa kuin esimerkiksi kaksipuoluejärjestelmissä. Kolmikantaa on kritisoitu muun muassa ”eettisesti kestävämmäksi yhteiskunnan vahvimpien etukoneistoksi”, koska yksikään kolmikannan osapuoli ei edusta yhteiskunnan vähäosaisimpia (Hiilamo & Soininvaara 2011). Konsensuspolitiikan viime vuosien saavutuksia on myös kritisoitu laihoiksi ja esitetty, että yhteiskunnan kokonaisuus ei tule huomioiduksi silloin, kun yksittäiset ryhmät keskittyvät painottamaan omia intressejään (Vihriälä 2013).

3.2 Koulutustaustat

Koulutustaustan osalta ekonomistit⁸ olivat näkyvimpiä kilpailukyvyistä keskustelijoita (N=56). Toiseksi yleisin ryhmä on henkilöt, joiden koulutusta ei mainita tai joiden koulutus ei ole tiedossa (N=53). Näkyviä ovat myös muun koulutustaustan omaavat henkilöt (N=33), joiden joukossa on muun muassa oikeustieteilijöitä, filosofian maistereita tai tohtoreita, teologi ja kaksi kasvatustieteilijää. Kilpailukyvyistä puhuivat myös valtiotieteilijät (N=26) ja teknisen alan koulutuksen hankkineet (N=20).

Kaavio 3. Koulutustaustat.

⁸ Ekonomistien kategoriaan kuuluvat tässä luokittelussa taloustieteilijät, kansantaloustieteilijät ja kauppatieteilijät.

3.3 Henkilöt

Tässä vertailussa tarkastellaan henkilöitä, jotka puhuvat tai kirjoittavat kilpailukyvyistä, tai joita siteerataan tai joihin viitataan. Yksittäisiä todella paljon kilpailukyvyistä puhuvia ei noussut aineistossa varsinaisesti esiin. Näkyvin henkilö (N=7) on Nordean tutkimusjohtaja, kauppatieteiden tohtori Aki Kangasharju. Toiseksi näkyvin on SAK:n puheenjohtaja, sähköasentaja Lauri Lyly (N=4). Jaetulla kolmannella sijalla ovat Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) johtaja, taloustieteen tohtori Juhana Vartiainen (N=3) sekä Akavan johtaja, sosionomi, valtiotieteilijä ja kauppatieteiden maisteri Sture Fjäder (N=3). Kaksi kertaa näkyvät Uolevi Lehtinen, Jyri Häkämies, Raimo Sailas, Mikael Pentikäinen, Pekka Pohjola ja Pasi Holm.

Otannan perusteella esiin ei nouse 'näkyviä tutkijoita', jotka hallitsivat keskustelua. Näkyvin henkilö Aki Kangasharju edustaa kuudessa puheenvuorossaan seitsemästä *suoran talouspuheen* diskurssia (ks. lukua 3.4.1). Kangasharju vaatii muun muassa palkankorotuksista pidättäytymistä (N=3) ja rakenneuudistuksia. Hän vaatii myös esimerkiksi Suomen laittamista tarkkailuluokalle:

Luottoluokitusyhtiö Standard & Poor's (S&P) vahvisti perjantaina Suomen kolmen A:n luokituksen. – – Nordean tutkimusjohtaja Aki Kangasharjun mukaan tilanne on synkempi. Kangasharju sanoo, että Standard & Poor'silla on liian myönteinen käsitys Suomen talouden tilasta. "Minä laittaisin Suomen jo tarkkailuluokalle. Tässä haikahtaa siltä, että he eivät uskalla toimia, vaikka oikeasti näkevät Suomen talouden ongelmat", Kangasharju sanoo. (Talous 19.10.2013)

3.4 Keskustelun diskurssit

Kilpailukyvyistä käydystä keskustelusta erottui selkeästi viisi erilaista diskurssia, jotka on nimetty *suoraksi talouspuheeksi, yhteisölliseksi kriisipuheeksi, koulutus- ja*

osaamispuheeksi, kilpailukykykriittiseksi puheeksi sekä kulttuurisen merkityskehyksen puheeksi. Diskurssit on luokiteltu ja identifioitu niissä ilmenevän retoriikan, tavoitteiden ja keskeisten käsitteiden avulla, teoriasidonnaista sisällönanalyysiä ja retorista diskurssianalyysiä hyödyntäen.

Taulukko 2. Aineistosta löytyneiden diskurssien yleispiirteet.

Diskurssi	Yleispiirteet ja tavoitteet	Teoreettisia viitekehyksiä	Tyypillisin retoriikka (ks. esim. lukua 2.3.1)
Suora talouspuhe	Ilmaista suoralla ja vaihtoehdottomalla tyylillä poliittiseen päätöksentekoon liittyviä tavoitteita, jotka liittyvät yleensä talouteen.	Välttämättömyys-kieli- ja retoriikka (esim. Pekonen 1991), "talouden lait" ja "pakko-politiikka" (Sounela 2001).	Tosiasiat puhuvat puolestaan , konsensuksella vahvistaminen, etäännyttäminen omista intresseistä, ääri-ilmaisujen käyttö
Yhteisöllinen kriisipuhe	Luoda näkemys suomalaisille yhteisestä kriisistä, jonka avulla perustella erilaisia politiikan toimia.	Kriisitietoisuus (esim. Julkunen 2001; ks. esim. Kettunen 2013).	Konsensuksella vahvistaminen , tosiasiat puhuvat puolestaan
Koulutus- ja osaamispuhe	Toivoa koulutuspolitiikkaan liittyviä toimia, joita perustellaan Suomen kilpailukyvyllä.	Koulutuspolitiikka osana valtion kilpailukykyä (esim. World Economic Forum 2013; Valtiovarainministeriö 2002).	Tosiasiat puhuvat puolestaan, konsensuksella vahvistaminen
Kilpailukykykriittinen puhe	Kriittinen suhtautuminen vallitsevaan ajatteluun. Näkemys siitä, että hyvinvoinnin mittaamiseen tarvitaan uusia indikaattoreita talouteen liittyvien indikaattorien lisäksi.	Hyvinvoinnin mittaamiseen tarvitaan uusia indikaattoreita (esim. Fleurbaey 2008; Hoffrén ym. 2010, 111).	Tosiasiat puhuvat puolestaan
Kulttuurisen merkityskehyksen puhe	Perustella Suomen kilpailukyvyllä sellaisia tavoitteita, joiden ei yleensä nähty liittyvän talouteen tai kilpailukykyyn.	Kulttuurinen merkityskehys (Heiskala & Virtanen 2011, 15–17).	Tosiasiat puhuvat puolestaan

Aineistosta löydettyistä diskursseista *suora talouspuhe* on hegemonisessa asemassa.

Se ja siihen liittyvät ominaisuudet ovat aineistosta useimmiten esiin nousevia, ja diskurssi esiintyy vaihtoehdottomana ja itsestäänselvänä sekä sisältää muun muassa moninaisuuden ja asioiden kompleksisuuden sijaan yksinkertaistamista. Nämä piirteet ovat tyypillisiä hegemoniselle diskurssille. (Jokinen & Juhila 1993, 80–81, 90–91.)

Kansainvälisen politiikan teorioissa kansallisten intressien käsite on ollut keskeinen valtion toimia selittävänä tekijänä. Jutta Weldesin mukaan kansallisiin intresseihin vetoaminen on kansainvälisessä politiikassa tärkeää kahdella tavalla: sen avulla politiikan tekijät ymmärtävät ulkopoliittikan tavoitteet, ja se toimii retorisenä keinona, jonka avulla valtion toimille luodaan sekä poliittista kannatusta että oikeutusta. Weldesin mukaan kansallisissa intresseissä on kuitenkin kyse sosiaalisesta konstruktista. (Weldes 1996, 275–276.) Steve Smith (1986, 23) on korostanut lisäksi kansallisia intressejä käsitteenä, jota voidaan käyttää missä tahansa tarkoituksessa. Kansallisiin intresseihin vetoaminen on suosittua retoriikkaa myös tämän tutkimuksen sisäpoliittispainotteisessa aineistossa. Analyysin perusteella voidaan huomata, että kansallisilla intresseillä vedotaan hyvin monenlaisiin tavoitteisiin. Kansalliset intressit korostuvat kaikissa diskursseissa, mutta erityisesti suorassa talouspuheessa ja yhteisöllisessä kriisipuheessa. Aineiston perusteella on ymmärrettävissä, että kansalliset intressit ilmenevät Smithin näkemyksen mukaisesti käsitteenä, jolla voidaan tarkoittaa melkein mitä vain, ja jonka sisältöä ei avata kovin selkeästi. Kansalliset intressit toimivat Weldesin näkemyksen tapaan retorisenä keinona, jolla luodaan kannatusta ja oikeutusta omille tavoitteille.

3.4.1 Suora talouspuhe

Suorassa talouspuheessa vaaditaan talouteen liittyviä toimia tai kommentoidaan nykytilannetta suoraan sävyyn. Suosittua retoriikkaa on erityisesti *tosiasiat puhuvat puolestaan* -retoriikka, joka toistuu hegemonisella tavalla. Joissakin puheenvuoroissa käytetään myös *konsensuksella vahvistamista*, mikä etenkin ”meistä” puhuessa tuo puheeseen myös *yhteisöllisen kriisipuheen* (ks. lukua 3.4.2)

piirteitä. Joissakin puheenvuoroissa käytetään *ääri-ilmaisuja*, mikä osaltaan vahvistaa *tosiasioden puolesta puhumista*: asia todellakin on näin ja vaihtoehtoja ei ole. Etujärjestöjen ja joidenkin viiteryhmien puheissa näkyy myös *etäännyttäminen omista intresseistä* -retoriikka.

Suorassa talouspuheessa puhujan omalle näkemykselle ei ole vaihtoehtoja, vaan hänen suora puheensa ilmentää vaihtoehdottomuutta ja välttämättömyyksiä, ja että päätöksiä tulisi tehdä koska on pakko. Puhetavassa on yhtäläisyyksiä suomalaisten poliitikkojen puheeseen sekä 1990-luvun laman että 2000-luvun talouskriisin aikana: puhetta leimaa välttämättömyys, vääjäämättömyys ja vaihtoehdottomuus (ks. esim. Vähänen 2011; Kiander 2001, 54–55, 76; Harakka 2010). Asiantuntijoiden puheenvuoroissa on yhtäläisyyksiä myös ekonomistien *totuuden politiikka* -puheeseen 1990-luvun talouskriisissä: eri puhujien tulkinnat saattavat erota toisistaan, mutta asiantuntijuuteen puettu puhe peittää niiden poliittiset eroavaisuudet (Kantola 2002a, 264).

Pankin tutkimusjohtaja toivoo rakenneuudistuksia, ja vetoaa *tosiasiat puhuvat puolestaan* -retoriikalle tyypilliseen tapaan välttämättömyyteen:

Hän sanoo, että rakenneuudistukset ovat välttämättömiä, jotta Suomi saadaan jälleen kilpailukykyiseksi ja vienti vetämään. (Talous 8.9.2013)

Yrittäjäjärjestön edustaja kirjoittaa työn kustannuksiin liittyen:

Tekemättömän työn kulutynnyri on jo vähentänyt yritysten työllistämiskykyä ja Suomen kilpailukykyä. (Mielipide 30.7.2013)

Yksityishenkilö kirjoittaa sote-uudistuksen tarpeellisuudesta ja vetoaa välttämättömyyteen:

Kun otetaan huomioon valtiontalouden heikko tila, väestön ikääntyminen ja kilpailukykyongelmat, on välttämätöntä saada yhteiskunnan suurin

kuluerä ja ihmisten hyvinvoinnin kannalta ensiarvoinen asia nykyistä paremmin järjestetyksi. (Mielipide 24.4.2013)

Välttämättömyyksiin, pakkopolitiikkaan ja talouden lakeihin vetoaminen on ollut tyypillinen perustelu suomalaisessa talouspolitiikassa (Pekonen 1991; Sounela 2001). Esimerkiksi 1990-luvun laman aikaan medialla oli oleellinen rooli välttämättömyyksien hyväksyttämisessä (Julkunen 2001, 87). *Välttämättömyyskielessä ja -retoriikassa* todellisuus kuvataan tilana, jossa poliittisia vaihtoehtoja ei ole. Talous on sellainen kokonaisuus, että se antaa vastaukseksi vain yhden rationaalisen vaihtoehdon ja mahdollisuuden toimia. Yhteisymmärrys on poliittisen sijaan ekonomistista: taloudellinen pakko epäpolitisoi päätöksenteon. (Pekonen 1991, 83–85.)

Työnantajien etujärjestön edustaja vastustaa hyvätuloisten verotuksen kiristämistä. Argumentoinnissa näkyvät sekä *tosiasiat puhuvat puolestaan* -retoriikka että *ääri-ilmaisujen käyttö*: väitettä ei suoranaisesti perustella mitenkään, mutta verotus olisi väärä ratkaisu:

"Se, että asia hoidettaisiin verotuksella, on täysin väärään suuntaan menevä toimenpide, koska se ei paranna Suomen kilpailukykyä millään tavalla." (Kotimaa 4.1.2013)

Tutkimuslaitoksen edustaja toivoo vientiteollisuuden järjestöjä palkkajohtajan rooliin ja kannattaa maltillisia palkankorotuksia:

"Suomen kilpailukykyistä euroalueen sisällä on pidettävä huolta, ja tässä palkanmuodostus ja maltilliset palkkavaateet ovat avainasemassa." (Talous 19.7.2012)

Viisi Helsingin Sanomien toimittajaa kommentoivat yhteisessä analyysissään budjettiriihen rakenneuudistuspakettia ja keskitettyä tuloratkaisua:

Pelkästään nuo ratkaisut eivät Suomen kilpailukykyä ja kestävyysvajetta korjaa, mutta ne olivat hyvä alku. Tärkeintä oli se, että hallitus sai murrettua päättämättömyyden kehän, johon se oli ajautunut. (Kotimaa 15.9.2013)

Pankin tutkimusjohtaja ei kannata palkankorotuksia, ja vetoaa *tosiasiat puhuvat puolestaan* -retoriikan hengessä "realiteetteihin" ja *konsensuksella vahvistaminen* -retoriikalle tyypillisesti "meihin", minkä myötä puheessa on myös *yhteisöllisen kriisipuheen* piirteitä:

"Realiteetit ovat sellaisia, että työttömyys varmasti pahenee syksyyn asti. Emme silti voi nostaa itseämme niskasta palkkoja korottamalla. Saataisiin ostovoimaa, mutta se heikentäisi kilpailukykyä ja vaihtotasetta entisestään" (Talous 8.5.2013)

Elinkeinoelämän etujärjestön edustaja toivoo paluuta keskitettyyn palkkaratkaisuun. Retoriikkana voi nähdä *etäännyttämisen omista intresseistä*: henkilö toivoo kilpailukykyyn vedoten keskitettyä palkkaratkaisua, joka puolestaan takaisi päätöksentekovaltaa⁹ hänen edustamalleensa järjestölleen.

[Hän] kertoi A-studion haastattelussa myös toivovansa, että syksyllä palattaisiin keskitettyyn palkkaratkaisuun, koska se parantaisi hänen mukaansa Suomen kilpailukykyä. (Kotimaa 4.4.2013)

Työnantajajärjestöt pyrkivät monissa puheenvuoroissaan edistämään kilpailukykypuheen avulla omia etujaan, kuten myös Jaakko Kiander (2013, 46) on maininnut. Voidaanko Suomen etuun vetoaminen nähdä kuitenkin erityisesti retorisenä tapana, koska todellisuudessa elinkeinoelämän toimijat toimivat globaaleilla markkinoilla eivätkä kansallisessa kehyksessä? Tilanne on ristiriitainen. (Lounasmeri 2010, 90, 92.; Kettunen 2013.) On kuitenkin

⁹ Keskitetyllä työmarkkinaratkaisulla – joka on tässä tapauksessa palkkoihin liittyvä – tarkoitetaan ratkaisua, jossa työmarkkinajärjestöt sopivat keskenään työehtosopimuksiin liittyvistä asioista (ks. esim. Yle 26.9.2011; Uusi Suomi 25.10.2013).

huomattava, että ilmiö ei koske vain työnantajajärjestöjä, vaan myös työntekijäjärjestöt käyttävät joissakin puheenvuoroissaan vastaavaa retoriikkaa ja etäännyttävät tavoitteet omista intresseistään. Työntekijäjärjestöjen tehtävänä on esimerkiksi ajaa työntekijöiden etua ja neuvotella heidän palkoistaan keskitettyjen työmarkkinaratkaisujen yhteydessä. Lienee vaikea kuvitella tilannetta, jossa työntekijäjärjestöt ajaisivat palkanalennuksia.

Työntekijäjärjestöjen mukaan kilpailukyky ei parane palkka-alella, vaan siihen tarvitaan investointeihin valmiita yrityksiä, joissa koulutettu ja hyvinvoiva työväki luo innovaatioita. (Kotimaa 13.12.2012.)

Yksi syy *suoran talouspuheen* suosiolle voi olla tarve käyttää yksinkertaista kieltä. Asiantuntijat saattavat käyttää keskinäisissä keskusteluissaan hyvin erilaista kieltä kuin julkisuudessa, jossa voivat korostua esimerkiksi arvovalta- tai kunnia-argumentit sekä yksinkertainen kieli, koska kuulijat eivät välttämättä ymmärtäisi tieteellisempiä ja asiantuntevampia argumentteja – tai ainakin puhujat saattavat ajatella näin. (Kantola 2002b, 280–284.) Täytyy myös ottaa huomioon, että mediat yleensä operoivat tieteellisen kielen sijaan yleiskielellä. Haastateltava henkilö puhuu erityisesti toimittajalle, joka puolestaan suodattaa sanoman yleisölle.

Jonkin ajattelutavan hegemonisuus voi olla ongelmallinen demokratian kannalta. Esimerkiksi mielipidemittausten mukaan kansalaiset saattavat kannattaa asioita, jotka ovat ristiriidassa hegemonisessa asemassa olevan ajattelutavan kanssa, minkä vuoksi äänestäjien mielipiteet eivät välttämättä toteudu harjoitetussa politiikassa. (Ahokas & Holappa 2014, 350–351.) Tämän tutkimuksen osalta on kuitenkin huomattava, että vaikka *suora talouspuhe* on suosituin diskurssi, ilmenee aineistossa myös erilaisia ja jopa siihen kriittisesti suhtautuvia puheenvuoroja. On vaikea arvioida tarkkaan, kuinka hegemonisena suoraa talouspuhetta voidaan pitää. Tarkempaa demokratiaan liittyvää analyysiä varten voisi olla tarpeen saada tutkimusaineistoa myös erityisesti poliittisten päättäjien ajattelusta ja retoriikasta.

Suomalaiseen keskustelukulttuuriin liittyvää yhden totuuden kulttuuria ja

päätösten argumentointia pakolla ja vaihtoehdottomuudella kuvaa hyvin ulkoministeri Kalevi Sorsan lausunto vuodelta 1988, jossa hän kuvaa tulevaisuutta:

”Poliittisia päätöksiä tehdessään puolueet joutuvat tulevaisuudessa sopeuttamaan ratkaisut talouselämän lakien sanelemiin raameihin. Ja on parempi, että tilanne selkeästi ymmärretään. On turha kuvitella politiikan olevan jotenkin korkeampaa kuin talous.” (Pekonen 1991, 83.)

Kyösti Pekosen (mt., 83) mukaan lausunto on ”suomalaista parlamentaarista politiikkaa syvälle luotaava linjaus”. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole tarkasteltu aineistosta poliittisia puolueita, mutta retorisesti tämän tutkimuksen aineistosta identifioitu *suora talouspuhe* linkittyy läheisesti Sorsan vaihtoehdottomaan tyyliin.

3.4.2 Yhteisöllinen kriisipuhe

Yhteisöllisessä kriisipuheessa vedotaan kilpailukykyyn liittyviin toimiin. Keskeistä retoriikkaa puhetavalle on erityisesti *konsensuksella vahvistaminen* ja *tosiasiat puhuvat puolestaan* -retoriikka. Puheessa yritetään luoda käsitystä meille kaikille suomalaisille yhteisestä kriisistä. Ongelmat ovat yhteisiä ja kaikki kansalaiset ovat samassa veneessä. Diskurssin erottaa *suorasta talouspuheesta* se, että pääpaino on yhteisöllisyyden luomisessa ja korostamisessa, ja keskeisintä retoriikkaa on *konsensuksella vahvistaminen*. Diskurssissa ilmenee Suomelle myös historiallisesti tyypillinen toiminta- ja puhetapa, jossa ”läsnä on kriisi joko juuri koettuna opetuksena, parhaillaan koettavana hätätilana tai odotushorisontin tummentajana, ja kaikissa tapauksissa se vaatii yhteisiä ponnisteluja ja kipeitä ratkaisuja” (Kettunen 2012, 93).

Yksityishenkilö kirjoittaa Suomen olevan menossa kohti ”kansallista hätätilaa” ja vaatii kustannustason alentamista. Hän kirjoittaa *konsensuksella vahvistamiselle* tyypilliseen tapaan meistä, vahvistaen yhteisöllisyyden tunnetta puhumalla kansallisesta hätätilasta. Väitteelle Suomen kilpailukyvyn menettämisestä ei esitetä lähteitä tai vaihtoehtoa, se on ”surullinen tosiasia” – tosiasiat puhuvat puolestaan:

On surullinen tosiasia, että Suomi on menettänyt kilpailukykynsä. – – Olemme vauhdilla menossa kohti kriisiä, kohti kansallista hätätilaa. – – Ei tarvitse olla kansantaloustieteen professori ymmärtääkseen, että kustannustasomme alentaminen on nykytilanteessa ainoa keino kilpailukykyimme palauttamiseen ja työpaikkojen lisäämiseen. (Mielipide 21.7.2012)

Yksityishenkilö vaatii kirjoituksessaan *Teollisuuden elpyminen otettava yhteiseksi asiaksi* muun muassa sitä, että julkisen sektorin tulisi palvella kansalaisia:

Suomen ongelmat ovat hyvin tiedossa. Kilpailukykyimme on rapautunut, julkinen hallintomme on ylimitoitettua ja talouttamme vetävät yhä enemmän pk-yritykset, joiden rahoituksen saatavuus jumittaa. – – Tarvitsemme oleelliseen keskittyvän, kansalaisia aidosti palvelevan julkisen sektorin. (Mielipide 3.8.2013)

Tekniikan tohtori toivoo talouden ongelmien korjaamista, mutta suhtautuu toisaalta kriittisesti joihinkin Helsingin Sanomien päätoimittaja Mikael Pentikäisen puheenvuorossaan esittämiin näkemyksiin, minkä vuoksi kirjoituksessa on myös *kilpailukykykriittisen puheen* piirteitä. Kirjoittaja puhuu *konsensuksella vahvistamisen* hengessä kansalaisista, talkoista, kansakunnasta ja kansasta:

Kilpailukykyyn parantamiseksi Pentikäinen esittää säästöjä, veronkorotuksia, palkankorotusten minimointia, työttömyysturvan leikkaamista, opintotuen heikentämistä, eläkeiän nostamista ynnä muuta. Nämä keinot vaikuttavat kansalaisten tulotasoon. Kansalaiset ovat yleensä kriisitilanteissa hyväksyneet tiukennukset elämäänsä, vaikka vaikeat päätökset koskevat eniten niitä, joilla on jo ennestään vaikeaa. Valistunut kansa on myös huomannut, että talouden järjestämiseen liittyvät toimet eivät koske kaikkia. – – Koko väestöä koskevat kielteisetkin toimenpiteet on mahdollista saada hyväksytyiksi ja

toteutetuiksi, jos ne mielletään vaikutuksiltaan tasapuolisiksi ja kohtuullisiksi sekä niiden perustelut hyväksyttäviksi ja oikeudenmukaisiksi. – – Suomessa on vakavia talouden ongelmia, joiden korjaamisessa useimmat joutuvat luovuttamaan omia etujaan. Myös parhaiten toimeentulevien pitää osallistua talkoisiin kantokykyään vastaavasti. Kansakunnan pelastamisen hetkellä tärkeintä on yhteisöllisyyden aste. (Mielipide 5.12.2012)

Pankin pääjohtaja vetoaa konsensukseen – sekä työntekijöihin että työnantajiin. Yhteisiä toimia on tehtävä:

Suomen tilanne on niin vakava, että se edellyttää poikkeuksellisen näköisiä ratkaisuja. Kilpailukyvyyn menettäminen on sekä työntekijöiden että työnantajien syytä. Se pitää nyt yhdessä myös korjata. (Kotimaa 28.8.2013)

Sekä suorassa talouspuheessa että yhteisöllisessä puheessa on yhtäläisyyksiä 1990-luvun laman aikaiseen kirjoitteluun. Tuolloin retoriikkana oli, että kansalaisten tulisi alistua ”ainoaan oikeaan politiikkaan” sekä väistämättömiin taloudellisiin lainmukaisuuksiin (Ilmonen 1993, 8).

Konsensukseen ja yhteisiin tavoitteisiin vetoaminen ovat suosittua poliittista retoriikkaa (esim. Kettunen 2012, 75). Suomalaista keskustelukulttuuria laajemmin tarkastellessa on mielenkiintoista huomata, että Suomen poliittisessa johdossa *yhteisöllisen kriisipuheen* kaltaisella puheella vedotaan vuonna 2014 jopa tilanteessa, jossa jo kaksi puoluetta on jättänyt hallituksen:

”Mutta olen kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että Suomi on tällä hetkellä sellaisessa tilassa ja tilanteessa, jossa meillä ei välttämättä ole tässä salissa varaa riitelyyn, vaan meidän on haettava yhteisiä ratkaisuja yhteisiin ongelmiin. – – Meidän on päästävä irti tästä ideologisesta keskustelusta, mikä on se paras taho hoitamaan jotain kokonaisuutta. Joskus se on yksityinen sektori, joskus se on julkinen sektori ja joskus se on kolmas sektori.” - Pääministeri Alexander Stubb eduskunnan täysistunnossa 23.9.2014. (Eduskunta 2014 (PTK 85/2014 vp))

Suorassa talouspuheessa ja yhteisöllisessä kriisipuheessa ilmenevien välttämättömyyden ja kansallisen projektin tärkeyttä voi lähestyä myös suomalaisten kansalaisten kautta. Risto Alapuron (2010, 535–536) mukaan puolustautumista ja välttämättömyyttä on kansalaisten itseymmärryksessä, ja ”kompromissien näkeminen välttämättömyyksiä yhä vielä viittaa siihen, että eräänlainen 'puolustuksellinen eetos' on tärkeä osa Suomen ja suomalaisuuden määrittelyä”. Pauli Kettusen (2013) mukaan kriisitietoisuus on voimanlähde selviytymiskertomuksessa, joka hallitsee Suomen poliittista dialogia. Tämä selittäisi myös tämän tutkimuksen aineistossa esiintyvää kriisitietoisuuden luomista.

Yhteisöllisessä kriisipuheessa vedotaan usein yhteisöllisyyteen ja yhteisiin tavoitteisiin. Näkemykset individualismin tai yksilöllistymisen noususta yhteiskunnassa (esim. Beck & Beck-Gernsheim 2002; Hämäläinen 2009) herättävät kysymyksen: kuinka tehokasta yhteisöllisyyteen vetoava retoriikka nykypäivänä on? Toisaalta on myös esitetty, että yhteisöllisyys on tekemässä vahvaa paluuta (Hautamäki ym. 2005).

3.4.3 Koulutus- ja osaamispuhe

Koulutus- ja osaamispuheella tarkoitetaan puheenvuoroja, joissa kilpailukyky liitetään koulutukseen liittyviin teemoihin ja kilpailukyvyllä perustellaan erilaisia koulutukseen toivottavia uudistuksia. Puheenvuoroissa toivotaan esimerkiksi monipuolista peruskoulutusta, kilpailukykyä edistävien oppiaineiden opiskelua, korkeakoulutuksen ja opetuksen laadun parantamista, yliopistojen rahoitusta sekä Tekesin ja Suomen Akatemian yhdistämistä. Koulutus- ja osaamispuhe keskittyy vahvasti mielipidesivulle: kuudestatoista puheenvuorosta neljätoista on mielipidesivulla.

Työmarkkinajärjestön asiantuntija toivoo korkeakouluopetuksen ja tutkimuksen laadun parantamista:

Tärkeimpänä kansallisena tehtävänä on parantaa korkeakouluopetuksen ja tutkimuksen laatua kansainvälisen kilpailukyvyn kehittämiseksi. Tämä edellyttää korkeakoulujen rahoituksen lisäämistä globaalisti kilpailukykyiselle tasolle. Piirisarjataso ei yksinkertaisesti riitä kovenevassa kilpailussa. (Mielipide 15.4.2013)

Lukion lehtori kirjoittaa koulutuksen arviointineuvoston raporttiin liittyen:

Valmistunut raportti nosti esille suomalaisen lukiojärjestelmän vahvuuksia ja heikkouksia, joita tulee tarkastella vakavasti, sillä kyse on nuorten ja samalla koko kansakuntamme tulevaisuuden rakentamisesta muun kansallisen kilpailukyvyn varmistamisessa. (Mielipide 27.2.2012)

Helsingin Sanomien toimittaja pohtii koulutuspolitiikkaa:

Mutta onko maan hallitukseen enää vakuuttunut koulunkäynnin hyödyistä yksilölle ja kansakunnalle, vaikka Suomen kilpailukyvyn sanotaan perustuvan korkeaan osaamiseen? (Kotimaa 1.11.2013)

Yksityishenkilö vaatii mielipidekirjoituksessaan, että pakkoruotsin tilalle tulisi saada oppiaineita, jotka tukevat Suomen kilpailukykyä. Näkemys kilpailukykyä tukevista oppiaineista ilmentää hyvin useissa tässä tutkimuksessa käsitellyissä puheenvuoroissa ilmenevää tapaa: esitetään väite, jota perustellaan Suomen kilpailukyvyllä ilman tarkempia perusteluja.

Pakkoruotsin tilalle tuntikehyksiin tulee saada oppiaineita, jotka aidosti tukevat maamme kilpailukykyä. Esimerkiksi pidennetty matematiikka, fysiikka, kemia, biologia ja vaikka filosofia ovat tällaisia aineita. (Mielipide 14.8.2013)

Koulutus- ja osaamispuheen puheenvuoroja yhdistää näkemys siitä, että koulutus liittyy valtion kilpailukykyyn. Yleisesti koulutuspolitiikan liittyminen

kilpailukykyyn on ymmärrettävää, koska koulutus on aihealue, joka on ollut kilpailukykyyn osatekijä monissa eri kilpailukykyvertailuissa ja -arvioissa (esim. World Economic Forum 2013; Konjunkturinstitutet 2012; Valtiovarainministeriö 2002).

3.4.4 Kilpailukykykriittinen puhe

Kilpailukykykriittisen puheen diskurssiin liittyvissä puheenvuoroissa suhtaudutaan kriittisesti vallitsevaan kilpailukykyajatteluun. Aineistossa esiintyvät puhujat osoittavat kriittisiä tai vaihtoehtoisia näkemyksiä ajattelulle, jonka he näkevät olevan yhteiskunnassa, mediassa ja/tai politiikassa tällä hetkellä vallitsevia. Lisäksi usein toivotaan vaihtoehtoisia mittareita hyvinvoinnin mittaamiselle.

Kilpailukykykriittisiä puheenvuoroja löytyi aineistosta yhteensä kuusitoista. Huomattavaa on, että ne keskittyivät vahvasti mielipidesivulle: 17 kilpailukykykriittisestä puheenvuorosta 13 on mielipidesivulla. Kilpailukykykriittisten puheenvuorojen määrä asettaa osaltaan kyseenalaiseksi näkemyksen Suomesta yhden totuuden maana ja siinä on tämän tutkimuksen kannalta deliberatiiviselle demokratialle keskeisiä piirteitä, koska ne tarjoavat vaihtoehtoisia näkökulmia erityisesti *suoralle talouspuheelle* ja *yhteisölliselle kriisipuheelle*.

Nyt jo tiedämme, että jatkuva hyvinvointi ei tuotakaan onnellisuutta, vaan pahoinvointia, mielenterveysongelmia ja heikentynyttä kilpailukykyä. Ihmisten henkisen hyvinvoinnin elvyttäminen on välttämätöntä, jos haluamme selviytyä ja kasvattaa uuden sukupolven kunnioittamaan inhimillisiä arvoja, jotka kattavat kaiken hyvinvoinnin. (Mielipide 29.10.2013)

Nykyinen kilpailukykyyn käsite perustuu talouskasvuun. Rajallisella planeetalla neoliberalistista jatkuvan kasvun talouspolitiikkaa on kuitenkin pakko päivittää. – – Mitä tarkoittaa kilpailukyky? (Mielipide

16.10.2012)

Kansalaisjärjestön puheenjohtaja toivoo muun muassa sisältöä ja tasa-arvoa hyvinvoinnin mittareiksi:

Taloukasvu ja kilpailukyky eivät ole itseisarvoja, vaan välineitä sisältörikkaan elämän tuottamiseksi mahdollisimman monelle. Ja jos välineet eivät toimi, ne on vaihdettava. (Talous 21.7.2012)

Yksityishenkilö pohtii mielipidekirjoituksessaan, pitäisikö nykyinen talous ajatella uudella tavalla:

Poliitikot puhuvat kilpailukyvyn parantamisesta lääkkeenä jokaiseen vaivaan, mutta miten jokainen velkaantunut teollisuusmaa voi pelastaa valtion taloutensa viennin avulla? – Kansainvälisillä markkinoilla yhden voitto on aina toisen häviö. Koska me olemme kaikki sidoksissa toisiimme tässä globaalissa talous- ja rahoitusmaailmassa, meidän etumme ei ole enää kovin helposti määriteltävissä, eikä ainakaan pelkästään meidän käsissämme. Voi olla, että Suomen vienti vetää, mutta samalla joudumme pelastamaan muita Euroopan unionin maita, joiden vienti ei vedä. – Ehkä koko talous pitäisi ajatella ihan uudella tavalla. (Mielipide 18.4.2012)

Sukupuolitietoisen politiikan asiantuntijat toivovat kilpailukykykäsitteen monipuolisempaa käsittelyä:

Suomen talouden haasteiden voittamisessa kilpailukyky asetetaan kaiken edelle (HS Talous 17.11.). Kilpailukyky ymmärretään yritysten kyvyksi menestyä kansainvälisessä kilpailussa, ja kilpailukykyä pidetään hyvinvoinnin mittarina. Näkökulma vaikuttaa kapealta ja inhimillisesti ajatellen kylmältä. – Kilpailukyky on moniulotteinen ilmiö. Sen avaamiseen tarvitaan sukupuolitietoisen näkökulman kytkemistä

ekonomistien hallitsemaan talouspuheeseen ja arvokeskustelua talouden valinnoista. (Mielipide 20.11.2012)

Kilpailukykykriittisiä puheenvuoroja yhdistää erityisesti se, että niissä halutaan uusia hyvinvointimittareita talouden ohelle ja korostetaan aineellisten arvojen lisäksi usein myös henkisiä arvoja. Tarpeesta uusille hyvinvoinnin mittareille on vuosien aikana keskusteltu sekä akateemisissa piireissä että politiikassa, koska talouteen liittyviä indikaattoreita ei ole nähty tarpeeksi sopiviksi tai riittäviksi hyvinvoinnin mittaamiseen (esim. Fleurbaey 2008; Hoffrén ym. 2010, 111; Hoffrén 2010; Spiegel 22.9.2009). Tämä tulee esille myös *kilpailukykykriittisen puheen* diskurssissa.

3.4.5 Kulttuurisen merkityskehyksen puhe

Kulttuurisen merkityskehyksen puheella tarkoitetaan tässä analyysissä puhetta, jossa kilpailukyky liitetään asioihin, joita ei yleensä ole nähty valtion kilpailukykyyn liittyviksi tai jotka voidaan nähdä liittyvän talouden ulkopuoliseen elämään. Diskurssi on nimetty Risto Heiskalan ja Akseli Virtasen määritelmän avulla. Sen mukaan taloudella voidaan viitata kolmeen asiaan: 1) *ihmisen ja luonnon väliseen tuotannolliseen aineenvaihduntaan*, 2) *markkinavaihtoon* ja 3) *kulttuuriseen merkityskehykseen*. Kulttuurisessa merkityskehyksessä on kyse siitä, että talouden ulkopuolella olevaa elämänpiiriä analysoidaan taloudesta juontuvilla sanoilla tai metaforilla. Esimerkiksi sosiaalisia suhteita kutsutaan sosiaalisiksi pääomaksi. (Heiskala & Virtanen 2011, 15–17.)

Kulttuurisen merkityskehyksen puheeseen liittyvät aiheet ovat moninaisia. Luokitteluun on tässä tutkimuksessa valittu puheenvuoroja, jotka käsittelevät esimerkiksi pakkoruotsia (N=3), dieselin hintaa, työeläkemaksuja, provinssien luomista Suomeen, suomalaisen ruoka-alan ja brändin kehittämistä, kuntaliitoksia, työeläkeyhtiö Ilmarisen moraalia, asperger-lapsia ja erilaisuutta, kaupunkipolitiikkaa, EU:n rakennerahojen käyttöä Suomessa, väestökeskittymiä ja suomalaisten liiallista istumista.

Kasvatustieteen professori peräänkuuluttaa turvallisen lapsuuden merkitystä tasavallan presidentti Sauli Niinistön virkaanastujaispuhetta kommentoivassa mielipidekirjoituksessaan:

Turvallinen lapsuus on edellytys koko kansakunnan hyvinvoinnille, perheiden onnellisuudelle ja kansantalouden kilpailukyvyllle. (Mielipide 3.3.2012)

Sosiologi puolestaan toivoo provinssimalleja Suomeen:

Saksan kilpailukyky on 2000-luvulla parantunut, ja Suomen käyrä on ollut sen miinusmerkkinen peilikuva. Saksa koostuu 16:sta itsenäistä päättävävaltaa käyttävästä osavaltiosta. Tämä on Saksan vahvuus ja asian ydin. – – Olen varma, että jos Suomessa olisi provinssimalli, Turussa rakennettaisiin tällä hetkellä 4100 hengen loistoristeilijää. (Mielipide 23.2.2012)

Kaksi ministeriötä on huolissaan suomalaisten liiallisesta istumisesta johtuvista terveysongelmista:

Suomalaisia patistetaan istumaan nykyistä vähemmän viime viikolla esitetyillä terveyslinjauksilla. Kun aikuiset kököttävät 80 prosenttia päivästä paikallaan, päiväkotikiikaritkin istuvat ajastaan jo yli puolet. Opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön mukaan tästä kärsii jo yhteiskunnan kilpailukyky. (Kotimaa 14.10.2013)

Filosofian tohtori ja tekniikan lisensiaatti toivoo kirjoituksessaan lisää erilaisuuden sietämistä. Tässäkin puheenvuorossa kilpailukyky on termi, jonka avulla ajetaan jotain itselle tärkeää asiaa, ja jonka voi laittaa yleishuolena milloin mihinkin aiheeseen ja samalla saada puheenparteen uskottavuutta:

Ymmärrän hyvin isää, jota HS:n Asperger-kirjoitus loukkasi (HS Mielipide

11.2.). Helsingin Sanomien jutussa – – ei julkaistu pureksittuja tutkimustuloksia vaan epämääräisiä korrelaatioita. Olisi ollut hyödyllisempää tutkia koulukiusaamisen ja koulusurmien yhteyttä. Asperger-lapset ovat yleensä koulukiusattuja. – – Miten hyvin siedämme erilaisuutta? Miten herkästi laitamme kaiken erilaisuuden omaan karsinaansa? Turha ehkä huomauttaa, että kilpailukykyämme heikkenee, jos suosimme samanlaisuutta. (Mielipide 13.2.2013)

Kulttuurisen merkityskehysten puhe ilmentää erinomaisesti sitä, miten kilpailukyvyistä on tullut yleinen termi, jolla perustellaan mitä erilaisempia tavoitteita – aivan kuten politiikassakin (ks. lukua 2.1.4; esim. Kantola 2004, 8). Tekeekö se samalla kuitenkin itse käsitettä merkityksettömämmäksi, jos mikä tahansa voi julkisessa keskustelussa liittyä kilpailukykyyn? Vai onko kyse pelkästä retoriikasta? Vai eivätkö keskustelijat välttämättä itsekään tiedä, mistä puhuvat (ks. Kiander 2013, 52)?

3.5 Millaisena Suomen kilpailukyky näyttäytyy?

Aineistosta tutkitaan myös sitä, millaisena Suomen kilpailukyky näyttäytyy puheenvuoroissa. Kuten tutkimuksessa on aiemmin esitetty, Suomen kilpailukyvyn tilasta ei ole laajaa konsensusta, vaan se on nähty niin yhtenä maailman parhaista kuin heikentyneenä tai jopa menetettynä.

Puheenvuoroista tarkastellaan, miltä Suomen kilpailukyky näyttäytyy sitä kuvailevien sanavalintojen perusteella. Useimmissa puheenvuoroissa kilpailukyvyn tilaan ei kuitenkaan oteta kantaa (ks. lukua 3.5.3). Aineiston perusteella kilpailukyvyn tila oli jaoteltavissa viiteen kategoriaan: myönteinen, varovaisen myönteinen, neutraali, varovaisen negatiivinen ja negatiivinen. Myönteisenä kilpailukyky näyttäytyi seitsemässä, varovaisen myönteisenä neljässä, neutraalina 117, varovaisen negatiivisena 32 ja negatiivisena 22 puheenvuorossa.

3.5.1 Myönteinen

Myönteisissä puheenvuoroissa Suomen kilpailukyky näyttäytyy myönteisessä valossa eli hyvänä.

Suurlähettiläs arvioi Suomen kilpailukykyä erittäin hyväksi uutisessa, jossa käsitellään Venäjän tekemiä investointeja arktisten alueiden energiantuotantoon ja päätökseen ostaa Helsingin Hietalahden telakka:

“Venäjä on myös kehittämässä omaa osaamistaan, mutta näyttää siltä, että Suomi on erittäin kilpailukykyinen tänä päivänä”, [hän] sanoo.
(Talous 29.10.)

Mielipidekirjoituksessa Suomea pidetään “kilpailukykyisenä innovaatioiden ja uusien ideoiden kehtona”:

Jos kuitenkin haluamme pitää pienen maamme kilpailukykyisenä innovaatioiden ja uusien ideoiden kehtona, emme voi viedä opiskelijoilta aikaa ja mahdollisuutta kokeiluun ja uuden kehittämiseen. (Mielipide 22.1.)

Muutamissa puheenvuoroissa viitataan tutkimustuloksiin, jotka tukevat väitettä Suomen hyvästä kilpailukykyvystä:

Juuri kukaan ei tänä vuonna jaksanut innostua World Economic Forumin (WEF) vertailusta, jonka mukaan Suomi on jälleen maailman kolmanneksi kilpailukykyisin maa. – – Puhuvatko WEF ja Elinkeinoelämän keskusliitto edes samoista asioista, kun päätelmät ovat niin kaukana toisistaan? Kilpailukyvyllä voidaan tarkoittaa monenlaisia asioita. – – Kuntarahoitus julkisti tiistaina pohjoismaisten kollegoidensa kanssa selvityksen, jonka pääviesti on, että kilpailukykyyn salaisuus on korkeaan verotukseen perustuva hyvinvointiyhteiskunta. (Talous

12.12.2012)

Vetoaminen "kilpailukyvyyn" murenemiseen on samoin maho perustelu. Suomi on viimeisimmässä globaalissa kilpailukykyvertailussa kolmantena. Meitä heikomman kilpailukyvyn maita on 141. (Mielipide 15.8.2013)

Myönteisissä puheenvuoroissa Suomen kilpailukykyä kuvataan sanavalinnoilla, jotka luovat myönteisen kuvan Suomen kilpailukyvyistä. Näkemys on varsin yhteneväinen monien kilpailukykyvertailujen ja näkemysten (esim. World Economic Forum 2012, 2013, 2014; Haaparanta 2012, 2013) kanssa, joissa Suomi on sijoittunut korkealle.

3.5.2 Varovaisen myönteinen

Varovaisen myönteisenä kilpailukyky näyttäytyy puheenvuoroissa, joissa kilpailukykyä ei varsinaisesti ylistetä, mutta siihen ei suhtauduta myöskään suoraan neutraalisti tai kielteisesti. Määrittely on tehty sen perusteella, että näkemys on tulkittavissa joko suorista lainauksista tai puheen yleisestä vaikutelmasta.

Yksityishenkilö kirjoittaa kilpailukyvyn säilyttämisestä, mutta on kriittinen joitakin kehityskulkuja kohtaan:

Tuottavuuden ja kilpailukyvyn parantamisesta puhutaan mantrana. – – Tuottavuuteen kytketyt ikääntyneiden palkantarkistukset alaspäin eivät ainakaan lisää kilpailukykyä, vaan vaikuttavat kielteisesti. – – Työpaikoilla, joilla vallitsee aito luottamuksen ja avoimuuden ilmapiiri, voidaan puhua talkoista kilpailukyvyn säilyttämiseksi. (Mielipide 11.1.2013)

Toimitusjohtaja on tyytyväinen Venäjän jäsenyydestä Maailman kauppajärjestössä

(WTO):

Suomen rooli Venäjän ja läntisen maailman välisenä kulttuurisena, liiketoiminnallisena ja logistisena solmukohtana vahvistuu Venäjän WTO-jäsenyyden myötä. – – Venäjän WTO-jäsenyys nostaa Suomenkin kilpailukykyä ja auttaa houkuttelemaan Suomeen lisää venäläisiä ja muita yrityksiä. (Mielipide 3.9.2012)

Myönteisten puheenvuorojen tapaan varovaisen myönteisissä puheenvuoroissa on yhtäläisyyksiä vertailuihin ja näkemyksiin, joiden mukaan Suomen kilpailukyky on kansainvälisesti varsin hyvä.

3.5.3 Neutraali

Luokittelu neutraaliksi on tehty sellaisten puheenvuorojen osalta, joissa Suomen kilpailukyvyn nykyiseen tilanteeseen ei oteta kantaa, kilpailukyky näyttäytyy neutraalina tai näkemystä ei ole tulkittavissa tekstistä.

Esimerkiksi johtajan mielipidekirjoituksessa toivotaan lisää kilpailukykyä lisäävää EU:n rahoitusta, mutta kirjoituksessa ei oteta suoraan kantaa Suomen kilpailukyvyn nykyiseen tilaan:

Sen sijaan, että kiistellään kansallisesta rahojen kohdentamisesta – jopa EU:n koheesioperiaatteen vastaisesti –, meidän olisi syytä keskittää voimamme siihen, kuinka Suomi onnistuisi saamaan enemmän kilpailukykyä lisäävää EU:n erillisrahoitusta. (Mielipide 12.8.2013)

Helsingin Sanomien toimittaja toivoo kilpailukyvyn parantamista tekstissään, jossa hän pohtii muun muassa suomalaisen politiikan konsensuksen tilaa, mutta ei ota kantaa kilpailukyvyn nykyiseen tilaan:

Maltillinen palkkaratkaisu parantaisi kilpailukykyä. Tupon oheen voisi

rakentaa kasvupaketin, johon kuuluisi täsmäelvytystä. (Kotimaa 27.2.2013)

Mielipidekirjoituksessa toivotaan palkanalennuksia, mutta ei oteta suoraan kantaa kilpailukyvyn nykytilaan:

Palkkojen alentaminen olisi myönteinen asia maamme kilpailukyvyllä, sillä maailmassa riittää matalapalkka-alueita, joihin myös tuotekehitys näyttää siirtyvän. (Mielipide 9.1.2013)

Etujärjestön lakimies ei ota kantaa Suomen kilpailukyvyn tilaan, mutta varoittaa sen vaarantuvan, jos rahoitusmarkkinaverot otettaisiin käyttöön:

Suomalaista kilpailukykyä ei tule vaarantaa verolla, joka useissa selvityksissä on todettu tavoitteidensa vastaiseksi. (Mielipide 31.1.2012)

Neutraaleissa puheenvuoroissa Suomen kilpailukyvyn tilaan ei oteta suoraan kantaa tai puhujan näkemys Suomen kilpailukyvyistä ei ole tulkittavissa tekstistä. Se korostaa neutraalia suhtautumista: Suomen kilpailukyvyn ei väitetä olevan jossakin tilassa, mutta siitä silti puhutaan tai sen avulla perustellaan joitakin tavoitteita.

3.5.4 Varovaisen negatiivinen

Varovaisen negatiiviseksi Suomen kilpailukyky on luokiteltu puheenvuoroissa, joissa Suomen kilpailukyvyistä välittyy tai määritellään varovaisen negatiivinen kuva. Kilpailukykyä ei välttämättä pidetä huonossa tilassa olevana, mutta sitä pidetään esimerkiksi heikentyneenä (N=7), koetuksella olevana tai ongelmaisena.

Pankin pääjohtajan mukaan Suomen talous on taitekohdassa:

[Hänen] mielestä hallitus kasvattaa luotonannon kustannuksia omilla

päätöksillään samaan aikaan, kun maan talous on painumassa uuteen taantumaan. – – Rahoitusjärjestelmän hyvä tila ei [hänen] mukaan ole itsestäänselvyys. Suomen talous on selvässä taitekohdassa. Kilpailukyky on heikentynyt, vienti ei vedä ja talous on painumassa taantumaan. Tässä tilanteessa rahoituksen kustannusten lisääminen voi olla kohtalokasta. (Talous 10.11.2012)

Suomalaisten yritysten kasvavaa siirtymistä Viroon kommentoi kauppakamarin puheenjohtaja:

– – [Hän] pitää hyvänä, että Viron houkuttelevuus on johtanut Suomessa keskusteluun kilpailukyvyn ongelmista. (Talous 3.9.2012)

Teknolohiateollisuuden heikentyneistä näkymistä kertovassa artikkelissa kerrotaan alan etujärjestön julkaisemasta suhdannekatsauksesta:

Ala on huolissaan Suomen kilpailukyvystä sekä tuottavuuden heikosta kehittämisestä. (Talous 3.8.2012)

Etujärjestön toimitusjohtaja näkee dieselin hintaa käsittelevässä mielipidekirjoituksessaan Suomen tilanteen seuraavasti:

Suomen kauppataase on jo mennyt pakkaselle, ja energiaveron korotukset ovat syöneet kilpailukykyämme. (Mielipide 22.2.2012)

Etujärjestö vaatii toimia kilpailukyvyn parantamiseksi:

Teknolohiateollisuus varoittaa, että Suomen heikentynyt kilpailukyky ei nykyisellään riitä siihen, että teollisuuden työpaikkojen määrä pysyisi

ennallaan. – – Teknologiateollisuuden mukaan viennin taso uhkaa jäädä pysyvästi alhaiselle tasolle, jos kilpailukyky ei parane. (Talous 2.2.2012)

Varovaisen negatiivissa puheenvuoroissa ollaan usein joko huolissaan Suomen kilpailukyvyistä tai perustellaan omia mielipiteitä sillä, että kilpailukyvyn heikentynyt tila vaatii joitakin toimenpiteitä. Retorisesti kyseessä on välillä *etäännyttäminen omista intresseistä*, mutta joskus varmasti aito huoli Suomen kilpailukyvyistä ja pärjäämisestä (ks. Kiander 2013, 46).

3.5.5 Negatiivinen

Negatiivisen ja varovaisen negatiivisen ero on siinä, että negatiiviseksi luokitelluissa puheenvuoroissa Suomen kilpailukyvyistä välittyy kiistattomasti negatiivinen kuva tai vaikutelma. Negatiivissa puheenvuoroissa Suomen kilpailukykyä kuvataan muun muassa menetetyksi [n=4], romahtaneeksi tai rapautuneeksi.

Mielenkiintoista on, että kilpailukyky näyttäytyy joissakin puheenvuoroissa ikään kuin on/off -asiana: kilpailukykyä joko on tai ei ole. Ilmiö korostuu negatiivisissa puheenvuoroissa – esimerkiksi seuraavissa kolmessa lainauksessa – joissa kilpailukyky on menetetty.

Pankin pääjohtaja peräänkuuluttaa maltillista palkkaratkaisua sekä työnantajilta että työntekijöiltä:

”Suomen tilanne on niin vakava, että se edellyttää poikkeuksellisen näköisiä ratkaisuja. Kilpailukyvyn menettäminen on sekä työntekijöiden että työnantajien syytä. Se pitää nyt yhdessä myös korjata.” (Kotimaa 28.8.2013)

Pankin tutkimusjohtaja analysoi Suomen tilannetta:

"Perimmäinen syy Suomen talouden ongelmiin ja julkisen talouden ongelmiin on kilpailukyvyn menetyksessä ja sitä kautta verotulojen laskussa", [hän] sanoo.

(Talous 21.8.2013)

Pankin pääekonomisti arvioi Suomen viennin ongelmia Ahlströmin irtosanomisista kertovassa uutisessa:

[Hän] arvioi, että viennin heikkouden takana on kaksi asiaa: yhtäältä heikko kysyntä päämarkkinoilla EU:ssa ja toisaalta kilpailukyvyn menettäminen. (Talous 8.8.2013)

Näkemys siitä, että Suomi olisi menettänyt kilpailukykinsä, eli että kilpailukykyä ei enää olisi olemassa, ei tiettävästi ole tullut esiin kilpailukykyvertailuissa.

Suomen luottoluokitusta käsittelevässä uutisessa on negatiivisia näkemyksiä Suomen kilpailukyvyn tilasta:

Yritysmailmassa jotkut jopa toivovat [luottoluokituksen] laskua, jotta poliitikot ymmärtäisivät Suomen kilpailukyvyn vaativan jyrkkää korjausliikettä. – Luokittajan [Standard & Poor's (S&P)] mukaan kyse ei ole yksin talouskriisin tuomasta ongelmasta, vaan Suomen kilpailukyky ja ulkoinen tasapaino ovat heikentyneet tasaisesti kymmenen viime vuotta. Myös saksalainen pankkijätti Commerzbank suoriin Suomen kilpailukyvyttömyyttä viime viikolla julkaistussa raportissa. (Talous 4.12.2012)

Helsingin Sanomien toimittaja analysoi Jyri Häkämiehen valintaa Elinkeinoelämän keskusliiton toimitusjohtajaksi:

Häkämiehen nimitys kertookin eniten siitä, että EK:ssa valtaa käyttävillä vuorineuvoksilla on hätä. Suomen kilpailukyky on rapautunut nopealla

tahdilla. Tuoreet talousluvut kertovat viennin sakkaavan pahasti. Patruunapiireissä koetaan, että Jyrki Kataisen sateenkaarihallitus odottaa tumput suorina eikä ymmärrä tilanteen vakavuutta. (Kotimaa 10.11.2012)

Ylipäättään ajatus siitä, että valtion kilpailukyky olisi on/off -kysymys, ei ole tullut vastaan tutkijan perehtyessä laajasti käsitettä koskevaan kirjallisuuteen ja keskusteluun. Monista *negatiivisista* puheenvuoroista, joissa Suomella ei nähdä olevan kilpailukykyä – kilpailukyvyn ollessa ”off-asennossa” – herääkin kysymys, mitä lausunnoilla tavoitellaan. Useassa puheenvuorossa erityisesti pankkien edustajat pitävät Suomen kilpailukykyä menetettynä, mikä saa pohtimaan, onko pankeilla mahdollisesti omia intressejä puhua asioita tietynlaiseen sävyyn, ja julkaisevatko toimittajat näitä kommentteja asiantuntijalausuntoina varsin kritiikittä.¹⁰

10 Asiantuntijoiden valintaan liittyvästä lähdekritiikistä ks. esim. tämän tutkimuksen luku 4.4 *Haastateltavia valitaan monenlaisilla perusteilla.*

4 Teemahaastattelujen analyysi

Teemahaastattelujen runko (ks. Liite 2) on tehty tutkimukseen keskeisesti liittyvien aiheiden, teorian ja tutkimuskysymysten ympärille. Esimerkiksi haastateltavien asiantuntijoiden valitsemiseen liittyvät kysymykset liittyvät olennaisesti asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksessa tarkasteltavaan asiantuntijavaltaan. Toimittajien omaa näkemystä siitä, mitä Suomen kilpailukyky tarkoittaa, oli olennaista kysyä uutisoinnin hahmottamiseksi – käsitteen sisällöstä kun ei ole selkeää konsensusta. Haastatteluissa myös selvitettiin haastateltavien näkemyksiä aineistoanalyysistä nousseisiin huomioihin muun muassa työmarkkinajärjestöjen ja ekonomistien näkyvyydestä sekä siitä, miksi Suomen kilpailukyky näyttää aineistossa useammin negatiivisena tai neutraalina kuin myönteisenä.

4.1 Helsingin Sanomat, Suomi ja kilpailukyky

Vastauksissa on selvää hajontaa kysyttäessä toimittajilta syitä siihen, miksi Suomen kilpailukyky on tärkeä asia, josta kannattaa kirjoittaa. Kaksi haastatelluista pitää aihetta yksinkertaisesti todella tärkeänä Suomelle erityisesti viennin osalta. Yksi pitää tärkeänä teollisuuden kilpailukyvyn ja kansantalouden kilpailukyvyn käsitteiden erottelua, ja korostaa teollisuuden kilpailukyvyn merkitystä hyvinvoinnin tuottajana. Yksi haastateltu puolestaan painottaa sitä, että toimijat puhuvat käsitteestä paljon, joten siitä uutisoidaan. Samainen toimittaja myös hieman kyseenalaistaa käsitteen runsaan käytön mielekkyyden.

Yhden haastatellun mukaan suomalaisten elämänlaatu riippuu Suomen kilpailukykyä:

Sen takia, että meidän elämänlaatu riippuu siitä et minkälainen on Suomen kilpailukyky, koska me, koska me ei pystytä tätä hyvinvointii ylläpitämään jos meillä ei oo kilpailukykyä yhteiskuntana, me ei pystytä viemään maailmalle tuotteita joilla me pystyttäis oma elämämme

rahoittamaan. Koulutus, terveydenhuolto, kulutus. (H1)

Yhden toimittajan mielestä kilpailukyky on koitunut Suomelle ongelmaksi ja hän on huolissaan myös muun muassa kustannustasosta:

No se on niinku varmaan yleisesti ja mun omastakin mielestä niin tota se on asia, joka on koitunut Suomelle ongelmaks viime aikoina tai viime vuosina, oikeestaan viimeisen kymmenen vuoden aikana koska Suomen kustannustaso on noussut ja tota sit toisaalta taas niinku tuottavuuskehitys on ollut heikkoa ja sitten myös ehkä niinku tekninen innovointi ja sen tyyppiset asiat. Niin tota et ei olla pysytty niinku tavallaan tota no oikeestaan tuotekehityksessä ni ei olla pysytty myöskään niinku maailman kärryillä, mikä näkyy siinä et menetetään markkinaosuutta kokoajan vientimarkkinoilla. (H2)

Yksi toimittaja toivoo käsitteiden erottelua toisistaan:

No ensinnäkin pitää erottaa kaks asiaa, eli pitää erottaa se Suomen kilpailukyky ja Suomen teollisuuden kilpailukyky, et julkisessa keskustelussa ne kaks asiaa menee aika usein sekaisin. – – ...eli kuitenkin jos me katotaan näitä kansainvälisiä mittauksia niin Suomihan on siis yhä edelleen yks maailman kilpailukykyisimpiä kansantalouksia mutta se ongelma on siellä teollisuuden kilpailukyvyssä – – Suomen niinku julkisen talouden rahoituksen kannalta on tietenkin äärimmäisen tärkeää siis se että Suomessa on kilpailukykyinen, kilpailukykyinen teollisuus. (H3)

Yhdessä vastauksessa tulee esiin, että Suomen kilpailukyky on aihe, josta politiikan ja talouden toimijat puhuvat paljon. Vastauksessa korostuu median rooli erityisesti raporttoijana, ei kantaa ottavana:

...lähtökohtaisesti sehän ei oo meidän päätös niinku raporttoijana että

onks kilpailukykykeskustelu niinkun olennaista vai ei, siis yleisellä tasolla vaan sehän on myös se että kilpailukyvyistä puhutaan niin paljon niin se kertoo siitä että siitä politiikan ja talouden toimijat niinku paljon, sen takia me siitä kirjoitetaan niin paljon koska se on keskeinen teema taloudellisessa ja poliittisessa keskustelussa. (H4)

Samainen toimittaja myös kyseenalaistaa kilpailukykykäsitteen mielekkyyttä:

...koska sitä [kilpailukykyä] hoetaan niin paljon niin se on muuttunu jollain lailla vähän niinkun siinä mielessä tyhjäksi hokemaksi et sitä ei niinku oikeestaan mietitä et mitä se tarkoittaa itse asiassa. – – Että kyl meiänkin pitäis sitä miettiä, mut se on niinku vähän samalla tavalla ku aikoinaan niinku ylistettiin ystävyyttä ja avuantoa Neuvostoliittoon niin nytkin aina joka puheessa pitää mainita sitten kilpailukyky niinku semmosena vähän niinku pakollisena hokemana. (H4)

Kilpailukyvyyn käyttämiseen hokemana on viitannut myös Anu Kantola (2006, 166). Myös tässä tutkimuksessa tulee useaan otteeseen esille kilpailukyvyyn käyttö yleissanana tai hokemana, koska kilpailukykyä käytetään perusteluna hyvin erilaisissa yhteyksissä.

4.2 Kilpailukyvyyn tärkeydelle on monia syitä

Kuten tässä tutkimuksessa on aiemmin tullut useaan otteeseen ilmi, valtion kilpailukyvyille ei ole yksiselitteistä ja hyväksyttyä määritelmää. Se on silti tärkeä aihe mediassa, minkä vuoksi haastateltavilta kysyttiin, miten he ymmärtävät käsitteen. Vastauksissa on jälleen hajontaa, mutta jonkinlaisena yhdistävä tekijänä näyttäytyvät yhteiskunnan rakenteet, instituutiot ja hyvinvoinnin luominen. Yhteneväistä on etenkin se, että kilpailukykyyn nähdään haastateltavien toimittajien keskuudessa liittyvän lukuisia eri teemoja.

Yhden toimittajan vastauksessa korostuu Suomen asema globaalissa kilpailussa.

Suomen tulisi olla kilpailukykyinen valtio, jotta ihmiset eivät muuttaisi muualle. Vastauksessa korostuu kilpailukykyyn merkitys globalisaatioon liittyvässä keskustelussa: alueet ja maat kilpailevat toisiaan vastaan jatkuvissa vertailuissa (Kettunen 2011, 16–18). Vastauksessa näkyy myös *kulttuurinen merkitysheys* (ks. lukua 3.4.5): esimerkiksi kulttuuritarjonta, viihde ja luonto liittyvät kilpailukykyiseen ja houkuttelevaan maahan.

Minä ymmärrän sillä laajasti sitä, että se tarkoittaa sitä että valtio on silloin kilpailukykyinen kun se tarjoaa ihmisille niin hyvät elinolot että se houkuttaa ihmisiä asumaan siinä maassa, koska nykyään on helppo muuttaa ulkomaille, mut kilpailukykyinen valtio pystyy pitämään omat lahjakkaat ja ja hyvinvointia luovat ihmiset omassa maassaan, ja ja pystyy tarjoamaan näille ihmisille mahdollisuuden kehittää taitojaan edelleen. Ja tällainen kilpailukykyinen maa on myös sellainen joka houkuttelee muualta maailmasta lahjakkaita ihmisiä lisäämään tätä maan hyvinvointia. Eli siihen että maa on kilpailukykyinen ja houkutteleva niin liittyy tietysti paitsi hyvät työpaikat ja hyvät palkat niin myös turvallinen elinympäristö ja ehkä hyvät, miellyttävää viihdettä, kulttuuritarjonta ja suomalaisille nyt myös hyvä, hyvä kaunis, viihtyisä luonto, on monille tärkeä. (H1)

Yksi haastateltavista kiinnittää huomiota tässäkin tutkimuksessa käsiteltyihin kilpailukykyvertailuihin ja niiden kriteeristöjen erilaisuuteen:

Siis se on, siis sehän on nähty hirveän paljon näitä erilaisii kilpailukykymittauksia niin tota, niistähän heti kun kattoo niitä ja niitä kriteeristöjä niin ymmärtää heti et on niinku sen voi ymmärtää tosi monella eri tavalla. Et siihen liittyy siis niinku ihan kustannuskilpailukyky – – sit siihen liittyy hyvin vahvasti niinku aineeton pääoma eli meidän osaaminen, koulutusjärjestelmä ja tota ja sit sit tietysti liittyy niinku yhteiskunnan nää mitä me tässä nähdään, turvallisuus ja niinku ja tən tyypiset niinku pehmeet asiat jotka on yrityksen niinku

toimintaympäristös olennaisia, se et meidän infrastruktuuri toimii loistavasti. (H2)

Kaksi haastatelluista lähestyy käsitettä määrittely-yrityksellä:

Kansantalouden kilpailukyky tarkoittaa siis ihan niinku siis, tarkoittaa sitä että mikä on kansantalouden kyky tuottaa hyvinvointia tuota niinku, tuottaa hyvinvointia, se hyvinvointihan on sit niinku todella niinku laaja käsite et se on niinku kaikkea työpaikoista sosiaalijärjestelmään, terveydenhuoltoon, vanhustenhuoltoon, öö, erilaisiin niinku tavallaan tietyllä tavalla niinku pitkälle vietynä jopa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. (H3).

No siis – – se tarkoittaa tota, työn tuottavuutta, se tarkoittaa – – työn hintaa, se tarkoittaa sitä miten niinkun, miten, miten hyvin valtio pystyy tota, miten edullisesti valtio pystyy tavallaan tuottamaan hyödykkeitä verrattuna muihin maihin. (H4)

Kuten kilpailukykyvertailut ja aineistoanalyysi osoittavat, valtion kilpailukyky voidaan määritellä hyvin monella eri tavalla. Myös toimittajat määrittelevät kilpailukykyä eri tavoilla. Yhdistävää toimittajien vastauksille on kuitenkin se, että valtion kilpailukyky näyttää olevan heidänkin mielestään hyvin laaja käsite: kyse ei ole pelkästään viennistä tai kustannuskilpailuvyystä kuten joissakin yhteyksissä on ollut, vaan kilpailukyvyllä tarkoitetaan varsin laajaa kokonaisuutta, johon liittyy myös monia rakenteellisia tekijöitä, aivan kuten monissa kilpailukykyvertailuissakin (ks. esim. World Economic Forum 2013, 2014).

4.3 Teollisuuden ongelmat saavat Suomen kilpailukyvyn näyttämään heikolta

Haastateltavilta myös kysyttiin, miksi Suomen kilpailukyky näyttäytyy Helsingin Sanomissa useammin neutraalina tai huonona kuin hyvänä, vaikka monet

tutkimukset ja raportit pitävät Suomea jopa yhtenä kilpailukykyisimmistä maista koko maailmassa. Kolmessa vastauksessa tulee esiin näkemys, että teollisuuden ongelmat saavat Suomen kilpailukyvyn näyttämään huonolta.

No se johtuu varmaan siitä että meidän kilpailukyky on heikentynyt, ilmeisesti ainakin tällaisia tietoja on esitetty että meidän kilpailukyky on heikentynyt viime vuosina niinku kovimpiin kilpailijoihin verrattuna, Ruotsiin ja Saksaan verrattuna. Ajattelisin et ne on meidän kovimmat kilpailijat varmaan monilla aloilla – – ja niihin nähden meidän kilpailukyky on käsittääkseni heikentynyt, ainakin oon nähnyt tällaisia laskelmia – – ...mut kännykät meni nurin ja paperituotanto on kriisissä niin meidän vienti on kärsinyt hirveästi tän takia, niin tota talous on joutunut tän takia ongelmiin ja sit tää tietysti herättää sen vaikutelman että kilpailukyky on heikentynyt. (H1)

Mun mielest se johtuu nimenomaan siitä niin ettei oo ymmärretty sitä, sitä eroa joka on siis sillä kansantalouden kilpailukyvyllä ja sillä teollisuuden kilpailukyvyllä. (H3)

Yksi toimittaja kritisoi Elinkeinoelämän keskusliitto EK:ta huonosta kilpailukyvyystä ”melskaamisesta”, mutta ottaa myös esiin teollisuuden ongelmat:

...jos nyt yhteiskunnassa on joku taho joka melskaa eniten Suomen huonosta kilpailukyvyystä niin sehän on EK. – – ...siis Suomen kilpailukyvyn tavallaan plussaahan on tämmönen vakaa yhteiskuntajärjestys ja tavallaan toimiva infra ja tämmönen korruption puute ja kyllähän meillä on niinku kauhean monet asiat hyvin mut toisaalta niinku meidän, meil on hyvin kapee teollinen rakenne joka on niinku murentunu tässä viime vuosina ja niinku kylhän meil on tehty niinkun, tää ei ole poliittinen kannanotto vaan niinku ihan absoluuttisesti hyvin kalliita palkkaratkaisuja niinku 2008 – – meillä on niinku perusrakenteet kunnossa mutta meil on niinkun, meil on tavallaan tämmösiä osin

suhdanteisiin – – liittyviä ongelmia.(H4)

Myös OECD:n (2014) mukaan Suomen kilpailukyky on heikentynyt ja tuotanto laskenut metsäteollisuuden ja elektroniikkateollisuuden luhistumisen vuoksi. Tämänkin näkemyksen osalta voidaan kuitenkin kohdata käsitteen määrittelyyn liittyvä ongelma: tarkoitetaanko valtion kilpailukyvyllä vain esimerkiksi poliittisessa päätöksenteossa luotavia olosuhteita, jotka voivat vaikuttaa yritystoimintaan, vai voivatko yritystoiminnassa ilmenevät ongelmat itsessään myös heikentää valtion kilpailukykyä?

Näkemykset Suomen teollisuuden ongelmista saavat tukea myös tilastoista: vuonna 2008 puhjenneen ja vuonna 2009 läntiseen maailmaan rajusti iskeneen talous- ja finanssikriisin myötä Suomen bruttokansantuote supistui yli kahdeksan prosenttia ja vienti arviolta neljänneksen. Samalla verotulot supistuivat, mikä johti ongelmiin julkisen talouden tasapainossa. Toisaalta talouden elpyminen alkoi jo vuonna 2010, eivätkä alijäämä ja velkaantuminen olleet kovin suurta kansainvälisesti vertailtuna. Vienti ei kuitenkaan ole palautunut kriisiä edeltäneelle tasolle. (Kiander 2013, 57–58.; Findikaattori 2014b.)

Yksi haastatelluista etsii syytä suomalaisesta asenteesta, mutta myös siitä, että kilpailukykyvertailuissa on nähty ongelmia:

Hmm, toi on yleinen suomalainen niinku, et jos Suomi on vaikka PISA-tutkimuksissa ykkösenä niin heti ruvetaan niinku etsimään vikaa siitä, että mikä se PISA-tutkimuksen ongelma on, miks se on päätyny tällaiseen lopputulemaan. Mut on se sit varmaan niinku myös – – siis sillain et ollaan nähty heikkouksia niissä [kilpailukykyvertailuissa] aidosti. (H2)

Näkemykselle kilpailukykyvertailuissa ilmenevistä heikkouksista on tukea joissakin vertailuissa. Vaikka Suomi on kivunnut World Economic Forumin vertailuissa ykkössijalle asti, on esimerkiksi Suomen hintakilpailukyky Saksaan ja Ruotsiin verrattuna heikentynyt (Kiander 2013, 58), ja viime vuosina Suomen

sijoitus IMD:n (ks. 2012, 2013, 2014b) kilpailukykyvertailuissa on ollut muutamia sijoja heikompi kuin vuonna 2011.

Toimittajan huomio PISA-tutkimuksista on mielenkiintoinen. Kun Newsweek listasi Suomen maailman parhaaksi maaksi vuonna 2010, tutkimuksen tulosta kyseenalaistettiin. Iltasanomat (18.8.2010) esimerkiksi uutisoi, että tutkimuksessa saattaa olla virhe. Uutinen otsikoitiin: ”Suomi ei sittenkään maailman paras maa? Newsweek-vertailussa muhii jättimoka”. Kansalaiset eivät lämmenneet ajatukselle Suomesta maailman parhaana maana: MTV3 järjesti sivuillaan kyselyn, jonka vastaajista lähes 80 prosenttia oli eri mieltä Newsweekin kanssa (MTV 18.8.2010). Mistä tällainen vaatimattomuus tai itseruoskinta kumpuaa? Laura Kolben mukaan ”vaatimattomuus on syvällä suomalaisuudessa” ja se ”kumpuaa Suomen sosiaalishistoriallisesta taustasta köyhyyden ikeessä” (Keskisuomalainen 21.9.2013).

Toimittajien ajattelussa Suomen kilpailukyky näyttäytyy puhujasta riippuen neutraalina tai varovaisen negatiivisena (ks. lukuja 3.5.3, 3.5.4, 4.1). Suomen kilpailukyky ei toimittajien mielestä ole huono tai menetetty – kuten joissakin lehdessä ilmenevissä puheenvuoroissa – mutta siinä nähdään ongelmia, erityisesti teollisuuden ja suhdanteiden osalta. Toisaalta instituutioissa nähdään monia kilpailukykyyn kannalta hyviä tekijöitä.

4.4 Haastateltavia valitaan monenlaisilla perusteilla

Asiantuntijoiden vallan (ks. lukua 2.1.5) ja deliberatiiviselle demokratialle olennaisen moniäänisen keskustelun vuoksi (ks. lukua 2.1.2) tässä tutkimuksessa on tarkasteltu asiantuntijoiden näkyvyyttä Suomen kilpailukykyyn liittyvässä uutisoinnissa. Haastateltavien asiantuntijoiden valitsemisen perusteet eivät ole haastatteluiden perusteella kaikilla toimittajilla samankaltaiset. Yksi voi painottaa puheenvuorossaan perusteita, joita muut eivät mainitse sanallakaan.

Yksi haastatelluista toimittajista korostaa haastateltavan pätevyyttä, halua sanoa

jotain ja kykyä kommunikoida:

No, haastateltavat valitsen sillä perusteella että, et katson et kuka on sellainen henkilö Suomessa, harvemmin haastattelen ulkomaalaisia joskus tietysti kun aihe on ulkomaalainen niin pitää haastatella ulkomaalaisia, mut mut useimmiten haastattelen suomalaisia ja yli 90-prosenttisesti varmaan. Ja sit katon et kuka on maassa pätevin henkilö tästä asiasta sanomaan tai yleensä pätevä henkilö sanomaan, ja kuka on sellainen joka haluaa yleensä sanoa jotain, ja tietysti sellainen ihminen jonka kanssa on helppo kommunikoida, että ei sellaista kannata haastatella joka on hirveen pätevä mut joka ei kuitenkaan sano mitään eikä siitä puheesta saa mitään selvää. (H1)

Yhden toimittajan kohdalla asiantuntijoiden valinnassa korostuvat sekä arkisen työn realiteetit että halu löytää erilaisia näkökulmia:

...toi [että millä tavalla valitsen haastateltavat asiantuntijat] onkin tosi hyvä kysymys, kenet nyt sattuu kiinni saamaan [naurua]. – – Mä itse koen kyl – – et mä yritän etsiä niinku erilaisia lähteitä, jopa niin että jos mä oon kirjottanu niinku yhdestä kulmasta jutun edellisellä viikolla, ja jos mun pitäis kirjoittaa samasta aiheesta niinku, niin mä saatan niinku tavallaan niinku vaihtaa näkökulmaa että, yrittää siis niinku nimenomaan tuoda semmosta niinku keskustelua lehden sisälle. – – Että kyl se enemmän menee aika sillai niinku laadullisin kriteerein, että ketkä on niinku koettu niinku aidosti asiantunteviksi ja aidosti niinku hyödyllisiks ja hyväks kertomaan ja hyväks analysoimaan että. (H2)

Vain yksi toimittaja ottaa esiin haastateltavien riippumattomuuden:

Sillä perusteella että on mahdollisimman riippumattomia ja mahdollisimman hyvin siihen asiaan perehtyneitä. (H3)

Yksi toimittaja sanoo, että usein kommentteja pyydetään lausuntoautomaateilta (ks. Sartti 2013). Hän myös korostaa toimijoiden näkyvyyttä uutisoinnissa. Kommentit osoittavat, miten median sisäinen toimintalogiikka ohjaa lausuntojen yksipuolisuutta: lausuntoja pyydetään tutuilta henkilöiltä, joilta saadaan aina varmasti kommentti. Toimijoiden näkemysten uutisointi puolestaan korostaa raportoinnin merkitystä, jossa niin ikään tutut toimijat esittävät näkemyksiään, jotka raportoidaan mahdollisesti ilman kovinkaan suurta kriittisyyttä.

...talousjournalismin keskeinen ongelma on se, että se on kamalan pieni se rinki ekonomisteja joita käytetään jatkuvasti ja se on niinkun tavallaan selityksenä usein se että uutistyyssä on kiire ja sitte soitetaan tavallaan – – tiedetään ketkä on semmosia, ketkä on semmosia ilkeesti sanoen lausuntoautomaatteja jotka saa helposti kiinni ja joilta saa niinku tavallaan kommentin – – ja kyl me siinä mielessä tota no meillähän puhuu niinku tavallaan nää toimijat, politiikassa puhuu poliitikot, työmarkkinaosapuolet ja niinku meillä puhuu EK ja meillä puhuu palkansaajajärjestöjen niinkun pomot tai niiden ekonomistit, ja sitten niinku seuraava ketju on sitten nää tutkimuslaitokset – – ja yleensä yritetään saada että, en väitä että Etlä on nyt niinku täysin EK:n taskussa, ei se ole mutta niinku yleensä yritetään että jos Etlän tutkija puhuu ni sit on siin niinku joku muukin rinnalla palkansaajista tai Pellervosta tai jostain, VATTista tai, ja – – kolmas tavallaan ryhmä on nää niinku akateemiset tutkijat, jotka löytyy sit tuolta Ekonomikuksesta¹¹ tai yliopistolta jostain. (H4)

Raportoinnin sekä poliittisen järjestelmän toimijoiden näkemysten ja toimien selostaminen on ollut keskeisessä osassa suomalaisessa politiikan journalismissa. Poliitikkojen ja journalistien välinen suhde on alkanut kiristyä vasta viime vuosikymmeninä. Tarkastellessa tekstikappaleiden funktioita 1960-luvulta 1990-luvulle on ollut nähtävissä pieni muutos raportoivasta tyylistä taustoittavampaan

11 Haastateltu lienee tarkoittanut *Economicum*-rakennusta, jossa toimivat Helsingin yliopiston, Hankenin ja Aalto-yliopiston taloustieteen yksiköt sekä Valtion taloudellinen tutkimuslaitos (VATT).

tyyliin. Raportointi on kuitenkin ollut ylivoimaisesti tavanomaisimpaa. (Väliaverronen & Kunelius 2009, 225–226, 238–240.) Näkemys raportoinnista voidaan siis nähdä varsin perinteisenä osana journalismia.

Asiantuntijoiden valintaan liittyen tulee ilmi myös kritiikkiä. Yksi haastateltu esimerkiksi kritisoi toimittajia liiallisesta instituutiouskosta:

Mun suurin huolenaihe suomalaisessa mediassa on lähdekritiikin puute. Eli siis se että uskotaan liikaa siis sellasia ihmisiä jotka ovat asiassa niin sanotusti asianosaisia, joilla on siis joku intressi puhua asioita tiettyyn suuntaan – – ...mä sanoisin että taloustoimittajan näkökulmasta niin, niin valtiovarainministeriö, Suomen Pankki ja Euroopan komissio on mun mielestä kolme semmosta joiden, mä, mä en haluu sanoa ikään niinku oikeet tai väärät, vaan että joiden tulkinnanvaraiset käsitykset niinku monimutkaisista ja tulkinnanvaraisista asioista otetaan ikään ku lähtökohtaisesti niin että näinhän tämä asia on koska sen sanoo tämä instituutio, jonka pitäis ikään ku olla, olla oikeassa. – – ...suomalaisessa mediassa toimittajat ikään kuin usko tällöisiin instituutioihin, ja siinä ei oo tietenkään mitään pahaa, usein ne instituutiot voi olla aivan oikeassa, mutta kyllä ne pitäis niinku myös mainita että nyt tämä on instituution näkemys ja vielä mahdollisesti niin että et pyritään niinku kyseenalaistamaan se, että onko se nyt niin että, että jos Raimo Sailas sanoo näin niin asia on näin. (H3)

Julkisen sanan neuvoston (2014) journalistin ohjeissa mainitaan muun muassa, että ”Yleisön on voitava erottaa tosiasiat mielipiteistä ja seipitteellisestä aineistosta” ja että ”tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti”. Lähdekritiikkiin liittyen Julkisen sanan neuvoston internetsivuilta löytyy hakusanalla *lähdekritiikki* 29 päätöstä, joista 11 langettavia ja 18 vapauttavia.

Lausuntoautomaatit ja instituutiousko saattavat liittyä osittain myös median resursseihin: kun resurssit pienenevät, lähdekriittisyyteen jää yhä vähemmän

aikaa. Samalla perinteinen julkisuuden sfääri (ks. Habermas 2004) pienenee ja monipuolinen kansalaiskeskustelu siirtyy mahdollisesti esimerkiksi sosiaaliseen mediaan, joka tarjoaa monipuolisen kanavan moniääniselle keskustelulle, johon voivat osallistua yhdessä esimerkiksi poliitikot, asiantuntijat, kansalaiset ja toimittajat (ks. esim. Pitkänen 2009, 126–140).

Yksi haastatelluista ottaa esiin sen, että työmarkkinajärjestöjä ja ekonomisteja on helppo haastatella:

Ja ne, niitä on, okei, niitä on myös helppo haastatella koska ne haluaa ottaa kantaa. (H1)

Jos haastateltavan pitää toimittajankin mielestä ottaa kantaa ja sanoa jotain mielenkiintoista, asiasta voi johtaa mielenkiintoisen havainnon myös tämän tutkimuksen aineiston perusteella: liioittelu ja särmikkyys menevät läpi mediassa, ja jotkut asiantuntijat ovat valmiita lähtemään mukaan tällaiseen peliin. Kumpuaako kyseisestä toimintalogiikasta esimerkiksi sellainen tässä tutkimuksessa ilmi tullut mustavalkoinen ajattelu, että kilpailukykyä joko on tai ei ole, ja asiasta ei välttämättä puhuta monisärmäisesti, koska palstatilaa ja aikaa ei kenties ole riittävästi, ja mieluummin halutaan julkaista kärkeviä kommentteja? Onko asiantuntijoilla, jotka eivät ole valmiita lähtemään mukaan tällaiseen peliin, mahdollisuuksia näkyä mediassa?

Kuneliuksen ym. tutkimuksessa haastatellut tutkijat kritisoivat journalistien ammattitaidon puutteesta ja kokivat, että journalismi tarjoaa tutkijoille vain jokseenkin supistetun mahdollisuuden puhua. Asiantuntijan rooli mediassa on kommentoida kompaktisti jotakin ajankohtaista teemaa perspektiivistä, jonka journalisti on ennalta spesifioinut. Tutkimuksessa mainittiinkin, että ”ristiriita päivänpolttavia kytköksiä etsivien toimittajien ja tieteellistä mainettaan varjelevien asiantuntijoiden välillä on usein ilmeinen”. (Kunelius ym. 2010, 324–235.) Myös tämä tutkimus herättää samanlaisen huolen, koska haastateltavan tulisi usein olla valmis ottamaan kantaa ja sanomaan jotain mielenkiintoista. On mahdollista, että

asiantuntijoilla, jotka ovat tarkkoja tieteellisestä maineestaan, ei välttämättä ole halua ottaa kantaa tavalla, jolla saisi mielenkiintoisen kommentin lehteen.

Yksi haastatelluista pitää Rahkosen ja Hiilamon (2013) tapaan ongelmallisena ekonomistien liian suurta näkyvyyttä:

Et mun mielestä se, se ei oo varmaan kauheen harkittu valinta mut tota mun mielestä se [talouskysymyksissä kommentin pyytäminen ekonomisteilta] on, mun mielestä se on ongelma, mun melestä niinkun tavallaan taloustieteilijät on tottakai hyvin erilaisia ja heillä saattaa olla hyvin erilaisia niinku aattellisia taustoja mut niinku siitä huolimatta niinku ekonomistit on niinku, ne lähestyy maailmaa kumminkin aika samalla tavalla. (H4)

Näkemykselle ekonomistien tavasta lähestyä maailmaa samalla tavalla löytyy tukea Jussi Ahokkaalta ja Lauri Holapalta, jotka ovat kritisoineet suomalaisten yliopistojen taloustieteellisen opetuksen olevan uusklassista. Heidän mukaansa suomalaisista yliopistoista ei löydy yhtäkään ei-uusklassista tutkijaa, eivätkä toimittajat etsi vaihtoehtoisia näkemyksiä, vaan esittelevät ortodoksiset ekonomistit ”neutraaleina talouden asiantuntijoina”. Ahokas ja Holappa pitävät tilannetta kansainvälisessä mittakaavassa hyvin poikkeuksellisenä. (Ahokas & Holappa 2014, 358–359.)

Yhdessä haastattelussa tulee esiin näkemys, että jotkut toimittajat mahdollisesti asettavat agendaa asiantuntijoiden valinnan avulla hakemalla samanmielisiä lähteitä:

Mut et tottakai siis must niinku on tiettyjä toimittajia joille niinku se semmonen, tämmönen niinku samanmielisten etsiminen on ongelma ja niinku se on semmonen asia jota pitäis tosi kriittisesti toimitusten sisällä käsitellä. (H2)

Näkemykset liittyvät läheisesti päiväjärjestystutkimukseen (ks. esim. lukua 2.1.6). Toimittajilla on valtaa asettaa agenda, määrittää puheenaiheita ja päättää, ketkä saavat näkemyksensä julkisuuteen. Samanmielisten lähteiden etsiminen on enemmän agendan asettamista, kuin objektiivisuuteen pyrkivää journalismia.

4.5 Monipuolinen keskustelu olisi tärkeää, mutta ei välttämättä toteudu

Haastateltavien oma ajatusmaailma median roolista on haastattelujen perusteella varsin lähellä deliberatiivisen demokratian ihanteita eli moniäänistä julkista keskustelua. Käytännössä sen ei kuitenkaan usein nähdä toteutuvan uutisoinnissa.

Erilaisten näkemysten esille tuominen on keskeistä deliberatiivisessa demokratiassa. Tavoiteltavassa yhteisymmärryksessä olennaista on, että argumentit ovat totuudenmukaisia ja päteviä (esim. Habermas 1984, 99–100; Cohen 2003, 348). Kaksi toimittajaa korostaakin totuudenmukaisuutta uutisoinnissa:

Pitää niinku tuoda neutraalisti erilaisia niinku tavallaan faktapohjaisia tietoja ja sit toisaalta tuoda erilaisia näkemyksiä, mikä on politiikan journalismin niinku lajityyppi et se on oikeesti uutinen jos niinku pääministeri sanoo jotain, niin se on sinänsä jo uutinen ja, tai jos Elinkeinoelämän keskusliiton toimitusjohtaja sanoo niinku elinkeinoelämän äänellä jotain niin kyllähän se on uutinen. Mut et sit just näissä tapauksissa täytyy sit aina pyrkiä tällaseen kontekstiin ja niinku yrittää niinku ainakin paljastaa jos ne ei oo totta. (H2)

No, kyl mun mielestä median tehtävänä on nimenomaan niinku pyrkiä semmoseen mahdollisimman totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen joka, joka niinku pitkän ajan sisällähän siis sen että, että, et niinku aikasemmin totesin et tuodaan esiin niinku eri osapuolten näkemyksiä, mutta sitten myös pyritään mahdollisimman riippumattomia lähteitä käyttäen tuomaan esiin sitten niinku vaihtoehtoisia näkemyksiä eli tavallaan se

lähdekritiikki on niinku tietyllä tavalla se, se tuota tällöisen riippumattoman ja niinku – – riippumattomaan pyrkivän tasapuolisen median keskeinen tehtävä. (H3)

Muutamassa haastattelussa mainitaan median merkitys myös *valistajana*. Silti tärkeää on deliberatiiviselle keskustelulle ominaiset erilaiset näkemykset ja niiden uutisoiminen:

No mun mielestä niin median pitäis niinku valistaa kansalaisia ja sit tuoda esille erilaisia vaihtoehtoja ja erilaisia mielipiteitä, kyllä. (H1)

Ehkä semmonen niinkun tiedotusvälineen tehtävä on tavallaan antaa, antaa lukijoille tietoa ja sitten niinkun lukijat voivat sen tiedon pohjalta sitten muodostaa omat näkemyksensä asiasta, ja, erikseen on puhdas palvelujournalismi jossa kerrotaan että missä rannassa ei oo sinilevää, mut – – tehtävä on myös valistaa ja niinkun opastaa mutta kyl se ennen kaikkea niinkun on se että antaa niinku erilaisia palikoita josta niinkun lukija vois muodostaa oman kuvansa ja ehdottomasti pitäis myös aktiivisesti hakea näitä poikkeavia ääniä esille. – – Uutistuksen pyhä periaate on että niissä niinkun pyritään, pyritään objektiivisuuteen ja koitetaan kertoa miten asiat on ja haetaan niinkun – – jos on eriävät kannat niin kuullaan molempia ja kyllä nää niinkun on tän journalismin niinkun perussäännöt ja perus niinku tavallaan toimintatavat. – – ...jos poliitikko sanoo et tää on ainut vaihtoehto, ainut tapa toimia, niin sillan niinku pitää hälytyskellojen soida. (H4)

Huomattavaa on, että vaikka usean haastattelun omassa ajattelumaailmassa painottuu deliberatiivisen demokratian ihanteiden mukainen ajatusmaailma tai monia sen ominaisuuksia, niin muutamissa puheenvuoroissa suomalaisessa mediassa yleisesti ja/tai Helsingin Sanomissa moniäänisyyden ei nähdä toteutuvan. Kaksi haastatelluista kritisoi mediaa kovin sanoin eurokriisiä käsitelleestä uutisoinnista.

Jos haluaa niinku tällasta tällast mediakritiikkiä esittää, niin kyl musta tuntuu, että tää euroalueen velkakriisin aikainen uutisointi tulee varmasti jäämään niinku tai siis se on semmonen mistä kyllä niinku pitäis tehdä tämmönen niinku yhteiskuntapoliittismediakriittinen tutkimus, siis siitä että miten, miten niinku huonosti oikeasti suomalainen media on tässä niinku selvinny. – – Tän kriisin ymmärtämisessä ja selittämisessä kansalaisille on kyllä nojaututtu näihin auktoriteetteihin, jotka on niinku kaikinpuolin niin asianosaisia ku olla ja voi. (H3)

Muutamissa puheenvuoroissa näkyy huoli siitä, että Suomi olisi edelleen yhden totuuden maa:

...kyllä tää yhden totuuden, no, samanlainen niinkun yhden totuuden hokeminen [kuin 90-luvun laman aikaan] on, on ollut nyt eurokriisin aikana tämän niinkun, on puolustettu tätä tämmöstä austeritypolitiikkaa niinkun aika yksiaanisesti suomalaisessa mediassa, myös meillä [Helsingin Sanomissa] et tota ehkä se, ehkä sitä kritiikkiä niinkun, tietty moniäänisyys ois ollu ihan hyvä juttu. (H4)

Suomen ongelmana on aina ollu siis se että tänne ikään ku aina mahtuu se nimenomaan lainausmerkeissä yksi totuus, on se sitte niinku Raimo Sailaksen totuus tai onko se, tai onks se sit niinku Paavo Lipposen totuus – – ...mut se on niinku leimallista että, et Suomessa ei käydä sellasta niinku analyttistä eri vaihtoehtoja punnitsemalla johtopäätöksiin pyrkivää keskustelua niin kuin esimerkiks vaikka, vaikka Yhdysvalloissa – –. (H3)

Toisaalta yksi haastatelluista on eri mieltä:

Ehkä me kuitenkin niinku koko kansakuntana ni ei olla niin konsensushakusia enää ku sillon [90-luvun laman aikaan], et sillon oli

viel se semmonen niinku kekkoslainen yhden totuuden meininki ja kyllä jos kattoo niinku politiikkaa nin kylhän sielläkin tulee niinku aidosti erilaisii mielipiteitä. (H2)

Suomalaisen konsensuskulttuurin on nähty muuttuneen jonkin verran. 1990-luvun lopulta alkaen esimerkiksi elintaso- ja hyvinvointieroja sekä alueellisia eroja on alettu hyväksyä aiempaa paremmin. Toisaalta politiikan merkittävät linjat eivät ole muuttuneet, vaikka vallassa on ollut erilaisia hallituskoalitioita. Poliittinen eliitti on pitkälti jakanut esimerkiksi kilpailukykyyn, talouskasvuun ja Eurooppa-politiikkaan liittyvät perusperiaatteet. Samalla kuitenkin kansalaisten poliittinen passivoituminen ja tyytymättömyys ovat lisääntyneet ja yhteiskuntaan on kasvanut uudenlaisia jännitteitä. (Saukkonen 2012, 40, 46–47.) Onko Suomi edelleen yhden totuuden maa? Kuten Saukkonen (mt.) on kuvannut, poliittinen kulttuuri on vuosien aikana muuttunut, mutta ei välttämättä dramaattisesti. Siinä on nähtävissä muutoksia, mistä esimerkiksi perussuomalaisten nousu (mt., 47) ja kahden puolueen lähtö hallituksesta vuoden 2014 aikana voivat olla signaaleja. Toisaalta tässä tutkimuksessa on tullut esiin huolta vaihtoehtoisten näkemysten löytämisen vaikeudesta ja yhden totuuden kulttuurista, ja politiikassa hallituskoalitiot ovat rakoilleet ennenkin. Olisikin tarpeen tehdä laaja ja päivitetty analyysi Suomen poliittisen kulttuurin tämänhetkisestä tilasta.

4.6 Vaihtoehtoisia näkemyksiä haluttaisiin löytää

Yhdeksi deliberatiivisen demokratian toteuttamisen ja toteutumisen ongelmaksi näyttää käytännössä muodostuvan vaikeus löytää vaihtoehtoisia näkemyksiä. Kolmessa haastattelussa neljästä tulee ilmi, että vaihtoehtoisia näkemyksiä ja ”uusia” asiantuntijoita haluttaisiin löytää, mutta eri syistä johtuen se on vaikeaa. Vaihtoehtoisia näkemyksiä etsiessä törmätään useisiin haasteisiin.

Yksi haastateltavista kertoo uudenlaisten näkemysten löytämisen vaikeuksista ja pohtii, että uusia näkemyksiä ei välttämättä edes ole kovin paljon:

Meillä on ainakin niinku haluttu niinku Hesarin taloustoimituksessa ihan tietoisestikin niinku yrittää etsiä sellaisia niinku vaihtoehtoisia näkemyksiäkin että, ihan ollaan puhuttu siitä et ei tää mikään salaisuus voi olla, ollaan mietitty sitä että mistä me löydettäis sellaisia jotain fiksuja ihmisiä jotka, jotka tota, joilla olis jotain vaihtoehtoista tarjottavana. – – Itsekin näitä puheluita soittanut erilaisille ihmisille, just hakiessani niinku uudenlaisia näkemyksiä. Ei niitä uudenlaisia näkemyksiä sit välttämättä niinku oo niin kauheesti. Et tota ku alkaa fiksuille, luoville, älykkäille ihmisille soittelee ja kysyy et mitä meidän pitäis tehdä niin harvalla on sit loppuen lopuks mitään kauheenkaan ohjelmaa et miten me niinku täst selvittäis. (H1)

Ongelmia ovat myös ajan ja resurssien puute. Muissakin tutkimuksissa kiire on huolestuttanut monia toimittajia: juttujen laatu kärsii, kun aikaa niiden tekemiseen on vähemmän (Jyrkiäinen 2008; Pitkänen 2009, 117, 119). Jyrki Jyrkiäisen (2008, 31) tutkimuksessa aikataulupaineet ja kiire olivat merkittävimmät ongelmat yli puolelle haastatelluista journalisteista. Sama huoli kumpuaa tämän tutkimuksen aineistosta:

Et se on ja sit siis niinkun lähteiden valinta siis se on niinku tosi raadollista tos uutistyössä kun tosi vähän aikaa ja tota ei kai koko maailmaa ei voi tuntea, et oikeesti ei ees tiedä kaikkia niinku relevantteja asiantuntijoita ja niiden etsiminen saattaa olla siis tosi, tosi vaikeeta niinku jos ei oikeen, jos on vähän niinku vieraampi aihealue. – – Se mikä on tosi surullista verrattuna 90-luvun alkuun et median resurssit on siis niinku supistunu ihan mielettömästi et ihan oikeesti semmosen niinku laadukkaan ja tota pohtivan, ku siis onhan se oikeesti – – se et sä niinku toimittajana ikään ku haet ne näkökulmat jotka on valtavirtaa vastaan niin se vaatii aika paljon niinku työtä ja tota, osaamista ja aikaa paneutua ja näin että. (H2)

Haastatellun mainitsema resurssien pula nousi esiin myös Jyrkiäisen (2008)

tutkimuksessa. Se ei kuitenkaan koskenut kaikkia: joissakin työpaikoissa journalistit olivat tyytyväisiä resursseihinsa (mt., 120).

Yksi käytännön ongelma asiantuntijoiden löytämisessä on jopa yliopiston puhelinluettelo:

...usein löytys niinku varmaan pätevämpiäkin asiantuntijoita, tai pätevyyttä on vaikea mitata mut tavallaan asiantuntijoita joilla ois niinku poikkeavia tai niinku tavallaan tuoreempia ja yllättävämpiä näkökohtia mut semmosen löytäminen usein ei oo vaan ihan helppoa. – – Ehkä enemmän kannattais soittaa tonne yliopistolle, itseasias aina puhutaan yliopiston viestinnän kanssa et se ois – – kiva ku siellä ois niinku tämmönen päivitetty puhelinluettelo mistä helposti näkis mitä tota, mitä tota kukin tutkija niinku oikeesti tutkii, ja se tuntuu olevan kauheen vaikeeta. (H4)

Yliopiston viestinnän suppeus on mielenkiintoinen huomio. Yliopistoilla on yleishyödyllinen tarkoitus, mutta miksi yliopiston ulkoinen viestintä on suppeaa tai jopa sulkeutunutta? Miksi dialogi median kanssa on vaikeaa? Yliopistolain mukaan yliopistojen tulisi muun muassa ”toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta” (Finlex 2009). Medialla on tämän tutkimuksen perusteella halua ottaa yhteyttä yliopistoon asiantuntijalausuntoja etsiessään, joten yliopistolaissa mainittu periaate voisi toteutua paremmin.

Monipuolisen keskustelun vaikeutta tarkastellessa näyttää siltä, että toimittajat usein haastattelevat aiemmin tuttuja henkilöitä, jotka on helppo tavoittaa ja joilta saa varmasti kommentin. Kun aikaa ja resursseja on vähän, on vaihtoehtoisten näkemysten löytäminen hankalaa. Tämä tutkimus vahvistaa Mikko Jakosen (2010, 135) väitettä siitä, että julkiseen keskusteluun pääsevät osallistumaan ”ne, joilla on kykyjä murtautua toimittajien tietoisuuteen”.

4.7 Konsensus ja kolmikanta voivat hyvin

Haastateltavien asiantuntijoiden valinnassa suomalainen konsensusperinne ja kolmikantamalli näkyvät monella tavalla. Kuten aineistoanalyysistä kävi ilmi, työmarkkinajärjestöt saavat varsin paljon näkyvyyttä Suomen kilpailukykyä käsittelevässä keskustelussa. Haastattelujen perusteella yksi merkittävä syy siihen on niiden valta. Ne myös osaavat ottaa kantaa ja heitä on sen vuoksi helppo haastatella. Työmarkkinajärjestöjen rooli sekä poliittisessa päätöksenteossa että medianäkyvyydessä näyttää haastatteluiden perusteella olevan melko itsestään selvä asia.

Ne myös niinku, työmarkkinajärjestöjen edustajat on ainakin niitä jotka pystyy näihin asioihin vaikuttaa, ja vaikuttaa.(H1)

...kilpailukyvyssä niinku – – keskeinen osa on palkanmuodostus, ja se on, työmarkkinajärjestöt vastaa siitä että siitähän se [työmarkkinajärjestöjen näkyvyys] johtuu. Ja ne vastaa myös monesta muusta asiasta et kyl se must on niinku siis, siis suomalaisen korporatistmin niinkun, siitä et niillä on niin suuri valta näihin, eläkkeissä tai tota palkoissa ja monessa muussa asiassa, ne on keskeinen toimija. (H4)

Esiin tulee myös se, että työmarkkinajärjestöt lienevät aidosti huolissaan Suomen työllisyystilanteesta:

...nääh työmarkkinajärjestöt on ihan aiheellisesti huolissaan niinku edunvalvontatehtävästään eli heidän niinku tietenkin edunvalvontatehtävä on tietyllä tavalla niinku Pitkäsillan molemmilla puolilla ni pitää huolta siitä että Suomessa on työpaikkoja. (H3)

Ne [työmarkkinajärjestöt ja ekonomistit] pitää meteliä siitä [Suomen kilpailukykyvystä]. (H2)

Vain yksi haastateltu suhtautuu työmarkkinajärjestöiden haastattelemiseen varauksellisen kriittisesti. Kritiikki kohdistuu etujärjestöjen edustajien käyttämiseen puolueettomina asiantuntijoina, eikä niinkään mielipiteiden uutisoimiseen.

...mut keskeistä on se että asiantuntijoiksi ei pitäisi ikinä valita sellaisia henkilöitä jotka ovat siinä asiassaan jollain lailla asianosaisia, heillä on joku ikään kuin intressi ajaa, ajettavana. No se ei tietenkään tarkoita sitä etteikö tällaisia niinku, etteikö jotkut etujärjestöjen näkemykset pitäisi vaan niinku ohittaa, tottakai ne pitää ottaa huomioon ja ne pitää raportoida, mut niistä pitää raportoida korostetusti sillä lailla että lähteet mainitaan ja ja tuota sanotaan että tämä on nyt tämän etujärjestön tai tämän ammattiyhdistysliikkeen näkemys tähän asiaan.
(H3)

Etujärjestöjen näkyvyyttä voi käsitellä deliberatiivisen demokratian suhteen myös kriittisesti. Etujärjestöillä on omia intressejä edistää julkisuudessa omia tavoitteitaan, mikä ei välttämättä aina ole deliberatiiviselle demokratialle keskeisen totuudenmukaisen argumentoinnin mukaista.

4.8 Kriisitietoisuutta ei lietsota

Medialla oli oleellinen rooli 1990-luvun laman aikaisessa kriisitietoisuuden luomisessa (Julkunen 2001, 87). Kriisitietoisuus mahdollisti sellaisen politiikan, jota ei olisi muuten ollut hyväksyttävää toteuttaa (Julkunen 2002, 26). Haastattelujen perusteella toimittajien keskuudessa tai yleisesti mediassa ei yritetä tällä hetkellä luoda kriisitietoisuutta tai lietsoa lamaa. Haastateltuja toimittajia näyttää yhdistävän jonkinlainen tarve realismiin, lietsomatta kriisiä tai yrittämättä hehkuttaa positiivisia asioita liikaa.

Yksi haastateltu suhtautuu kriittisesti ulkopuolelta tuleviin paineisiin ”luoda jotain

positiivista”:

...siitä mä ehdottomasti kieltäydyin mihin tulee painetta kovasti et nyt pitäis luoda jotain positiivista ku ei ole mitään, niinku et tota, et ei me tietenkään kyl niinku median oikeesti pitää olla varovainen siinä et ei lietsota niinku, lietsota lamaa tai lietsota mitään muutakaan mut kyl ninku realisti pitää olla, et ei sitä nyt ruveta niinku sanomaan et ottakaa lainaa, kyl se tästä, hyvin menee, että et sä joudu työttömäks vaikka kaikki naapurit onkin ja pettymys vaan kasvaa. (H2)

Yksi haastateltu ottaa esiin mediakentän moninaisuuden:

Mm, mun mielestä niinku vaikee sanoo että media yrittää sitä tai tätä, kun media on kuitenkin niin hajanainen että ei se media oo niinku yks blokki, että yhdessä toimituksessa kuitenkin erilaisia, voisko sanoa niinku virtauksia. (H1)

Yhden toimittajan mukaan euroalueelta on tullut jonkinlaista kriisitietoisuutta:

Eli se, se kriisitietoisuus niin kyllä mun ymmärtääkseni se on pikemminkin niinku tullu tuolta euro, euroalueen velkakriisistä. Ja tota, mutta onhan siinä tietenkin tämmösiä ninku parallelleja rakennettu että aivan samoin tavoin kuin meidän silloin 90-luvulla piti – – piti niinku tehdä näitä kivuliaita julkisen talouden meinoleikkauksia niin, niin nyt pitäis tehdä samaa ja se on niinku tietyl taval mun mielestä aika niinku anakronistista koska ei niinku ykskään taantuma oo niinku tai niinku taantumot eivät koskaan ole niinku veljiä keskenään vaan niillä on aina, aina niinku omat, omat tuota ainutlaatuiset syynsä ja seurauksensa ja ei niihin välttämättä aina oo niinku, ei voida sanoa että että tämä taantuma jonka syyt ovat hyvin erilaiset kuin 90-luvun alun taantuma niin tämä taantuma voidaan hoitaa samoilla lääkkeillä. (H3)

Aineistoanalyysissä tuli ilmi, että Suomen kilpailukyky näyttäytyy huomattavasti useammin negatiivisena tai varovaisen negatiivisena kuin myönteisenä, toisin kuin kansainvälisissä vertailuissa. Lisäksi *suora talouspuhe* sekä *yhteisöllisen kriisipuhe* ovat suosittuja diskursseja. Tulokset herättävät kysymyksiä siitä, yritetäänkö Helsingin Sanomissa – tai yrittävätkö ainakin monet keskustelussa näkyvät henkilöt – lietsoa jonkinlaista kriisitietoisuutta. Suoraa johtopäätöstä asiasta ei kuitenkaan voida tämän tutkimuksen perusteella tehdä: asian luotettavammaksi selvittämiseksi olisi tarpeellista haastatella sekä toimittajia että kilpailukyvyistä mediassa keskustelevia henkilöitä aiheesta tarkemmin.

5 Johtopäätökset ja pohdintaa

5.1 Tutkimustulosten arvioiminen

Tässä tutkimuksessa on tutkittu, kuinka deliberatiivinen demokratiakäsitys toteutuu Suomen kilpailukykyyn liittyvässä uutisoinnissa Helsingin Sanomissa, sekä sitä, mitä ja miten Suomen kilpailukyvyistä puhutaan. Lisäksi on tarkasteltu toimittajien näkemyksiä muun muassa siitä, miten toimittajat itse ymmärtävät valtion kilpailukyvyn käsitteen, millä perusteella he valitsevat haastateltavat asiantuntijat ja miten he kommentoivat aineistoanalyysistä nousseita huomioita.

Deliberatiivinen demokratiakäsitys toteutuu tarkastellussa aineistossa tyydyttävästi. Keskustelu on melko moniäänistä: vaikka työmarkkinajärjestöt ja ekonomistit saavat eniten näkyvyyttä, heltiää puheenvuoroja myös muille. Ekonomistit ovat näkyvin ammattiryhmä, mutta eivät ainakaan Suomen kilpailukyvyn osalta Keijo Rahkosen ja Heikki Hiilamon mainitsemassa hegemonisessa asemassa. Esiin ei varsinaisesti nouse Rae Goodellin teesin mukaisia 'näkyviä tutkijoita', mutta muutamien henkilöiden profiili nousee muiden yläpuolelle.

Kuten tässä tutkimuksessa on aiemmin esitetty (ks. esim. lukua 2.1.3), valtion kilpailukyvyn määrittely on vaikeaa, eikä sille ole yleisesti hyväksyttyä määritelmää, ja on jopa esitetty että valtion kilpailukykyä ei ole olemassa. Määrittelytavoista riippuen Suomen kilpailukyky voi olla joko yksi maailman parhaista tai hieman heikentynyt (ks. esim. World Economic Forum 2012, 2013, 2014; International Institute for Management Development 2012, 2013, 2014b). Käsitteen määrittelyn vaikeus hankaloittaa huomattavasti Suomen kilpailukykyyn liittyvien argumenttien totuudenmukaisuuden tarkastelua. Kun valtion kilpailukyvylle ei ole yhtenäistä määritelmää, myös keskustelu aiheesta vaikeutuu. Lienee huomattavasti helpompaa analysoida esimerkiksi velkaantumiseen liittyvien argumenttien totuudenmukaisuutta, koska siitä on saatavilla selkeämpää kvantitatiivista dataa.

Helsingin Sanomissa kilpailukyky näyttäytyy useimmiten neutraalina, mutta huomattavasti useammin varovaisen negatiivisena tai negatiivisena kuin varovaisen myönteisenä tai myönteisenä. Vaikka kilpailukykyyn myönteisesti suhtautuvaa ja kilpailukykyetokseen kriittisesti suhtautuvia näkemyksiä on, ovat ne selkeässä vähemmistössä. Nämä havainnot herättävät kysymyksen siitä, halutaanko mediassa luoda kriisitietoisuutta (ks. Julkunen 2001, 87; ks. esim. Ilmonen 1993, 8), asettaa agenda tai Mika Pantzarin (Yle 2013a) sanoin ”maalata lamaa niin sanotuilla vastuullisilla puheenvuoroilla”. Suoraa johtopäätöstä ei kuitenkaan voi tehdä, eikä haastatteluaineisto varsinaisesti tue kyseistä hypoteesia, vaikka toimittajien omien mielipiteiden jonkinlainen vaikutus uutisointiin muutamissa haastatteluissa tuleekin esiin.

On myös mahdollista, että talouden suhdanteet vaikuttavat uutisointiin ja siihen, mitä ja miten Suomen kilpailukykyvystä puhutaan mediassa. Suomi on viime vuosina velkaantunut (Findikaattori 2014c), ulkomaankauppa on vähentynyt (Findikaattori 2014b) ja työttömyys on kasvanut (Findikaattori 2014d), joten ei ole yllättävää, että monissa puheenvuoroissa julkisessa keskustelussa Suomen tilanne nähdään huonona. Kilpailukykyvertailuiden tulokset huomioon ottaen olisi kuitenkin hyvä käydä analyttistä pohdintaa siitä, johtuvatko Suomen taloudelliset ongelmat kilpailukykyvystä, täysin muista tekijöistä vai näiden yhteisvaikutuksesta. Esimerkiksi Pertti Haaparannan (Yle 6.3.2013) mukaan Suomen kilpailukyky on parantunut, mutta viennissä on nähtävissä ongelmia, jotka johtuvat yritysjohtajien osaamattomuudesta ja huonosta myyntiosaamisesta.

Keskustelu Suomen kilpailukykyvystä näyttäytyy tässä tutkimuksessa melko samankaltaiselta kuin Jaakko Kianderin (2013, 46) arviossa: usein esimerkiksi elinkeinoelämä yrittää kilpailukykypuheen avulla turvata omia etujaan, mutta keskustelussa ja sen taustalla on nähtävissä myös aitoa huolta siitä, miten Suomen ja sen talouden kehitys varmistetaan. Suomen kilpailukyky on tutkimuksen perusteella aihe, joka huolettaa ja kiinnostaa sekä työmarkkinajärjestöjä, asiantuntijoita, kansalaisia että Helsingin Sanomien toimittajia.

Kilpailukyky näyttää olevan tämänkin tutkimuksen perusteella usein yleissana tai hokema, johon viittaamalla voidaan perustella mitä erilaisempia itselle tai omalle viiteryhmälle tärkeitä tavoitteita. Se on samankaltainen retorinen perustelu, kuin esimerkiksi kansalliset intressit (ks. Smith 1986, 23; Weldes 1996, 275–276): sillä luodaan oikeutusta ja kannatusta omille tavoitteille, ja käsitteen määrittely jätetään avoimeksi, jolloin sillä voidaan tarkoittaa melkein mitä vain. Kun valtion kilpailukyvyllä ei ole yleisesti hyväksyttyä määritelmää, mutta kilpailukykyä kuitenkin pidetään tärkeänä, on helppoa perustella itselle tärkeitä tavoitteita tai mielipiteitä sillä, että ne tukevat Suomen kilpailukykyä. Se voi olla varsin tehokasta retoriikkaa: kukapa haluaisi olla Suomen kilpailukykyä vastaan tai kannattaa kilpailukyvyn heikentämistä?

Toimittajien haastatteluissa esille nouseva merkittävä seikka on, että vaihtoehtoisia näkemyksiä haluttaisiin löytää, mutta useista eri syistä niiden löytäminen vaikuttaa olevan vaikeaa. Onko yksi yhden totuuden kulttuurin syy siinä, että vaihtoehtoisia näkemyksiä omaavia asiantuntijoita ei juuri ole, he eivät osaa pitää itsestään meteliä tai he eivät osaa muotoilla sanojaan niin, että heitä haastateltaisiin mediassa? Tilanne on deliberatiivisen demokratian kannalta ongelmallinen. Talouspoliittisen keskustelun ei tulisi olla yksipuolista (esim. Kantola 2002b, 289–290). Yksi syy vaikeuteen löytää vaihtoehtoisia asiantuntijoita voi erityisesti talouspoliittisessa keskustelussa olla se, että ”kriittiset taloustutkijat” ovat varsinaisesti alkaneet järjestäytyä vasta hiljattain. Vuonna 2013 esimerkiksi perustettiin *Poliittisen talouden tutkimuksen seura*.¹² (Ahokas & Holappa 2014, 359.) Haastateltujen toimittajien oma ajatusmaailma näyttää mukailevan deliberatiivisen demokratian ihanteita, mutta käytännön työssä kiire, resurssit ja vaikeus löytää vaihtoehtoisia näkemyksiä näyttävät nousevan deliberatiivisen demokratian toteutumisen esteeksi.

Olennaista on myös huomata haastatteluissa ilmennyt erilaisten mielipiteiden ja näkemysten hajonta. Haastatellut toimittajat ovat monista kysymyksistä eri mieltä, minkä voi tulkita merkiksi toimituksen moninaisuudesta ja/tai moniäänisyydestä.

12 ks. www.poliittinentalous.fi.

Toimittajia ja mediaa ei ole perusteltua käsitellä homogeenisena, yhtenäisenä ja samalla tavalla ajattelevana ja toimivana kokonaisuutena, vaikka ajatus voikin tuntua houkuttavalta esimerkiksi poliittisessa keskustelussa (vrt. esim. Tossavainen 2011).

Myös tämän tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että Suomen kilpailukyky näyttäytyy merkittävänä kansallisena haasteena ja intressinä globalisaation aikakaudella (ks. esim. Kettunen 2008, 181–182; Weldes 1996, 275–276; Smith 1986, 23). *Kilpailukykyynationalismi* elää ja voi hyvin myös mediassa: *konsensuksella vahvistaminen* ja *tosiasioihin* vetoaminen ovat suosittua retoriikkaa. Ajatukset kansallisesta yhtenäisyydestä ja konsensuksesta eivät ole väistyneet globalisaation ja median muutoksen tieltä, vaan huoli Suomen kilpailukykyvystä näyttää Helsingin Sanomissa olevan varsin pitkälti aihe, jonka tulisi puheenvuorojen perusteella koskettaa kaikkia suomalaisia.

Tutkimuksen tulokset herättävät jonkin verran huolta julkisen keskustelun tilasta ainakin Helsingin Sanomien ja Suomen kilpailukykyvyn osalta. Sekä aineistoanalyysin että toimittajien haastattelujen perusteella voidaan todeta, että keskustelu kilpailukykyvyn osalta – ja haastattelujen perusteella erityisesti eurokriisin osalta – ei ole läheskään niin moniäänistä kuin se voisi olla. Talouteen liittyy epävarmuutta, monimutkaisuutta ja monitulkintaisuutta, minkä olisi hyvä näkyä monipuolisemmin myös uutisoinnissa (ks. Kantola 2002b, 289–290; Kiander & Vartia 1998, 169). Suomen kilpailukykyvyn parantamiseksi tai siihen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi ei välttämättä ole yksiselitteisiä ratkaisuja. Suositulla *Tosiasiat puhuvat puolestaan* -retoriikalla argumentoituihin väitteisiin liittyy todellisuudessa epävarmuutta, eikä politiikan tekeminen ole oikeasti vaihtoehtotonta. Huoleen talouspoliittisen keskustelun moniäänisyyden puutteesta (esim. Ahokas & Holappa 2014, 358–359; Rahkonen & Hiilamo 2013) voi tutkimuksen perusteella yhtyä ainakin osittain. On kuitenkin huomattava, että vaihtoehtoisiaakin näkemyksiä aineistoanalyysistä löytyy, ja haastatellut toimittajatkin ovat henkilöstä riippuen enemmän tai vähemmän huolissaan moniäänisyyden tai vaihtoehtoisten näkemysten puutteesta.

Tutkimuksen alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia, mutta ne eivät ole suoria ja kiistämättömiä totuuksia, vaan pikemminkin yksi näkökulma tarkasteltuun ilmiöön. On huomioitava diskurssianalyysiin liittyvä tulkinnallisuus. Diskurssianalyysi on varsin väljä kehys, mikä tarjoaa tutkijalle paljon vapautta. Toisaalta siinä on myös esimerkiksi liiallisen yksinkertaistamisen tai tiivistämisen riski. (ks. esim. Pynnönen 2013, 35–36.) Tutkimuksessa löydetty viisi erilaista diskurssia eivät kata aineiston kaikkia tekstejä, ja toinen tutkija voisi löytää diskursseja enemmän tai vähemmän, ja nimetä ne eri tavalla. Myös teemahaastattelujen osalta on todettava, että toinen tutkija saattaisi valita erilaisia kysymyksiä ja analysoida vastauksia eri tavalla.

Tutkimustulosten perusteella ei voi lähteä tekemään yleistyksiä suomalaisen median suhtautumisesta Suomen kilpailukykyyn ja aiheesta uutisoimiseen. Ei ole mahdotonta, etteikö esimerkiksi joissakin muissa tiedotusvälineissä Suomen kilpailukykyistä käytäisi erittäin moniäänistä keskustelua. Laajempi analyysi vaatisi suuremman aineiston useammasta tiedotusvälineestä, mikä olisi luontevampaa väitöskirjalle kuin pro gradu -tutkielmalle. Tämä tutkimus luo yhdenlaisen katsauksen aikamme tärkeään teemaan – Suomen kilpailukykyyn – ja sen käsittelyyn Suomen laajalevikkisimmässä sanomalehdessä. Lisäksi tutkimus osallistuu poliittisen ja talouspoliittisen journalismin tilasta käytävään keskusteluun omalla panoksellaan. Hyödyllisinä tutkija näkee myös tutkimustulosten yhteydessä nousseet jatkotutkimusaiheet, joita käsitellään seuraavassa luvussa.

5.2 Pohdintaa ja jatkotutkimusaiheita

Tutkimuksessa havaitut median resurssien vähäisyys, lausuntoautomaattien käyttö mediassa ja vaihtoehtoisten näkemysten puute eivät kuitenkaan tarkoita, etteivätkö erilaiset mielipiteet ja näkemykset voisi kohdata muualla. Sosiaalinen media – esimerkiksi Twitter, Facebook ja blogisivustot – mahdollistavat erittäin monipuolisen keskustelun, johon voivat osallistua yhdessä sekä asiantuntijat, poliitikot, toimittajat että kansalaiset. Nähdäänkö jo lähitulevaisuudessa kehitystä,

missä perinteisessä mediassa käytävä keskustelu yksipuolistuu entisestään, ja moniäänisempää keskustelua käydään sosiaalisessa mediassa tai muissa ei-poliittisissa tiloissa perinteisen poliittisen tilan sijaan? (esim. Pitkänen 2009, 126–140; Munson & Resnick 2010; Semaan ym. 2014.)

Millä tavalla Helsingin Sanomien kilpailukykyuutisointi mahdollisesti vaikuttaa politiikkaan? Helsingin Sanomat on päätöksentekijöiden keskuudessa seuratuin tiedotusväline (Kunelius ym. 2010, 266–268). Yleisesti kansainvälisissä tutkimuksissa on huomattu, että talousuutisoinnissa käydyillä debateilla on ollut vaikutusta harjoitettuun talouspolitiikkaan (Davis 2002, 80–83). Anu Kantola (2002a, 264) on tehnyt havaintoja talousasiantuntijoiden käyttämien käsitteiden ja puhetapojen suodattumisesta päättäjien puheeseen 1990-luvun talouskriisissä. Johtopäätösten tekeminen nykytilanteesta vaatisi kuitenkin ajankohtaista tutkimusta siitä, onko Suomessa julkisella debatilla vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon.

Millaisia tutkimusaiheita näiden johtopäätösten perusteella voi suositella? Aiemmin esiin tulleiden potentiaalisten tutkimusaiheiden lisäksi esimerkiksi kilpailukykykeskustelusta voisi tehdä väitöskirjan laajentamalla tutkimusaineistoa useammalla vuodella, laajentamalla teoreettista viitekehystä, ottamalla tarkasteluun myös muita sanomalehtiä tai medioita kuin Helsingin Sanomat ja tekemällä enemmän toimittajien haastatteluja. Olisi myös mielenkiintoista tietää, mitä kansalaiset ajattelevat Suomen kilpailukyvyistä: eroavatko heidän näkemyksensä eliitin ja asiantuntijoiden mielipiteistä (ks. esim. Julkunen 2001, 83–84)? Tutkimisen aihetta olisi myös poliitikkojen tavassa puhua kilpailukyvyistä: millaisia diskursseja heidän puheestaan löytyy, ja siirtyvätkö talousasiantuntijoiden käyttämät puhetavat ja käsitteet poliittisten päättäjien puheeseen kuten 1990-luvun talouskriisin tapauksessa (ks. Kantola 2002a, 264). Voisi myös tutkia vertailevasti poliitikkojen kilpailukyky näkemyksiä ja median uutisointia: tuottaako media konsensusta vai suhtautuuko se poliittiseen valtaan kriittisesti. Esimerkiksi EU:n talouskriisiä käsittelevässä uutisoinnissa ennen eduskuntavaaleja 2011 mediassa nähtiin molempia suuntauksia (Railo 2012, 261–

262). Kaksi haastatelluista toimittajista suhtautuu kriittisesti median uutisointiin eurokriisistä, minkä vuoksi aiheeseen liittyvälle tutkimukselle voisi olla tilausta. Olisi myös aiheellista tutkia tarkemmin toimittajien haastatteluissa ilmi tullutta huolta vaihtoehtoisten näkemysten löytämisen vaikeudesta: onko yksi syy ”yhden totuuden kulttuuriin” siinä, että vaihtoehtoisten näkemysten löytäminen on todella vaikeaa?

Oman oppiaineeni yhteiskuntapolitiikan alalta olisi mielenkiintoista kuulla näkemyksiä Suomen kilpailukyvyistä. Vaikuttaa siltä, että Suomen kilpailukyky aiheena ei ole sosiaalitieteilijöiden keskuudessa kovinkaan suosittu. Tämän tutkielman perusteella sosiaalitieteilijät eivät näy kovin usein myöskään mediassa – ainakaan Helsingin Sanomissa, syystä tai toisesta. Koska Suomen kilpailukyky näyttää olevan jopa yksi tärkeimmistä politiikkaan liittyvistä teemoista, tulisi myös erityisesti yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan tutkijoilla olla asiaan jotain painavaa sanottavaa: Miten vaatimukset Suomen kilpailukykyyn liittyvistä toimista vaikuttavat hyvinvointivaltioon ja -palveluihin? Mitä Suomen kilpailukyvyllä sosiaalitieteilijöiden mielestä tarkoitetaan? Millainen merkitys julkisella sektorilla ja esimerkiksi sen koolla on Suomen kilpailukyvyllä? Kun kilpailukykyajattelu on läpäissyt koko yhteiskunnan, tulisiko hyvinvointipalveluita tukevien asiantuntijoiden omaksua kantojensa perustelu myös kilpailukykyyn liittyvillä perusteilla? Ainakin se voisi olla tehokasta retoriikkaa, ja joku toimittaja saattaisi olla kiinnostunut myös sosiaalitieteilijän näkemyksistä. Ainakin, jos hänellä on jotain mielenkiintoista sanottavaa.

Lähteet

Ahokas, Jussi & Holappa, Lauri (2014): Rahatalous haltuun. Irti kurjistavasta talouspolitiikasta. Helsinki: Like.

Alapuro, Risto (2010): Ulkoinen ja sisäinen: Suomen poliittisen kulttuurin pitkä linja. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010):5, 528–537.

Alasuutari, Pertti (2006): Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus, 43–64.

Allén, Tuovi & Karhu, Matti (2003): Pennejä taivaasta? Neljännesvuosisata talouspolitiikan koulutusta. Teoksessa Allén, Tuovi & Karhu, Matti (toim.): Pennejä taivaasta? Talouspolitiikkakoulutusta 25 vuotta. Helsinki: Edita Prima, 12–41.

Ampuja, Marko & Koivisto, Juha & Väliverronen, Esa (2014): Medioituminen: iskusana, analyyttinen työkalu vai uusi paradigma? Media & viestintä 37(2014): 2, 22–37.

Bayoumi, Tamim & Saito, Mika & Turunen, Jarkko (2013): IMF Working paper. Measuring Competitiveness: Trade in Goods or Tasks?.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13100.pdf>. Luettu 15.4.2014.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002): Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences. Lontoo: Sage Publications.

Beck, Ulrich (2006): The Cosmopolitan Vision. Cambridge: Polity Press.

Bennett, Lance W. & Lawrence, Regina G. & Livingston, Steven (2007): When the Press Fails: Political Power and the News Media from Iraq to Katrina. Chicago: The University of Chicago Press.

Berg, Andrew & Ostry, Jonathan D. & Tsangarides, Charalambos G. (2014): Redistribution, Inequality and Growth. Washington: International Monetary Fund.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1402.pdf>. Luettu 2.6.2014.

Berg, Laura & Niemi, Mari K. & Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville & Railo, Erkki (2009): Poliitiikan julkisuuden perusvirta. Teoksessa Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.): Poliitiikan journalismin tila Suomessa. Turku: Kirja-Aurora, 33–78.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1966): Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suomennos vuodelta 1994. Helsinki: Gaudeamus.

Bourdieu, Pierre (2005): The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field. Teoksessa Benson, Rodney & Neveu, Erik (toim.): Bourdieu and the Journalistic Field. Cambridge, Malden: Polity Press.

Brittan, Samuel (2013): Politicians should stop their talk of competitiveness. Financial Times 13.6.2013. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7bb9e612-d360-11e2-95d4-00144feab7de.html>. Luettu 8.9.2014.

Burr, Vivien (1995): An Introduction to Social Constructionism. Uusintapainos, vuosi 2006. Abingdon: Taylor & Francis Group.

Büchi, Rolf (2006): Kohti osallistavaa demokratiaa: kansanäänestykset demokration välineenä. Helsinki: Like.

Carlyle, Thomas (1840): On Heroes, Hero-worship and the Heroic in History. Uusintapainos, vuosi 2001. Lontoo: The Electric Book Company.

Cohen, Joshua (2003): Deliberation and democratic legitimacy. Teoksessa Matravers, Derek & Pike, Jon (toim.): Debates in Contemporary Political Philosophy: An anthology. Abingdon: Taylor & Francis Group, 342–360.

Council of the European Union (2014): Restoring European Competitiveness and Growth. Speech by Herman Van Rompuy President of the European Council at the Lisbon Council "2011 Euro Summit". http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/126072.pdf. Luettu 19.5.2014.

Dahlen Rogstad, Ingrid (2013): Political News Journalists in Social Media. Transforming political reporters into political pundits? Journalism Practice, DOI: 10.1080/17512786.2013.865965.

Davis, Aeron (2002): Public Relations Democracy. Public Relations, Politics and the Mass Media in Britain. Manchester: Manchester University Press.

Dearing, James W. & Rogers, Everett M. (1996): Agenda-Setting. Kalifornia: Sage Publications.

Eduskunta (2014): Täysistunnon pöytäkirja PTK 85/2014 vp. http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/puh_85_2014_vp_1_42_42_p.shtml. Luettu 30.9.2014.

Elinkeinoelämän keskusliitto (2013): Menestyvä ja hyvinvoiva Suomi. Rakennemuutoksesta kestävään kasvuun. Helsinki: EK. <http://ek.fi/wp-content/uploads/Menestyv-ja-hyvinvoiva-Suomi.pdf>. Luettu 7.9.2014.

Eräsaari, Risto (1999): Mistä asiantuntijuus on kotoisin?. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.): Sosiaalipolitiikan uudet avaukset. Helsinki: Helsingin yliopiston avoin

yliopisto, 231–237.

Eurooppatiedotus (2014): Suomen tie EU:n jäseneksi. <http://eurooppa-tiedotus.fi/public/default.aspx?nodeid=37838&contentlan=1&culture=fi-FI>. Luettu 8.9.2014.

European Commission (2010): Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. <http://www.epaveldas.lt/documents/10165/19809/doc014%20Europe%202020.pdf>. Luettu 19.5.2014.

Findikaattori (2014a): BKT asukasta kohti. <http://findikaattori.fi/fi/2>. Luettu 2.9.2014.

Findikaattori (2014b): Ulkomaankauppa kansantaloudessa. <http://findikaattori.fi/fi/33>. Luettu 12.9.2014.

Findikaattori (2014c): Julkinen velka ja alijäämä. <http://www.findikaattori.fi/fi/44>. Luettu 20.10.2014.

Findikaattori (2014d): Työttömyysaste. <http://www.findikaattori.fi/fi/34>. Luettu 28.10.2014.

Finlex (1999): 11.6.1999/731. Suomen perustuslaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Luettu 8.9.2014.

Finlex (2003): 13.6.2003/460. Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030460>. Luettu 8.9.2014.

Finlex (2009): 24.7.2009/558. Yliopistolaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558>. Luettu 12.9.2014.

Fleurbaey, Marc (2008): Beyond GDP: Is There Progress in the Measurement of Individual Well-Being and Social Welfare?*. Ranska: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/Beyond_GDP.pdf. Luettu 9.9.2014.

Grönlund, Kimmo (2009): Poliittinen tietämys. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.): Vaalit yleisödemokratiassa: Eduskuntavaalitutkimus 2007. Tampere: Tampere University Press, 175–205.

Haaparanta, Pertti (2012): Kilpailukyvytön Suomi? <http://blog.hse-econ.fi/?p=4884>. Luettu 7.1.2014.

Haaparanta, Pertti (2013): Kansainväliset tarjontaketjut ja kilpailukyvyyn mittaaminen. <http://blog.hse-econ.fi/?p=5764>. Luettu 7.1.2014.

Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti (2011): Maailman paras maa. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2011. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2011/03/Maailman-paras-maa.pdf>. Luettu 1.12.2013.

Habermas, Jürgen (1984): The Theory of Communicative Action, Vol 1: Reason and the Rationalization of Society. Boston: Beacon Press.

Habermas, Jürgen (2004): Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Jyväskylä: Gummerus.

Hacking, Ian (1999): Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? Suomennos vuodelta 2009. Tampere: Vastapaino.

Harakka, Timo (2010): Luoton loppu. Rahavallan raunioilta kohti uutta kapitalismia. Helsinki: Werner Söderström.

Hautamäki, Antti & Lehtonen, Tommi & Sihvola, Juha & Tuomi, Ilkka & Vaaranen, Heli & Veijola, Soile (2005): Yhteisöllisyyden paluu. Helsinki: Gaudeamus.

Heiskala, Risto (2006): Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus, 14–42.

Heiskala, Risto & Kantola, Anu (2010): Vallan uudet ideat: Hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan. Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.): Valta Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 124–184.

Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (2006): Johdanto: Suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan? Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus, 7–13.

Heiskala, Risto & Virtanen, Akseli (2011): Talous yhteiskuntateorian ongelmana. Teoksessa Heiskala, Risto & Virtanen, Aleks (toim.): Talous ja yhteiskuntateoria I. Vanhan maailman talous ja suuri murros. Helsinki: Gaudeamus, 15–50.

Hietaneva, Panu (2012): Facebook-avoimuus jakaa mielipiteitä. Journalisti 3/2012. <http://www.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2012/03/artikkelit/facebook-avoimuus-jakaa-mielipit/>. Luettu 4.9.2014.

Hiilamo, Heikki & Soininvaara, Osmo (2011): On aika hyvästellä kolmikanta. <http://www.soininvaara.fi/2011/04/14/on-aika-hyvastella-kolmikanta/>. Luettu 7.7.2014.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001): Tutkimushaastattelu.

Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Hoffrén, Jukka (2010): Hyvinvoinnin mittaaminen vaatii uusia työkaluja. Tieteessä tapahtuu 6/2010. Helsinki: TSV, 3–8.

Hoffrén, Jukka & Lemmetyinen, Inka & Pitkä, Leeni (2010): Esiselvitys hyvinvointi-indikaattoreista. Mittareiden vertailu ja kehittämiskohteet. Sitran selvityksiä 32. Helsinki: Sitra.

Hämäläinen, Timo (2009): Yhteiskunnallinen murros ja henkinen hyvinvointi. Sitran selvityksiä 8. Helsinki: Sitra.

IGM Forum (2013): Minimum Wage. http://www.igmchicago.org/igm-economic-experts-panel/poll-results?SurveyID=SV_br0IEq5a9E77NMV. Luettu 1.12.2013.

Ilmonen, Kaj (1993): Ay-liikkeen vaihtoehdot 1990-luvun Suomessa. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.): Kestävyyskoe. Kirjoituksia 90-luvun Suomesta. Tampere: Vastapaino, 174–204.

Iltasanomat (2010): Suomi ei sittenkään maailman paras maa? Newsweek-vertailussa muhii jättimoka. 18.8.2010. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288336162926.html>. Luettu 9.9.2014.

Ilmonen, Kaj (1993): Esipuhe. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.): Kestävyyskoe. Kirjoituksia 90-luvun Suomesta. Tampere: Vastapaino, 7–18.

Iltalehti (2014): Sixten Korkman: Eurossa pysyminen Suomelle järkevää. 7.5.2014. http://www.iltalehti.fi/talous/2014050718271996_ta.shtml. Luettu 20.5.2014.

International Institute for Management Development (2012): IMD announces its 2012 World Competitiveness Rankings. <http://www.imd.org/news/IMD-announces-its-2012-World-Competitiveness-Rankings.cfm>. Luettu 16.6.2014.

International Institute for Management Development (2013): The World Competitiveness Scoreboard 2013. <http://www.imd.org/uupload/IMD.WebSite/wcc/WCYResults/1/scoreboard.pdf>. Luettu 16.6.2014.

International Institute for Management Development (2014a): Factors and Criteria. <http://www.imd.org/wcc/wcc-factors-criteria/>. Luettu 16.6.2014.

International Institute for Management Development (2014b): The World Competitiveness Scoreboard 2014. http://www.imd.org/uupload/IMD.WebSite/wcc/WCYResults/1/scoreboard_2014.pdf. Luettu 16.6.2014.

Isola, Anna-Maria (2014): Diskurssianalyysi. Luento ja luentomateriaali

“Kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät” -kurssilla 11.2.2014. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos.

Isosaari, Inka (2014): Uusia välineitä, vanhoja käyttötapoja? Poliitiikan toimittajat Facebookissa ja Twitterissä. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, viestinnän, median ja teatterin yksikkö.

Itkonen, Terho (2000): Uusi kieliopas. Helsinki: Tammi.

Jakonen, Mikko (2010): Tuomas Ylä-Anttila (2010). Poliitiikan paluu: Globalisaatioliike ja julkisuus. Vastapaino, Tampere. Kirja-arvio. Kansalaisyhteiskunta 1/2010, 121–136.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1993): Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 75–108.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero (1993): Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17–47.

Jokinen, Arja (1999a): Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero (1999): Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 37–53.

Jokinen, Arja (1999b): Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero (1999): Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 126–159.

Journalisti (1994): EU-myönteiset henkilöt näkyivät mediassa kriitikkoja paremmin. 3.11.1994.

Julkisen sanan neuvosto (2014): Journalistin ohjeet ja liite. http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Luettu 22.10.2014.

Julkunen, Raija (2001): Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2002): Sosiaalipoliitiikan linjanmuutokset. Teoksessa Ahonen, Juha & Immonen, Tuula (toim.): Hyvinvoinnin haasteet ja työelämä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2002:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 26–38.

Juncker, Jean-Claude (2014): A New Start for Europe: My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change. Political Guidelines for the next European Commission. <http://ec.europa.eu/about/juncker->

commission/docs/pg_en.pdf. Luettu 23.9.2014.

Jyrkiäinen, Jyrki (2008): Journalistit muuttuvassa mediassa. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja B 50/2008. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kahane, David & Weinstock, Daniel (2009): Introduction. Teoksessa Kahane, David & Weinstock, Daniel & Leydet, Dominique & Williams, Melissa: Deliberative Democracy in Practice. Vancouver: UBC Press, 1–18.

Kanniainen, Vesa (2012): Patomäki ideologisella ristiretkellä. <http://www.libera.fi/fi/blogi/patomaki-ideologisella-ristiretkella/>. Luettu 5.12.2013.

Kantola, Anu (2002a): Markkinakuri ja managerivalta. Helsinki: Loki-kirjat.

Kantola, Anu (2002b): Se keskustelu jäi käymättä – poliittinen eliitti ja talouskriisin julkisuus. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.): Laman julkisivut: Media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä. Helsinki: Palmenia, 263–300.

Kantola, Anu (2004): Suomea trimmaamassa. Strategiset retoriikat yrityksissä, politiikassa ja ay-liikkeessä 1980 – 2003. Teoksessa Sitra (2004): Artikkelikokoelma tutkimushankkeesta Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys. <http://www.sitra.fi/julkaisut/Heiskala.pdf>. Luettu 17.10.2014.

Kantola, Anu (2006): Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus, 156–178.

Kantola, Anu (2011a): Modernin julkisuuden teoria ja käytännöt. Teoksessa Kantola, Anu (toim.): Hetken hallitsijat. Helsinki: Gaudeamus.

Kantola, Anu (2011b): Tyhjää vai täyttä julkista elämää? Teoksessa Kantola, Anu (toim.): Hetken hallitsijat. Helsinki: Gaudeamus.

Kantola, Anu (2011c): Notkean journalismin nousu. Teoksessa Kantola, Anu (toim.): Hetken hallitsijat. Helsinki: Gaudeamus.

Keskisuomalainen (2013): Professorit ja Tami: Suomalaiset liian vaatimattomia. 21.9.2013. <http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/professorit-lahjakuutta-tuotava-rohkeammin-esiin/1670544>. Luettu 15.9.2014.

Kettunen, Pauli (2008): Globalisaatio ja kansallinen me. Tampere: Vastapaino.

Kettunen, Pauli (2011): The transnational construction of national challenges: the ambiguous Nordic model of welfare and competitiveness. Teoksessa Kettunen, Pauli & Petersen, Klaus (toim.): Beyond Welfare State Models: Transnational

Historical Perspectives on Social Policy. Iso-Britannia: MPG Books Group, 16–40.

Kettunen, Pauli (2012): Kansallinen toimijuus suomalaisessa politiikassa. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.): Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia. Helsinki: Helsingin yliopisto, politiikan ja talouden tutkimuksen laitos, 75–98.

Kettunen, Pauli (2013): Kriisitietoisuus on suomalainen menestystarina. Helsingin Sanomat 6.12.2013.

Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti (1998): Suuri lama: Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. Helsinki: Taloustieto.

Kiander, Jaakko (2001): Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset. VATT-julkaisuja 27:5. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kiander, Jaakko (2013): Talous, työllisyys ja kilpailukyky. Teoksessa Raunio, Tapio & Saari, Juho (toim.): Euroopan paras maa? Suomen muuttuva asema Euroopan unionissa. Helsinki: Gaudeamus, 40–61.

Konjunkturi-institutet (2012): Osa 1. Kilpailukykyyn kehitys Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa Valtioneuvoston kanslia: Kilpailukyky ja työn tarjonta – oppia Ruotsin kokemuksista?. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja. 4/2012, 11–42. <http://vnk.fi/julkaisukansio/2012/r04-kilpailukyky/pdf/fi.pdf>. Luettu 8.10.2014.

Kosicki, Gerald M. (1993): Problems and Opportunities in Agenda-Setting Research. *Journal of Communication* 43(2), 100–127.

Koskinen, Minna (2008): ”Ja globalisaation pyörä pyörii”. Diskursiivinen analyysi Helsingin Sanomien pääkirjoituksista 1997–2007. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Krugman, Paul (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs* 73:2, 28–44.

Kunelius, Risto & Noppari, Elina & Reunanen, Esa (2010): Media vallan verkoissa. Tampere: Tampereen yliopisto.

L. Shaw, Donald & McCombs, Maxwell & Weaver, David (2004): Agenda-Setting Research: Issues, Attributes, and Influences. Teoksessa Lee Kaid, Lynda (toim.): *Handbook of Political Communication Research*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 257–282.

Laakkonen, Mikko (2010): Paperiliitto ja kilpailukyky-yhteiskunta. Paperiliitto suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksen vuosina 1985–2009. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Laukia, Joonas (2013): Lentoliikenteen päästökauppa Suomessa – Valmistelu ja implementointi politiikkaverkostossa. Yleisen valtio-opin pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, politiikan ja talouden tutkimuksen laitos.

Lehtonen, Pauliina (2013): Itsensä markkinoijat. Nuorten journalistien urapolut ja yksilöllistytvä työelämä. Tampere: Tampere University Press.

Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari (1996): Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilka (toim.): Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino, 85–108.

Levikintarkastus Oy (2013): LT-levikkitilasto 2013.
<http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2014/06/Levikkitilasto2013.pdf>. Luettu 24.6.2014.

Lounasmeri, Lotta (2010): Kansallisen konsensuskulttuurin jäljillä. Globalisaatioajan Suomi Helsingin Sanomissa. Viestinnän väitöskirja, Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

Luostarinen, Heikki (1998): Vahvojen asialla? Julkisuuden hallinnan mekanismit ja journalismin itsenäisyys. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.): Viestinnän jäljillä. Helsinki: WSOY, 189–206.

Luostarinen, Heikki & Uskali, Turo (2006): Suomalainen journalismi ja yhteiskunnan muutos. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus, 179–202.

Mancini, Paolo (1991): The public sphere and the use of news in a 'coalition' system of government. Teoksessa Dahlgren, Peter & Sparks, Colin (toim.): Communication and Citizenship. Journalism and the Public Sphere. Lontoo & New York: Routledge / Abingdon: Taylor & Francis Group, 135–152.

Marsh, David (1998): Comparing Policy Networks. Buckingham: Open University Press.

McQuail, Denis (1987): Processes of Media Effects. Teoksessa Boyd-Barrett, Oliver & Braham, Peter (toim.): Media, Knowledge and Power. Bristol: Leaper & Gard, 80–107.

Moisio, Pasi & Rämö, Tuomas (2007): Koettu yksinäisyys demografisten ja sosioekonomisten taustatekijöiden mukaan Suomessa vuosina 1994 ja 2006. Yhteiskuntapolitiikka 72:4, 392–401.

Moring, Tom & Mykkänen, Juri (2009): Vaalikampanja. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.): Vaalit yleisödemokratiassa: Eduskuntavaalitutkimus

2007. Tampere: Tampere University Press, 28–59.

MTV (2010): Nettikysymys: Suomi ei ole maailman paras maa. 18.8.2010. <http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/nettikysymys-suomi-ei-ole-maailman-paras-maa/1847408>. Luettu 9.9.2014.

Munson, Sean A. & Resnick (2010): The prevalence of political discourse in non-political blogs. Fifth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media. <http://www.aaai.org/ocs/index.php/ICWSM/ICWSM11/paper/viewFile/2871/3268>. Luettu 4.10.2014.

Niemi, Mari K. (2014): Kaksi tietä huipulle. Media ja puoluejohtajuus Suomessa naisten noususta populismin aaltoon. Poliittisen historian väitöskirja, Turun yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos. Turku: Turun yliopisto.

Nieminen, Hannu (1998): Viestintä ja demokratia. Kohti pluralistista julkisuutta? Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.): Viestinnän jäljillä. Helsinki: WSOY, 275–300.

Nieminen, Hannu (2006): Kansa seiso! loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917. Tampere: Vastapaino.

OECD (2014): OECD Economic Surveys Finland. February 2014. Overview. Pariisi: OECD. http://www.oecd.org/eco/surveys/Overview_Finland_2014.pdf. Luettu 14.10.2014.

Parikka, Suvi & Martelin, Parikka (2011): Terveyttä, hyvinvointia ja palvelujärjestelmän toimivuutta kuvaavien indikaattorien tarve, käyttö ja ongelmat. THL:n avainindikaattorihankkeen tietotarvekyselyn tulokset. THL Raportti 59/2011. Helsinki: THL.

Patomäki, Heikki (2012): Olemme kaikki ideologisia – siksi kannatamme julkista vapautta ja demokratiaa. <http://heikkiatomki.puheenvuoro.uusisuomi.fi/124612-olemme-kaikki-ideologisia-siksi-kannatamme-julkista-vapautta-ja-demokratiaa>. Luettu 5.12.2013.

Pekonen, Kyösti (1991): Symbolinen modernissa politiikassa. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisusarja 25. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pentikäinen, Mikael (2012): Kansakunnan pelastamisen hetki. Helsingin Sanomat 2.12.2012.

Pietikäinen, Petteri (2011): Asiantuntijavaltakin vaatii vahtikoiransa. <http://www.aka.fi/fi/A/Ohjelmat-ja-yhteistyö/Akatemiaohjelmat/Etusivun-elementit/Asiantuntijavaltakin-vaatii-vahtikoiransa/>. Luettu 8.9.2014.

Pitkänen, Ville (2009): Mullistaako internet politiikan journalismin? Teoksessa

Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.): Poliitiikan journalismin tila Suomessa. Turku: Kirja-Aurora, 109–144.

Pynnönen, Anu (2013): Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. N:o 379/2013, Working Paper. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42412/978-951-39-5471-0.pdf>. Luettu 28.10.2014

Rahkonen, Keijo & Hiilamo, Heikki (2013): Sosiaalitieteilijöiden äänen luulisi saavan nyt painoa. Helsingin Sanomat 11.9.2013.

Rahkonen, Juho (2006): Journalismi taistelukenttänä. Suomen Nato-jäsenyydestä käyty julkinen keskustelu 2003–2004. Väitöskirja, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Railo, Erkka (2012): Euroopan unionin talouskriisin julkisuus – kritiikistä konsensukseen. Teoksessa Pernaa, Ville & Railo, Erkka (toim.): Jytky: Eduskuntavaalien 2011 mediajulkisuus. Turku: Kirja-Aurora, 231–263.

Railo, Erkka (2013): Paikallisen julkisuuden toimijat. Teoksessa Hatakka, Niko & Railo, Erkka & Ruohonen, Sini (toim.): Kuntavaalit 2012 mediassa. Kunnallisanalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 75. Helsinki: Kaks, 119–148.

Railo, Erkka & Välimäki, Matti (2012): Kamppailu julkisuuden hallinnasta. Teoksessa Pernaa, Ville & Railo, Erkka (toim.): Jytky: Eduskuntavaalien 2011 mediajulkisuus. Turku: Kirja-Aurora, 100–161.

Reader's Digest (2013): Tutkimus: Suomalainen luottaa eniten palomieheen, vähiten poliitikkoon. <http://www.rd.fi/tutkimus-suomalainen-luottaa-eniten-palomieheen-vahiten-poliitikkoon>. Luettu 30.10.2014.

Reinert, Erik S. (1994): Competitiveness and its predecessors – a 500-year cross-national perspective. STEP Rapportserien. Oslo: STEP.

Reporters sans frontières (2012): World Press Freedom Index 2011–2012. Pariisi: Reporters sans frontières. http://en.rsf.org/IMG/CLASSEMENT_2012/C_GENERAL_ANG.pdf. Luettu 1.9.2014.

Reporters sans frontières (2013): World Press Freedom Index 2013. Pariisi: Reporters sans frontières. http://fr.rsf.org/IMG/pdf/classement_2013_gb-bd.pdf. Luettu 1.9.2014.

Reporters sans frontières (2014): World Press Freedom Index 2014. Pariisi: Reporters sans frontières. http://rsf.org/index2014/data/index2014_en.pdf. Luettu 1.9.2014.

Rhodes, Rod A. W. (1997): *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Buckingham: Open University Press.

Rodriquez, Ricardo & Warmerdam, John & Triomphe, Claude Emmanuel (toim.) (2010): *The Lisbon Strategy 2000 – 2010. An analysis and evaluation of the methods used and results achieved*. Bryssel: Euroopan parlamentti.
<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201107/20110718ATT24270/20110718ATT24270EN.pdf>. Luettu 19.5.2014.

Ruostetsaari, Ilkka (1992): *Vallan ytimessä. Tutkimus suomalaisesta valtaeliitistä*. Helsinki: Gaudeamus.

Saari, Juho & Pessi, Anne Birgitta (2011): *Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Teoksessa Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho (toim.): *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 15–42.

Salminen, Esko (2006): *Mediavallan aika. Poliittikka tiedotusvälineissä Mauno Koivistosta Tarja Haloseen*. Helsinki: Edita Prima.

Sartti, Seija (2013): *Puhuvat päät kolisevat tyhjää*. Helsingin Sanomat 11.9.2013.

Saukkonen, Pasi (2012): *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen kulttuuri*. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.): *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Helsinki: Helsingin yliopisto, politiikan ja talouden tutkimuksen laitos, 27–52.

Semaan, Bryan & Robertson, Scott P. & Douglas, Sara & Maruyama, Misa (2014): *Social Media Supporting Political Deliberation Across Multiple Public Spheres: Towards Depolarization*. ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work (CSCW 2014). Baltimore, MD. New York: ACM.

Seppänen, Janne & Väliaverronen, Esa (2013): *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

Setälä, Maija (2003): *Demokratian arvo. Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet*. Helsinki: Gaudeamus.

Smith, Steve (1986): *Theories of Foreign Policy: An Historical Overview*. *Review of International Studies* 12(1), 13–29.

Soroka, Stuart N. (2002): *Issue Attributes and Agenda-Setting by Media, the Public, and Policymakers in Canada*. *International Journal of Public Opinion Research* 14(3), 264–285.

Sounela, Raimo (2001): *Työllisyys talouspoliittisessa retoriikassa. Työllisyystavoite Suomen valtion budjettiperusteluissa ja Kansantaloudellisen aikakauskirjan*

talouspoliittisessa kirjoittelussa vuosina 1991 – 1997. Väitöskirja, Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos.

Spiegel (2009): Beyond GDP: Economists Search for New Definition of Well-Being. 22.9.2009. <http://www.spiegel.de/international/business/beyond-gdp-economists-search-for-new-definition-of-well-being-a-650532.html>. Luettu 9.9.2014.

Suomen Kuvalehti (2013): Kilpailukyvyttömyyden syy: huono johtaminen. 2.4.2013. <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/talous/kilpailukyvyttomyyden-syy-huono-johtaminen/>. Luettu 7.9.2014.

Suoninen, Eero (1999): Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999): Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino: 1999, 17–36.

Talouselämä (2014): "Tuloerojen tasaaminen Suomen kaltaisessa maassa olisi haitaksi". 27.2.2014. <http://www.talouselama.fi/uutiset/tuloerojen+tasaaminen+suomen+kaltaisessa+maassa+olisi+haitaksi/a2235148>. Luettu 2.6.2014.

Taloussanomat (2012): Näinkö on: kilpailukyky voi olla mitä tahansa. 11.12.2012. <http://www.taloussanomat.fi/kansantalous/2012/12/11/nainko-on-kilpailukyky-voi-olla-mita-tahansa/201243533/12>. Luettu 7.9.2014.

The Federal Government (2014): Speech by Federal Chancellor Angela Merkel in London. <http://www.bundesregierung.de/Content/EN/Reden/2014/2014-02-28-brit-parlament-en.html>. Luettu 19.5.2014.

Tilastokeskus (2014): Tuloerot Suomessa EU:n keskitasoa pienemmät. http://www.stat.fi/til/tjt/2012/04/tjt_2012_04_2014-05-27_tie_001_fi.html. Luettu 8.9.2014.

Torkki, Juhana (2014): Tarinan valta. Kertomus luolamiehen paluusta. Helsinki: Otava.

Tossavainen, Reijo (2011): Media mukasuvaitsevainen ja mukasivistynyt. 2.7.2011. <http://www.reijotossavainen.net/blogi/2011/07/02/291>. Luettu 9.9.2014.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2004): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Uimonen, Risto (2009): Median mahti. Helsinki: WSOY.

Uusi Suomi (2013): Keskitetty palkkaratkaisu varmistui: Koskee 2 miljoonaa suomalaista. <http://www.uusisuomi.fi/kotimaa/63539-keskitetty-palkkaratkaisu->

syntymassa-koskee-2-miljoonaa-suomalaista. Luettu 11.9.2014.

Uusi Suomi (2014): Toimittajalta raju Stubb-kommentti Twitterissä – “Ei Ylen linja”. 2.9.2014. <http://www.uusisuomi.fi/kotimaa/71765-toimittajalta-ralu-stubb-kommentti-twitterissa-ei-ylen-linja>. Luettu 4.9.2014.

Vaarama, Merja & Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (toim.) (2010): Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: THL.

Vainikka, Eliisa & Noppari, Elina & Heinonen, Ari & Huhtamäki, Jukka (2013): Twiiteryhmiä ja uutispäivittelyä – toimittajana sosiaalisessa mediassa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Valtioneuvoston kanslia (2011): Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. <http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/katainen/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>. Luettu 27.10.2014.

Valtioneuvoston kanslia (2014a): Hallitusohjelmat vuodesta 1917 –. <http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/fi.jsp>. Luettu 8.10.2014.

Valtioneuvoston kanslia (2014b): Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 19.6.2014. <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/neuvottelutulos/fi.pdf>. Luettu 23.6.2014.

Valtiovarainministeriö (2002): Suomen kilpailukyky ja sen kehittämistarve. Helsinki: Edita.

Van Aelst, Peter & Walgrave, Stefaan (2006): The Contingency of the Mass Media's Political Agenda Setting Power: Toward a Preliminary Theory. *Journal of Communication* 56, 88–109.

Vihriälä, Vesa (2013): Konsensuksen kuolema? – Perinteinen kolmikanta ei enää toimi, miksi ja mitä tilalle. EVA Analyysi. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA). <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2013/08/Konsensuksen-kuolema.pdf>. Luettu 7.7.2014.

Virkkunen, Janne (2013): Päivälehdien mies. Helsinki: WSOY.

Vähänen, Miikka (2011): Talouskriisin anatomia – Metaforinen luenta eduskunnan talousretoriikasta. Valtio-opin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, johtamiskorkeakoulu.

Väliverronen, Esa (1996): Ympäristöuhkan anatomia. Tampere: Vastapaino.

Väliverronen, Esa (1997): Mediat ympäristöpolitiikan areenana. *LTA* 2/97, 186–192.

Väliaverronen, Esa (2012): Median kuviteltu valta. Teoksessa Karppinen, Kari & Matikainen, Janne (toim.): Julkisuus ja demokratia. Tampere: Vastapaino, 85–108.

Väliaverronen, Jari & Kunelius, Risto (2009): Poliitiikan journalismi medioitumisen aikakaudella. Teoksessa Väliaverronen, Esa (toim.): Journalismi murroksessa. Helsinki: Gaudeamus, 225–247.

Väliaverronen, Jyri (2011): Kansalaisuus liikkeessä. Teoksessa Kantola, Anu (toim.): Hetken hallitsijat. Helsinki: Gaudeamus, 142–163.

Walgrave, Stefaan & Van Aelst, Peter (2010): How Members of Parliament perceive the media's agenda setting power. A comparative four country study. Universiteit Antwerpen, publications, working paper.
<http://uahost.uantwerpen.be/m2p/publications/1280219616.pdf>. Luettu 17.10.2014.

Weldes, Jutta (1996): Constructing National Interests. European Journal of International Relations 2(3), 275–318.

Wiio, Juhani (2006): Media uudistuvassa yhteiskunnassa. Median muuttuvat pelisäännöt. Sitran raportteja 65. Helsinki: Sitra.
<http://www.sitra.fi/julkaisut/Raportti65.pdf>. Luettu 8.9.2014.

Willis, Jim (2010): The Mind of a Journalist. How reporters view themselves, their world, and their craft. USA: SAGE Publications.

World Economic Forum (2010): The Global Competitiveness Report 2010–2011. Geneve: World Economic Forum.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf. Luettu 10.6.2014.

World Economic Forum (2011): The Global Competitiveness Report 2011–2012. Geneve: World Economic Forum.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf. Luettu 10.6.2014.

World Economic Forum (2012): The Global Competitiveness Report 2012–2013. Geneve: World Economic Forum.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf. Luettu 10.6.2014.

World Economic Forum (2013): The Global Competitiveness Report 2013–2014: Full Data Edition. Geneve: World Economic Forum.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf. Luettu 10.6.2014.

World Economic Forum (2014): The Europe 2020 Competitiveness Report. Geneve: World Economic Forum.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_Europe2020_CompetitivenessReport_2014.pdf. Luettu 10.6.2014.

Yle (2011): Keskitetty työmarkkinaratkaisu astetta lähempänä.
http://yle.fi/uutiset/keskitetty_tyomarkkinaratkaisu_astetta_lahempana/542875. Luettu 11.9.2014.

Yle (2013a): Sailaksen kuuliaiset lapset. YLE TV1 14.1.2013. Käsikirjoituksen verkkoversio: <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/01/11/sailaksen-kuuliaiseta-lapset-kasikirjoitus>. Luettu 3.12.2013.

Yle (2013b): Professorin yllätysväite: Vientiongelmat johtuvat huonosta yritysjohdosta. 6.3.2013.
http://yle.fi/uutiset/professorin_yllatysvaite_vientiongelmat_johtuvat_huonosta_yritysjohdosta/6526885. Luettu 28.10.2014.

Ylönen, Matti (2012): Itku pienestä verosta. Voima 2/2012, 26–28.

Haastattelut

Toimittajan (H1) haastattelu, ääninauha ja litterointi tekijän hallussa. Täydentävä sähköpostikeskustelu, kopio viestistä tekijän hallussa.

Toimittajan (H2) haastattelu, ääninauha ja litterointi tekijän hallussa.

Toimittajan (H3) haastattelu, ääninauha ja litterointi tekijän hallussa.

Toimittajan (H4) haastattelu, ääninauha ja litterointi tekijän hallussa.

Liitteet

Liite 1: Aineistoanalyysin tutkimusaineisto (Helsingin Sanomien sähköinen arkisto)

Oma valuutta auttaisi Suomen taloutta, Mielipide 14.1.2012.
Työmarkkinat eivät kaipaa lisää jäykkyyksiä, Mielipide 24.1.2012.
Palkansaajien ostovoima junnaa paikallaan, Talous 25.1.2012.
Rahoitusmarkkinaverot olisivat Suomelle haitalliset, Mielipide 31.1.2012.

Teollisuuden heikko kilpailukyky uhkaa työpaikkoja, Talous 2.2.2012.
Kauppataaseen vajaus paisui ennätysuudeksi, Talous 8.2.2012.
Tutkimuksen rahoittajia ei pidä niputtaa yhteen, Mielipide 13.2.2012.
Tutkimus: Suomen kyky kilpailla heikentynyt selvästi, Talous 21.2.2012.
Työeläkkeissä riittää pohdittavaa, Mielipide 21.2.2012.

Diesel on liian kallista Suomen viennille, Mielipide 22.2.2012.
Provinssimalli auttaisi Suomen uuteen nousuun, Mielipide 23.2.2012.
Ero euroalueelta on umpikuja, Mielipide 23.2.2012.
Lukion heikkoudet on otettava vakavasti, Mielipide 27.2.2012.
Ruokabrändiä on kehitettävä yhteistyössä, Mielipide 28.2.2012.

Yliopistokoulutusta ei saa kurjistaa leikkaamalla rahoitusta, Mielipide 2.3.2012.
Sietääkö uusi presidentti turhia hyvinvointipuheita?, Mielipide 3.3.2012.
Hallinnonuudistukset vaarassa epäonnistua, Mielipide 4.3.2012.
Huonoja uutisia, Talous 14.3.2012.
Kehysriihen keskittyttävä työpaikkojen lisäämiseen, Mielipide 15.3.2012.
Suomesta on tehtävä ulkomailta tuleville osajille houkutteleva maa, Mielipide 26.3.2012.

Viennin avulla on vaikea päästä voittoon, Mielipide 18.4.2012.

Kuntaliitokset ovat Suomessa taloudellisesti perusteltuja, Mielipide 14.5.2012.
Pahoinvointi purkautuu väkivaltana, Mielipide 28.5.2012.
Suomi uhkaa pudota luovuuden kärjestä, Talous 31.5.2012.

Rikkidirektiivi tarjoaa metsäteollisuudelle myös uusia mahdollisuuksia, Mielipide 10.6.2012.
Sampo Pankki: Suomea uhkaa taantuma, Talous 13.6.2012.
Viennin kilpailukyky pitää turvata, Talous 27.6.2012.

Julkinen talous tarvitsee tasapainotusohjelman, Talous 19.7.2012.
Palkanalennukset ovat välttämättömiä, Mielipide 21.7.2012.
Mittarit uusiksi ja vastullisuutta maailmalle, Talous 21.7.2012.
Huomio korkean tuottavuuden töihin, Talous 26.7.2012.

Teknolomiteollisuuden kasvu pysähtyi, Talous 3.8.2012.
Suomi ei nouse veroja kiertämällä, Mielipide 11.8.2012.
Budjetista sanottua, Kotimaa 31.8.2012.

Viron vieno houkutus, Talous 3.9.2012.
Venäjän WTO-jäsenyys tuo ulkomaisia yrityksiä Suomeen, Mielipide 3.9.2012.
Suomi ohitti Ruotsin kilpailukykyvertailussa, Talous 6.9.2012.
Suomi tarvitsee ulkomaista työvoimaa, Mielipide 15.9.2012.
Rikkikustannuksia ei saa vähätellä, Mielipide 20.9.2012.
Työeläkeyhtiön moraali kummastuttaa, Mielipide 20.9.2012.
Työn hinta on saatavissa kilpailukykyiseksi, Mielipide 30.9.2012.

Yritysten keulakuva joutuu töihin, Kotimaa 11.10.2012.
Ollila vaatii työmarkkinauudistusta, Kotimaa 14.10.2012.
Kilpailukyky, kasvu ja onni vaativat politiikan ja talouden irtikytentää, Mielipide 16.10.2012.

SAK:n kysely: Työn mielekkyyden koetaan heikentyneen, Kotimaa 3.11.2012.
 Patruunat uskovat Häkämieheen, Kotimaa 9.11.2012.
 Karhinen: Pankkeja näivetetään, Talous 10.11.2012.
 Häkämies avuksi vuorineuvosten hätään, Kotimaa 10.11.2012.
 Hesarin uudistusten sarja alkaa, Kotimaa 16.11.2012.
 Raimo Sailas: Hallitusohjelmalta on pudonnut pohja, Kotimaa 16.11.2012.
 Hallitus ei ratkaise yritysten menestystä, Talous 17.11.2012.
 Kilpailukyky on hyvinvoinnin mittari, Talous 17.11.2012.
 Mitä hallitus voi tehdä kilpailukyvyllä?, Talous 17.11.2012.
 Kilpailukyky ei ole vain miesten asia, Mielipide 20.11.2012.
 EK tyrmäsi heti raamin jatkamisen, Kotimaa 23.11.2012.
 Ministeri ei voi olla virkamiesten kumileimasin, Mielipide 23.11.2012.
 Nollalinjaa ajavat työnantajat eivät itse tingi mistään, Mielipide 24.11.2012.
 Commerzbank: Suomi ei ole enää vahva euromaa, Talous 24.11.2012.
 Palvelualan innovaatioihin pitää kiinnittää enemmän huomioita, Mielipide 25.11.2012.
 Tehdään nyt tunneli Helsingistä Tallinnaan, Mielipide 29.11.2012.
 Eduskunnan kriisitietoisuus levisi perussuomalaisiin, Kotimaa 30.11.2012.

Suomelle ja Virolle yhteinen kulttuurirahasto, Mielipide 1.12.2012.
 Suomen luottoluokitus on nyt tarkkailussa, Talous 4.12.2012.
 Kilpailukyvyyn parantaminen on yksi hyvinvoinnin lisäämisen väline, Mielipide 5.12.2012.
 Tasapuoliset säästöt saavat kansan tuen, Mielipide 5.12.2012.
 Haussa halvempaa työvoimaa, Kotimaa 12.12.2012.
 Hyvä eikä liian kalliskaan maa, Talous 12.12.2012.
 Näin keskusjärjestöt kohentaisivat kilpailukykyä, Kotimaa 13.12.2012.
 EK:n tykistötuli hämmentää palkansaajia, Kotimaa 13.12.2012.
 Liikanen: Leikkauksia ei pääse pakoon kukaan, Talous 14.12.2012.
 Suomen kilpailukyvyyn parantamiseksi on palattava perusasioihin, Mielipide 17.12.2012.
 Tuottavuutta on mahdollista lisätä, Mielipide 27.12.2012.
 Tehtävänä pelastaa talous, Talous 27.12.2012.
 Johtajuutta valtion vakuusasioihin, Mielipide 28.12.2012.
 Kansantalous hyötyy erikoistumisesta, Mielipide 30.12.2012.

Koulutusriitaan haetaan terveen järjen sopua, Kotimaa 3.1.2013.
 Moni vaikuttaja tinkisi palkastaan, Kotimaa 4.1.2013.
 Johtajien palkka-ale olisi mitätön, Talous 5.1.2013.
 Niinistö voisi suosia kestäviä hankkeita, Mielipide 8.1.2013.
 Suomi huutaa investointeja, Talous 8.1.2013.
 Vienti EU:n ulkopuolelle on piristynyt, Talous 9.1.2013.
 Järjestöt: Solidium saisi ottaa enemmän riskiä, Talous 9.1.2013.
 Raha vain siirtyy taskusta toiseen, Mielipide 9.1.2013.
 Yritysjohdon palkkoja voisi hyvin leikata, Mielipide 9.1.2013.
 Suomea ei voi pelastaa alentamalla palkkoja, Mielipide 9.1.2013.
 Ilmastomuutos on otettava huomioon, Mielipide 9.1.2013.

Pelastavatko pitkät työurat Suomen talouden? Mielipide 11.1.2013.
SAK ei neuvottele työaikojen pidennyksistä, Kotimaa 15.1.2013.
Valtiolta kannattaa vaatia kilpailukykyä, Mielipide 17.1.2013.
Ay-pomot jyräävät kokoomuksen kritiikin, Kotimaa 18.1.2013.
Suomeen pitäisi rakentaa osa-aikatyön kulttuuria, Mielipide 18.1.2013.
Sahatavaran kulutus on laskenut tarjontaa enemmän, Mielipide 18.1.2013.
Sailas: Myös palkansaaja hyöttyy ultramaltillisista korotuksista, Kotimaa 20.1.2013.
Opinnoilta pitää jäädä aikaa kehittämiselle ja ideoinnille, Mielipide 22.1.2013.
Mihin unohtuivat EMU-puskurit?, Mielipide 22.1.2013.
Laatu ja työkokemus ratkaisevat työmarkkinoilla, Mielipide 25.1.2013.
Taistelu palkoista käydään tilastoilla, Kotimaa 26.1.2013.

Miten hyvin siedämme erilaisuutta? Mielipide 13.2.2013.
Kiinteille biopolttoaineille kestävyyskriteerit, Mielipide 25.2.2013.

Hallitukselta kaivattiin konkretiaa, Kotimaa 1.3.2013.
Konsultointi on tärkeää julkisessa hallinnoinnissa, Mielipide 5.3.2013.
Tarjolla on vain niukkuutta, Kotimaa 12.3.2013.
Vapailla markkinoilla tarvitaan markkinaehtoisia valmistuskustannuksia, Mielipide 12.3.2013.
Järjestöillä myönteinen vire, Kotimaa 13.3.2013.
Julkista ja yksityistä sektoria ei pidä sekoittaa, Mielipide 19.3.2013.
Turkistarhausta suojellaan poliittiselta keskustelulta, Mielipide 24.3.2013.

Suomessa tarvitaan lisää realismia talouteen, Mielipide 3.4.2013.
EK:n Kokkila tukkisi osinkoverotuksen porsaanreiän, Kotimaa 4.4.2013.
Hallituksen päätökset yhteisöverosta olivat vääriä, Mielipide 7.4.2013.
EU-komissio Työn hinta pantava kuriin Suomessa, Talous 11.4.2013.
Innovaatiotoimintaan kaivataan uutta potkua, Mielipide 15.4.2013.
Sote-uudistus siirrettiin poliittiseen ohjaukseen, Mielipide 24.4.2013.

Kehno talouden tilanne vaatii sinnittelyä, Talous 8.5.2013.
Pohjoismaille strategia työllisyyden tueksi, Mielipide 16.5.2013.
Luonnontieteellisillä aloilla ylikoulutus on arka aihe, Mielipide 17.5.2013.
Omistusasuminen voi lisätä työttömyyttä, Talous 19.5.2013.

Kesä on lyhyt, loma sopivan pitkä, Mielipide 1.6.2013.
Kalliit asunnot estävät työn perässä muuttamista, Talous 1.6.2013.
Teatteri-ilmaisun ohjaajien koulutukselle on tarvetta, Mielipide 7.6.2013.
Myyntivoimaa parantamalla saadaan kaupanpäälliseksi lisää ostovoimaa, Mielipide 14.6.2013.
Euron myötä on ajaututtu kurimuksen partaalle, Mielipide 28.6.2013.
Suomeen tarvitaan rohkeampia yritysjohtajia, Mielipide 30.6.2013.

Hajanainen kaupunki tulee kalliiksi, Talous, 26.7.2013.
Suomesta tuli osaoptimoinnin maa, Kotimaa, 27.7.2013.
Työn kustannuksista pitää voida keskustella, Mielipide 30.7.2013.

Kilpailukykyongelma säilytetään palkansaajille, Mielipide, 31.7.2013.

Teollisuus purkaisi kerätyt emupuskurit, Talous 2.8.2013.

Teollisuuden elpyminen otettava yhteiseksi asiaksi, Mielipide 3.8.2013.

EK ei tyrmää keskitettyä, Kotimaa 3.8.2013.

"Hallituksella on vastuu kilpailukykyvystä", Talous 4.8.2013.

Ahlström vähentää 350 työpaikkaa – Suomessa edessä irtisanomissyksy, Talous 8.8.2013.

EU:n rakennerahat on ohjattava kehityserojen tasaamiseen, Mielipide 13.8.2013.

Koulussa opiskeltava Suomen kilpailukykyä tukevia aineita, Mielipide 14.8.2013.

Kaksikielisiäkin maita on, Mielipide 15.8.2013.

Energia-ala on mukana ilmastotalkoissa, Mielipide, 15.8.2013.

Poliitikot ovat heikentäneet kilpailukykyämme, Mielipide, 17.8.2013.

Jos Suomi olisi perhe, ottaisiko se velkaa? Mielipide, 17.8.2013.

Konsulttijätti ennustaa Suomelle teollisuustöiden katoa, Talous, 17.8.2013.

Taantumaongelmien ratkaisuihin keskusteltava, Mielipide, 19.8.2013.

Alennetaan palkkoja, etuuksia ja hintoja, Mielipide, 19.8.2013.

Koulun pitää kasvattaa tasapainoisia kansalaisia, Mielipide, 21.8.2013.

Vahvat euromaat säästävät korkomenoissa, Talous, 21.8.2013.

Varman Murto: Suomen huominen on suuryrityksissä, Talous, 23.8.2013.

Suurituloisten verotusta olisi varaa kiristää, Mielipide, 24.8.2013.

Kyynikkojen maa, Kotimaa, 27.8.2013.

Pakon vastustus ei ole vihaa, Mielipide, 27.8.2013.

Akateemisessa kilpailussa haettava vetoapua Ruotsista, Mielipide, 27.8.2013.

Mitä mieltä palkkojen jäädyttämisestä, Kotimaa, 28.8.2013.

Talouseliitti osallistuisi palkkamalltiin, Kotimaa, 28.8.2013.

Tiedehallinto jarruttaa Suomen tieteen kehitystä, Mielipide, 29.8.2013.

Helsingin yliopiston rehtori on valmis karsimaan toimipisteitä, Kotimaa, 3.9.2013.

Suomi nousi taantumasta, Talous, 6.9.2013.

Tupon kohtalo selviää pian, Kotimaa, 9.9.2013.

Työtä pitäisi jakaa useammalle, Mielipide, 9.9.2013.

Väestökeskittymät ovat Suomen vahvuus, Mielipide, 9.9.2013.

Osaaminen on kytkettävä takaisin ympäristöön, Mielipide, 9.9.2013.

Ruotsi hoitaa liikenteenkin paremmin, Talous, 11.9.2013.

Urpilainen otti riskin, Kotimaa, 15.9.2013.

Rehn: Suomen rakennepaketin toteuttaminen vielä auki, Talous, 17.9.2013.

Nokian romahdus kurittaa, Talous, 26.9.2013.

Onko Helsingistä tullut koko maan politiikkaa määräilevä kunta?, Mielipide, 28.9.2013.

Ministeriöt neuvovat istumaan vähemmän, Kotimaa, 4.10.2013.

Avainhenkilöverolla houkutellaan erityisosaajia, Mielipide, 9.10.2013.

Pitkä lapsuus tulee hyödyntää kasvatuksessa, Mielipide, 11.10.2013.

Istuminen aiheuttaa kansansairauksia, Kotimaa, 14.10.2013.

Suomi pitää toistaiseksi AAA-luokituksensa, Talous, 19.10.2013.

Hanhikivellä tuotetaan sähköä vuonna 2014, Mielipide, 24.10.2013.

Tupo ratkeaa viime hetkellä, Kotimaa, 25.10. 2013.
Suomen yrittäjät moittivat: Tupo tehoaa liian hitaasti, Talous, 27.10.2013.
Henkistä elvytystä tarvitaan, Mielipide, 27.10.2013.
Tietoyhteiskunta kaipaa uudenlaista peruskoulua, Mielipide, 28.10.2013.
Jatkuva hyvinvointi ei tuotakaan onnellisuutta, Mielipide, 29.10.2013.
Telakkateollisuuden konkarit kiittävät Hietalahden telakan myyntiä, Talous
29.10.2013.

Hallitus epäröi koulutuksen kannattavuutta, Kotimaa, 1.11.2013.
Henkistä elvytystä lisää myös talouspäätöksiin, Mielipide, 8.11.2013.
EU-komissio laittaa Saksan erityissyyniin, Talous, 14.11.2013

Hyvin palkattu johtaja ei ole aina taitava, Mielipide 1.12.2013.
Kriisitietoisuus on suomalainen menestystarina, Kotimaa, 6.12.2013.
Liiketoiminnan osaamista pitää vahvistaa, Mielipide, 9.12.2013.
Suomi kokoaa yhteen huonoja EU-lakeja, Kotimaa, 9.12.2013.
Valtio ei ole jokin epämääräinen Kroisos, Mielipide, 12.12.2013.
Suomen alisuoriutuminen on korjattavissa, Vieraskynä, 13.12.2013.

Liite 2: Teemahaastattelun runko

- Miksi Suomen kilpailukyky on asia, josta kannattaa kirjoittaa? Miksi se on tärkeä?
- Miten ymmärrät valtion kilpailukyky -käsitteen?
- Millä perusteella haastateltavat asiantuntijat valitaan?
- Pidätkö itse tai arveletko muiden toimittajien pitävän tietyn alan tai tietyn koulutustaustan omaavia asiantuntijoita luotettavimpana kuin toisia?
- Vaikka Suomen kilpailukykyä on monissa raporteissa tai tutkimuksissa pidetty yhtenä Euroopan parhaista, näyttäytyy se Helsingin Sanomissa paljon useammin joko neutraalina tai huonona kuin hyvänä. Mistä arvelet tämän johtuvan?
- Vaikuttavatko toimittajan omat mielipiteet kirjoituksiin tai uutisiin? Itsesi tai muiden toimittajien kohdalla?
- Millaisena näet median roolin: tuleeko sen edistää monipuolisten näkemysten pääsyä julkisuuteen (vrt. deliberatiivinen demokratia) vai valistaa kansalaisia ja/tai vaikuttaa päätöksentekoon?
- Työmarkkinajärjestöjen ja ekonomistien näkyvyys on kilpailukykykeskustelussa suurta. Mistä arvelet sen johtuvan?
- Vapaamuotoista keskustelua kriisitietoisuudesta. Media ja poliitikot ovat saaneet kritiikkiä 90-luvun alun laman aikaisesta "yhden totuuden hokemisesta" sekä tutkijoilta että merkittäviltä mediavaikuttajilta. Myöhemmin on todettu, että

muutakin poliittisia – ehkä jopa parempia – vaihtoehtoja olisi ollut kuin vallitseva "yksi totuus". Vaikuttaako 90-luvun laman aikainen uutisointi ja siitä saatu kritiikki nykypäivänä? Yrittääkö media luoda jälleen kriisitietoisuutta, minkä myötä kansalaiset hyväksyisivät säästötoimet helpommin?